

ROMO

Pol lone Romo Yemboma Pepá Topa Mundorumu Bokumu

Pol lone Pepá Topa Mundorumume

(Romo, Ou-Korini, Pe-Korini, Gallesia, Epesasi, Pillipai, Kollosi, Ou-Tesallonaika, Pe-Tesallonaika, Ou-Timoti, Pe-Timoti, Taitasi, Pillimono.)

Pol lone Pepá Topa Mundorumumenga Ungu Pulu Mare

‘Pollo molopa terimu mele piliembo.’ ningulie Pillipai 3:3-11, Pe-Korini 11:22-29, 12:1-10, Gallesia 1:13-24, Ou-Timoti 1:12-16, Lipe Mundorumu Yema 22:1-21, 26:1-23 kanani. Yu ‘Pulu Yemonga kongonomo teambo.’ nimbe Kirasinge yemboma ou mindili silipe andorumu (Lipe Mundorumu Yema 7:58, 8:1,3, 9:1-2,13-14). Pe konopu alowa tepa “Yesusi sike Pulu Yemone olio molemolona lipe mundorumu yemo.” nimbe tondolo mundupe pilipe Kirasinge yemo molopa, yunge kongonomo andopa terimu temanemo Lipe Mundorumu Yema 9:1 pulu polopa molemo. Pe yu Yesusinge ungumu andopa nimbe, “Yesusi yu sike Pulu Yemone “Lipu mundumbo.” nimbe mako torumu ye nomi Kirasimu. Yu mindi Pulu Yemone olio kanopa peanga kanomba aulkemo. Mosisini sirimu ungu manemane uluri naa temba.” nirimu kinie yu mindili siringila (akumunge ungu mare Lipe Mundorumu Yema 9:16,22-25,28-30, 14:19-20).

Yesusini lipe mundorumu ye wemane Kirasinge Juda yemboma mindi nokoko ungume ningu siringi nalo Pollo koleamanga pali andopa Kirasinge ungumu Juda yembo naa molko lupe moloringi yemboma nimbe sirimu (Lipe Mundorumu Yema 9:13-14, 18:6, 22:21, Gallesia 1:15-17, 2:2,8). Aku terimumunge Juda ye marene yu-kinie mumindili kolkolie toko kondonge teringi kinie Romo ami yemane yu Jerusalleme ka siku panjikulie, pe Sisaria meli puku panjiku, pe kamu Romo meli puku ka siringi (Lipe Mundorumu Yema 21:27-28:16,30). ‘Kolea awili Romo ponie talo molopalie, altopa ka-ulkena ulsu pupe Romo mundupe siye kolopa kolea marenga ponie mare altopa andopa temane peangamo topa sirimula (Kiriti kepe, Girisi kepe, Sipéne kepe purumu.’ ningu pilimele; Taitasi 1:5, 3:12, Romo 15:24,28).

Ou pupe ungumu nimbe sirimu kinie konopu alowa teko Kirasinge yemboma moloringime pe walse walse pepá topa mundorumu. Mare topa sirimume manie purumunje, kinié naa lemo. Mare manie naa purumume iboku UNGU KONDEMONGa sukundu molemo. Pepá te topa simbendo alieli ou kumbi lepa yunge imbi topa yembo talapemanga imbi torumu, bokumenga yu mele mele kolomongo awili wane, kolomongo kanga wane (1:1) kanani. Bokumenga yu mele mele pulu polopa torumumenga kumbi lepa ungu pulumu torumulu molemo, akume kananila.

Ya ungu pulumu pora nikimu.

I Pepá Topa Mundorumumunge Ungu Pulu Mare

Pollo yuyu kinie yuni pepá topa sirimumenga ungu pulu mare inie yakondo nondopa gomo 714 molemo. Pollo yuni ibokumu pepá topa Romo yemboma sipe mundorumu akumu Romo 1:1,7 nimbe silimo.

Romo akumu kolea Italli kolea awilimu, ya Papua Nu Gini sukundu kolea awili Mosipi mele. Romo yemane andoko yembo talape lupe lupemanga kolea awisili toko kalkolie koleama kinie yemboma kinie tondolo munduku nokoringi. Pe Yesusi kinie Polloselo moloringili kinie Romo gapomanomone aku sipe Nomu Mediterenia winjo mendo anjo yando koleama pali nokorumu. Kanu walemanga kolea awili Romo kanu koleamanga pali kolea awilimu.

Pollone pepámo torumumunge ungu pulu te i sipe: Yu ou Romo naa pupili yuni ‘Romo paa pambo.’ nimbe molopalie ipepámo topa sirimu (Romo 1:8-15, 15:22-29).

Ungu pulu te: Yesusini “Nanga kongonomo tende-paa.” nimbe lipa mundorumu ye te ou Romo pupe Kirasinge yemboma Kirasi yunge ungumenga pulumu ou naa ningi siringimunge Pollone pepá topa nimbe sirimu, akumunge ibokune sukundu olio Kirasinge yemboma sumbi sipu molomolo mele ungu tondolo peangama molemo.

Ungu pulu te: Juda yemboma kinie kepe, Juda yemboma naa moloringi yemboma kinie kepe, Pulu Yemone ‘Yemboma nokomba ye te lipu mundumbo.’ nimbe mako torumu ye nomi Kirasi akumu Juda yembomanga mindi nimbe naa lipa tapondorumu. Ulsukundu yembomanga mindi nimbe naa lalipe tapondorumu. Juda yembomane ou pilku teringi mele kapola naa lipa tapondorumu. Eno pali ulu pulu keri konopune peli yemboma. Yesusi Kirasi yu enonga pali Pulu Yemone yemboma sumbi siku molonge kanomba aulkemo (Romo inie 1:14-17, 3:21-24,27-30, 6:23, 14:1-8,17-18). Pulu Yemone yemboma aku sipe lipa tapondorumumunge eno teko molonge mele nimbe sirimula (12:1-15:13).

Ungu pulu mare boku ambolkonomonga alsena anjokondo i siku kanani: “8. bilip”, “45. stretpela man”, “18. katim skin”, “2. arapela lain”.

Ya ungu pulumu pora nikimu.

**Pulu Yemo Kinie Maloselo “Sike” Nimbu Tondolo Mundupu
Pilimolo Aku Ulumuni Mindi Pulu Yemone Olio Kanopa
‘Yembo Sumbi Nilime’ Nimbe Kanolemo
Aulkemo Akisindilimo**

Kolomongo Awili 1–4

**Yesusini “Kongono Tende-Paa.” Nimbe Lipe Mundorumumunge Pollone
Aku Kongonomo Terimu Mele Nimbe Sirimu Ungu Te
1:1-7**

1 ¹Na Pollo, Kirasi Yesusinge kongono tendeli kendemande yemo, yuni ‘Nanga kongonomo tende-pou.’ nimbe na lipe mundupe, ‘Pulu Yemonga temane peangamo ningu siliku andou.’ nimbe na mako torumu yemo molopolie *eno Romo yemboma*, ipepámo topo sikiru, ²Kanu temane peangamo koronga-ou *[Yesusi mana naa opili]* Pulu Yemone ‘wendo ombá’ nimbe, nimbe panjipe, yunge ungu umbu tondorumume pilku yemboma ningu siringi yemane^a ‘bokune molopili tangi.’ nirimu kinie yunge boku kake telimu toringi molemo temane peangamo. ³Kanu temane peangamo Pulu Yemo yunge Malo, olionga Ye Awili Yesusi Kirasimunge temanemo. Yu Kingi Depisini kalopa lsimu yembomane meringi yemo.^b ⁴“Yu Pulu Yemonga ye kake telimu.’ ningu kanangi.’ nimbe Pulu Yemo yunge tondolomone yu yembo ono koleana topa makinjinderimu-ne lomboropa ola molorumu aku tondolomone yu Pulu Yemonga Malo molorumu mele ‘kanangi.’ nimbe Pulu Yemone lipe ora sirimula. ⁵Yesusi Kirasini terimumunge Pulu Yemone ‘Yesusinge imbi ola molopili.’ nimbe^c olio we kondo kolopa olio ‘yunge kongonomo tende-paa.’ nimbe lipe mundorumu kongonomo temolo tondolomo sirimu. Aku kongonomo isipe: Koleamanga pali yembomane ‘Yesusi sike Pulu Yemonga Malo. Sike olio lipe tapondomba.’ ningu, tondolo munduku pilkulie yuni “Teaa.” nilimo ungume pilku liku tengé kongonomo andopo temolo. ⁶‘Koleamanga pali yemboma’ nikiru akumu *eno Romo yemboma ipepámo topo sikiru*, enondo pea nikiru. Ena pea Pulu Yemone mako topa ‘Yesusi Kirasinge yemboma molangi waa.’ nirimu yemboma.

⁷Eno Romo yemboma Pulu Yemone konopu mondopa, eno mako topa ‘Yunge yembo kake telime molangi waa.’ nirimu yemboma^d nane ipepámo eno topo sikiru.

^a 1:1-2 bokumunge alsena anjokondo “1. aposel”, “13. God”, “35. profet”.

^b 1:3 bokumunge alsena anjokondo “32.2. Pikinini Bilong God”, “6. Bikpela”, “23. Krais”, “32.1. Pikinini Bilong Devit”. ^c 1:5 bokumunge alsena anjokondo “28. nem”. ^d 1:7 Pulu Yemone ya ‘Yunge yembo talape kake teli yemboma molangi.’ nirimu yemboma kinie, yakondo nondopa 1:6 ‘Yesusi Kirasinge yemboma molangi.’ nirimu yemboma kinie, paa telumu. Yembo lupe lupe paa molo. Inie anjokondo 15:25,26,31 kinie 16:2,15 kinie ‘Pulu Yemonga yemboma’ nirimu kinie yembo talape telu sipemondo nirimula.

Olionga Lapa Pulu Yemo kinie Awili Yesusi Kirasiselone eno we kondo kolkolo, ‘Eno konopu pe nipili taka liku molangi.’ niengili.

**Pollone ‘Romo Yemboma Kano-Pamboa!’ Nirimu Ungumu
1:8-15**

⁸ Ou nane enondo nikiru: Eno Yesusi Kirasi ‘Sike’ ningu tondolo munduku pilimele mele ma kolea pali yembomane temane toko silimelemonga nane Yesusi Kirasinge imbi lepo nanga Pulu Yemo kinie “Ange.” nikiru. ⁹⁻¹⁰ Nane Pulu Yemo kinie ungu nilio kinie aliel i nane eno nimbu pilipulie eno kepe ‘tondolo pupili molangi.’ nimbu₁ Pulu Yemo mawa tepo nimbu molio mele nanga tondolomane pali yunge kongonomo mindi tondolo mundupu tepo yunge Malonga temane peangamo andopo topo silio aku Pulu Yemo walsikulie “Sike Pollone nu-kinie olionga nimbe mawa tendelemonje?” ningu walsilimelanje yuni “Sike aku tendelemo.” nilke. ‘Na eno molemelena wambo.’ nimbu ‘Pulu Yemone aulke te lipé sipili.’ nimbu aliel i tondolo mundupu yu mawa tepo moliola.

¹¹ ‘Eno ‘Kirasi sike.’ ningu pilimele yemboma kamu tondolo munduku pilku konopu tondolo pupili molangi kene Mini Kake Telimuni eno sewe anjipe molko kondonge ulu pulu mare sipili kene eno lipu tapondambo pea molamili wamboa!’ nimbu₂ aku sipu mawa tepo molio. ¹² ‘Nane tondolo mundupu pilio ulumuni eno lipu tapondambo. Enone tondolo munduku pilimele ulumuni na liku tapondangi. Aku temolo kinie na kepe eno kepe olio pea tondolo mundupu pilimolo mele paa tondolo pupili.’ nimbu pilipulie ‘Paa wamboa!’ nimbu molio. ¹³ Angokeme, nane wale awisili ‘eno molemelena kanambo wamboa!’ konopu lelio nalo ou aulke te naa lepa ulu wendo olemomane na pipi silimo, aku konopu lepo molio mele ‘kinié paa piliengi!’ nimbu eno nimbu sikiru. Na kolea lupemanga andopo yemboma ‘Pulu Yemonga ambolangoma molangi.’ nimbu lipu tapondolio mele ‘aku sipu eno kepe molemele mele tondolo pupili lipu tapondambo.’ nimbu ‘paa wamboa!’ nimbu molio.

¹⁴ Giriki yemboma kinie we yembo lupema kepe,^e pilipe konginjeli pelemo yemboma kinie we-umbu-konopu pelemo yemboma kepe, akumenga pali kongono tendeli kendemande yemo Pulu Yemone ‘molani.’ nirimu-ne naa tembo kinie kapola naa temba.^f ¹⁵ Akumunge eno Romo

^e 1:14 bokumunge alsena anjokondo “14. Grik”, “2. arapela lain”. ^f 1:14 Ya yembo talape kise nikimu akumu yembo talape talondo nikimu. “Giriki yemboma kinie” “pilipe konginjeli pelemo yemboma kinie” nikimu akumu yembo talape te; “we yembo lupema kepe” “umbu konopu peli yemboma kepe” nikimu akumu talape telumula. Lipe tere lepa talape talo.

yemboma kepe ‘temane peangamo topo siembo.’ nimbu tondolo mundupu pilipu molio.

**Temane Peangamo Pulu Yemone Yemboma Lipe Tapondolemo
Tondolomonga Ungu Te
1:16-17**

¹⁶ Aku temane peangamonga Pulu Yemone yemboma lipe tapondopa mindili nolemela aulkena wendo lipe yu-kinie pea molko kondonge aulkena lipe mondolesmo tondolomo pelemomonga na temane peangamo topo simbondo pipili naa kolio. Juda yemboma kumbi lepa, we yembo lupema kinie pea, akumenga yemboma ‘temane peangamo sike’ ningū, tondolo munduku pilimele yemboma^g pali itemane peangamone lipe tapondolemo. ¹⁷Pulu Yemone yemboma kanopa ‘Yembo sumbi nilime.’ nimbe kanolemo mele^h aku temane peangamone lipe ora silimo kanumu. Olio alieli ‘Sike’ nimbu tondolo mundupu pilimolo kanu ulumuni mindi Pulu Yemone olio ‘yembo sumbi nilime’ nimbe kanolemo. Pulu Yemonga bokune ungu te molemo akumuniaku sipe nilimola. Akumu isipe:

‘Yembo tene ‘sike’ nimbe
tondolo mundupe pilimbe yembomo
Pulu Yemone kanopa ‘yembo sumbi nilimu’
nimbe kanomba yembomo mindi
konde molopa kondopa mindi pumbe.’ⁱ
nilimo.

**Pulu Yemone Yemboma Kinie Pali Mumindili Kolemomonga Ungu Te
1:18-32**

***Yembomane Pali Pulu Yemo Bulu Siringimunge Ungu Te
1:18-23***

¹⁸⁻¹⁹Pulu Yemo yu molemo mele yuyu eno lipe ora silimo-na yembomane manda mona kanonge akumunge yuni mulu koleana kanopa molopalie yu bulu siku ulu pulu keri telemele yemboma aku telemelemonga eno kanopa keri kanopa eno umbune simbe telemo mele lipe ora silimo. Aku telemelemonga enone ungu sikemo toko manie mundulimile. ²⁰Pulu Yemone mulu maselo terimu kinie kepe yandopa yandopa mele terimume pali yembomane kanolemele akumunge yunge alieli pepa mindi pulimo tondolomo kinie yu yuyu ulu pulumu pelemo mele kinie mongone naa kanolemele ulume kanokolie pilimele. Yuni terimu melemane lipe ora silimo kanolemele akumunge yuni ‘eno mongo liengi.’ nimbé kinie enone ‘naa pilierimulu.’ manda naa ninge.

^g 1:16 bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”. ^h 1:17 bokumunge alsena anjokondo “45. stretpela man”. ⁱ 1:17 Apakake 2:4, Gallesia 3:11, Iipuru 10:38, Jono 3:36.

21 ‘Pulu Yemo sike molemo.’ sike niringi nalo ‘Yu Pulu Yemo’ ningu yunge imbi liku ola mundunduku kapi ningu yu-kinie “Ange.” naa niringi, eno konopu naa pepa kekelepa mele toko konopume sumbulu topili moloringi. 22 ‘Olio pilipe konginjeli paa pelemo.’ sike nilimele nalo eno konopu naa peli yemboma molko, 23 Pulu Ye alieli molopa mindi púlimu popo naa toko munduku siye kolko, kolo wangoko mana yemboma kinie kera kinie wambyie kinie we mele takera melemanga pali none telime manda manjiku teko anjiku ‘Olio nokolemele pulu yema’ ningu popo toko kapi niringi.

*Yembomane Ulu Pulu Keri Lupe Lupe Awisili Teringimunge Ungu Te
1:24-32*

24 Aku siku Pulu Yemo kinie teko kenjeringimunge yuni nimbendo: “Kapola, eno konopu kerimene kundupe meli purumu kinie ulu pulu keri awisili teko wa ulu kerinele kinie enonga kangime enono teko kenjiku,^j aku telemele mele we waka kolko teko molangi.” nimbe siye kolorumu. 25 Pulu Yemonga ungu sikemo munduku siye kolko kolo wangoko kolo toli ungumu konopu mondoko ‘piliemili.’ ningu, Pulu Yemone terimu melema liku anjiku ‘aku melemane olio nokolemele pulu yema’ kolo toko ningu popo toko kapi ningu, melema pali terimu Pulu Ye sikemo, yunge imbi alieli liku ola mundulimelanje papu, aku Pulu Yemo munduku siye koloringi. Melema pali terimu Pulu Yemonga imbi paa sike ‘alieli ola mindi molopili.’ nimbu lipu ola mundundemili.

26 Aku teringimunge Pulu Yemone ‘eno ulu kerime we waka kolko teko molangi.’ nimbe eno siye kolorumu. „Akumunge“ ambomane yema-kinie telemela mele naa teko ambomane amboma-kinie enono teringi. 27 Aku sipe mele yemane kepe amboma-kinie konopu mondoko telemela mele munduku siye kolko, yema-kinie enono konopu mondoko teringi. Yemane yema-kinie pipili teli ulu kerime teringimunge enonga ulu teko kenjeringimenga mele kalolime linge.

28 Ulu teringimunge ungu te pelemola, akumu niembo: ‘Pulu Yemo sike molemo mele naa pilipu molomolo kinie uluri molo.’ niringi akumunge Pulu Yemone ‘Ulu paa kerime konopuni pilinge konopume mindi pepili yembomane manda naa pilku telemela mele we teko molangi.’ nimbe siye kolorumu.

29 Enonga konopune ulu pulu keri lupe-lupe awisili perimumunge enone ulu kerime teko, mele awisili nosilimelema kanoko konopu mondoko ‘Liemboa!’ konopu leko, yembo mare-kinie wa ulu kerinele teko,

^j 1:24 inie nondopa 1:26-27.

aku ulume mindi teko molemele.
 Yembo te mele awisili nosilimomo kanoko keri kanoko,
 yemboma toko kondoko,
 ‘yemboma-kinie taka lipu molamili.’ naa ningu irinele teko,
 kolo toli ulume teko,
 yemboma-kinie konopu keri panjiku teko kenjiku,
 aku ulume tengendo mindi konopu kimbu siku molemele.
 Enone yembomanga ungu bulkundu nindiku,
³⁰“yembo tene ungu te isipe nimu.” ningu kolo toko,
 Pulu Yemo kinie konopu keri panjiku,
 yembomando ungu keri awisili ningu,
 mongo kondoko,
 enonga imbi liku ola munduku, kara puku,
 ulu pulu keri mare konde toko tengendo
 konopuni pilku ‘isipu teamili.’ ningu teko,
 anupili lapalini ungu nilimelema naa pilku
 enonga ungume ta ningu,
³¹enonga konopu peanga te naa pepili molko,
 ulu te ‘aku sipu teamili.’ ningu panjikulie naa teko,
 enonga angenupili lapali yemboma konopu naa mondoko,
 we yemboma kondo naa kolko teko kenjiku,
 aku telemele.^k
³²Pulu Yemonga ungu mane sumbi nilimuni ‘Yembomane aku ulume
 telemelema paa kolonge.’ nimbe molemo ungu manemo sike pilimele nalo
 enone ta ningu ulu pulu keri akume we teko molemele. Akumu mindi
 molo. Yembo aku ulu pulu kerime teko molemele yembomanga imbi liku
 ola mundunduku kapi nilimelela.

**Pulu Yemone Kote Sumbi Sipe Pilipe Apurulimo Ungu Te
2:1-16**

2 ¹Akumunge, yembomane ulu telemelema enone kanokolie
 ‘Iyembomane teko kenjikimili.’ ningu apuruku “Aku tekemelemonga
 Pulu Yemone papu eno mongo sipili.” nilimelemo kapola naa telemo.
 Eno ‘ulu te naa tepo kenjilimolo.’ konopu lekolie yembo lupemando
 ‘Teko kenjilimele.’ nilimele kinie aku siku eno enono ‘Tepo kenjilimolo.’
 nilimelela. Yembomane ulu kerime telemele mele eno enono aku siku ulu
 kerime telemelomga yembo lupemaaku siku manda naa apurunge.^l
²Kinié olio pilkimulu: Yembo aku ulu pulu kerime telemelema” Pulu
 Yemone kanopa apurupelie ‘Teko kenjikimili.’ nilimo akumu sumbi sipe

^k 1:29-31 inie anjokondo 13:13, OuKorini 5:10-11, 6:9-10, PeKorini 12:20-21,
 Gallesia 5:19-21, Epesasi 4:31. ^l 2:1 Mateyu 7:1-5. ^m 2:2 inie yakondo 1:24,32.

pilipe nilimo.³ Akumunge enone yembo lupema kanoko apuruku ‘Teko kenjikimili.’ nilimele nalo eno enono aku sikula teko kenjilimele akumu Pulu Yemone yemboma apurupe ‘Teko kenjeringimunge mindili nangi.’ nimbé kinie ‘eno mundupe siye kolopa aku sipe enonga ulume apurupe naa nimbé.’ konopu lemeleye?⁴ Molo Pulu Yemone eno tepa kondolemo mele ‘Uluri molo.’ ningu bulu siku molemeleye? Pulu Yemone eno-kinie ulu awisili tepa kondopa, eno-kinie popenge tepa mumindili naakolopa, ‘enonga ulu kerimenga isili-ou pundu naa tambo.’ nimbe molemo. Pulu Yemone aku sipe eno-kinie tepa kondolemo ulumuni eno enonga ulu pulu kerime kanoko keri kanoko konopu alowa tengen aulkena punge mele lipe ora silimo mele naa pilkimiliye?

⁵ Nalo eno konopu tondolo munduku konopu alowa naa telemelemonga Pulu Yemone mumindili kolopa kote sumbi sipe pilimbe walemo mona lemba kanonge kinie Pulu Yemone eno-kinie mumindili paa olandopa kolopa mele kalopa mindili simbe.⁶ Yembomane pali yu-meles-meles telemele ulume apurupelie Pulu Yemone eno yu-meles-meles mele kalomba.

⁷ Yembo marene ‘Pulu Yemo kinie yunge pa telimu kinie molopo kondopo, Pulu Yemone ‘nu teko kondorunu.’ nimbémonga nanga imbi ola molopili molopo, alieli molopa mindi pupe pora naa nili ulu pulumu paa liemboa!’ ningu mindili siku ulu peangama telemele yemboma Pulu Yemone alieli molopa kondopa mindi puli ulu pulumu simbe.⁷ ⁸ Nalo yembo marene ‘Yembo lupema uluri molo. Pulu Yemo uluri molola.’ ningu eno enono pilku teko ungu sikemo munduku siye kolko bulu siku, ulu kerime mindi pilku telemele yemboma Pulu Yemone eno paa mumindili kolopa ‘Mele kalambo.’ nimbe mindili nongo molonge ulu pulumu simbe.

⁹ Teko kenjilimele yemboma pali ulu umbune awilime kinie mindili noli awilime kinie eno-kinie yu-meles-meles wendo ombá. Juda yemboma kinie kepe paa sike wendo ombá; yembo lupema⁸ kinie wendo ombála. ¹⁰ Nalo yembo marene teko peanga telemele yembomando yu-meles-meles Pulu Yemone nimbendo: “Eno na kinie nanga pa telimu kinie pea tapu topo molopo kondopo, ‘Teko kondoringi.’ nimbe imbi ola molopa konopu pe nipili molangi.” nimbé. Juda yembomando kepe paa sike aku sipe nimbé; yembo lupemando kepe nimbéla. ¹¹ Pulu Yemone yembo talapema lupe lupe naa apurupe, yemboma pali tere lepa apurumbe akumunge ‘Juda yemboma lupe, we yemboma lupe.’ nimbe yembomanga ulume naa apurumbe. „Kapola kapola apurumbe..»

¹² We yembomane Mosisini Pulu Yemonga ungu mane nimbe sirimume⁹ naa pelemo-na naa pilkulie ulu pulu kerime telemele yemboma sike Pulu

ⁿ 2:7 bokumunge alsena anjokondo “24. laip”. ^o 2:9 bokumunge alsena anjokondo “14. Grik”. ^p 2:12,13-15,17-20,23,25-27 ungu manemabokumunge alsena anjokondo “26. lo”.

Yemone enonga kote pilipe mongo lipe simbe nalo ‘Nanga ungu manema pulue toringi.’ naa nimbé. Juda yembomane Pulu Yemonga ungu manema eno-kinie pelemo akume pilkulie, ulu pulu kerime telemellemonga Pulu Yemone enonga kote pilipelite ‘Eno nanga ungu manema pulue toringi.’ nimbe eno mongo lipe simbela. ¹³Yembomane Mosisini Pulu Yemonga ungu mane sirimume komuni mindi pilimelemonga Pulu Yemone kanopa ‘yembo sumbi nilime’ nimbe naa kanolemo, molo. Ungu manemane ‘Teaa.’ nilimo mele pilku tenge panjiku telemellemonga Pulu Yemone kanopa ‘yembo sumbi nilime.’ nimbe kanolemo^q akumunge [Pulu Yemone] aku sipe yemboma pali sumbi sipe apurupe mongo lipe simbe.^r ¹⁴(Juda yembo naa molemele yemboma^s sike Pulu Yemonga Mosisini ungu mane nimbe sirimume naa pelemo-na naa pilku molemele nalo we konopuni pilkulie ‘Isipu tembo kinie peanga.’ ningi pilkulie Pulu Yemonga ungu manemane ‘Teaa.’ nilimo mele aku siku telemellemonga. Sike eno enono Pulu Yemonga ungu manema naa pelemo nalo aku siku telemellemonga kinie Pulu Yemone ungu manemane nimbe molemo eno enono we pilimele mele mona lemo. ¹⁵Kanu yembomane telemellemonga ulumene Pulu Yemonga ungu manema enonga konopune pelemo mele lipe ora silimo. Enone ulume telemellemonga kinie enonga konopumene apurupe ‘I siku tekemele teko kenjikimili. I siku tekemele teko kondokomele.’ nilimo mele konopuni pilimele aku sipe Pulu Yemonga ungu manema sike enonga konopune pelemo mele enonga konopumene lipe ora silimola.) ¹⁶Akumunge^t Pulu Yemonga kote walemo wendo ombá kinie Yesusi Kirasi kote pilieli yemo molopa Pulu Yemonga kote pilindipelite yembomanga konopumenga lopi teba pelemo ulume kepe apurumbendo yemboma pali aku sipe pilipe apurupe kote pilimbe. Temane peangamo topo siliomone aku sipe nimbe silimo.

Juda Yembomane ‘Ungu Manemane Olio Manda Lipe Tapondomba.’

Konopu Lieringi Ungu Te

2:17-29

¹⁷Pe kinié, eno ‘Juda yemboma molemolo’ nilimele yemboma; ‘Pulu Yemonga ungu mane Mosisini nimbe sirimume pilipu tepolie kapola molemolo.’ ningi, ‘Olio Juda yemboma mindi Pulu Yemone mako topa ‘Nanga yemboma.’ nirimu yemboma molemolo, eno we yembomanga Pulu Yemone molo.’ ningi kara puku enonga imbi liku ola munduku, ¹⁸Pulu Yemone ‘eno teangi.’ nimbe konopu mondolemo mele pilku, Pulu Yemonga ungu manema eno mane siringi mele pilkulie ulu peanga

^q 2:13 inie anjokondo 10:5; bokumunge alsena anjokondo “45. stretpela man”. ^r 2:13 pala akune sukundu ungumu yando 2:11 molemo. ^s 2:14 bokumunge alsena anjokondo “2. arapela lain”. ^t 2:16 inie nondopa 2:12-13.

sumbi nilime apuruku pilku ‘ime peanga’ ningu,¹⁹⁻²⁰ eno pilkulie ‘Pulu Yemonga ungu manema sike olio-kinie pepa ungu pulume kinie ungu sikema kinie akume pali aku ungu manema kinie sike pelemo akumunge olione mongo keri lepa aulke naa kanolemele yemboma sike lipu tapondopo membo andopo, sumbulu tolina molemele yembomanga olio sike pa tendelime molopo, yembo konopu naa pelemoma kinie ambolango kangama^u kinie sike mane silimolo.’ nilimele.

²¹Aku siku sike nilimele liemo enone yembo lupema mane silimele mele eno enono nambemune mane naasilimeleye? Enone yemboma mane sikulie “Wa naa liengi.” nilimele liemo pe eno enono nambemune wa limeleye? ²²Enone yembomando “Ambo ye pulime ye lupema kinie wa ulu kerinele naa teang,” nilimele liemo pe eno enono nambemune aku siku telemeleye? Yembomane we melema anjiku ‘olionga nokolemele pulu yema’ ningu popo tolemele melema kanoko keri kanolemele liemo pe Juda yembo naa molko we yembo molemelemane ulkema takoko akune sukundu puku kanu melema anjiku popo tolemele ulkemanga suku puku melema nambemune kanoko peanga kanoko wa limeleye? ²³Enone ‘Pulu Yemonga ungu manema olio-kinie mindi pelemo akumunge olio yembo peanga olandopama.’ ningu enonga imbi liku ola mundulimele liemo nambemune Pulu Yemonga ungu manema pulue tolemelemane Pulu Yemonga imbimu teko kenjilimeleye? ²⁴Enone aku siku telemelemonga ungu te Pulu Yemonga bokune molemo akumu isipe:

‘Eno Juda yembomane telemelemonga
Juda yembo naa molemele yembomane
Pulu Yemo marake teko
yunge imbimu ungu taka tondolemele.’^v
nimbe molemo.

**Juda Yembomane Kangomanga Kangi Te Kopisiku Wendo Lsingimunge
Sike Ungu Pulumunge Ungu Te**
2:25-29

²⁵Eno Juda yembomane ungu manema pilku tenge panjiku tengi liemo kangomanga kangi te kopisiku wendo limele ulumuni eno lipe tapondolemo, nalo ungu manema pulue tongi liemo kangomanga kangi te kopisilimelemane ulu te naa telemo. Aku siku telemelemonga yembo kangi te naa kopiseli yemboma mele molemele.^w ²⁶We yembomane kangi te naa kopisikulie Pulu Yemonga ungu manemane ‘Teaa.’ nilimo mele

^u 2:19-20 bokumunge alsena anjokondo “31. pikinini- 31.4. tok bokis bilong”.

^v 2:24 Aisaya 52:5, Isikiele 36:22; bokumunge alsena anjokondo “28. nem”.

^w 2:25-29 bokumunge alsena anjokondo “18. katim skin”.

pilku tengi liemo Pulu Yemone eno kanopa ‘yembo kangi te kopiseli „Juda, yemboma mele molemele.’ nimbe naa kanombaye? ²⁷Kangi te naa kopisiku ungu manema tenge panjiku telemele yembomane eno Juda yembo kangi te kopisiku eno-kinie ungu mane pelemoma pulue tolemele yemboma enondo ningendo: “Pulu Yemonga ungu manema pulue tolemelemonga aku siku teko kenjilimele kene eno papu mindili nangi.” ninge.

²⁸Yembo te yunge kalu kopiselimu mindi kanopalie ‘yu Juda yembomo’ nimbémo yu sike Juda yembomo molo. Kangi te kopisiku wendo liku Ittelemele akumu ‘Kangikundu mindi uluri tepili.’ ningulie telemele kinie uluri naa telemo. ²⁹Yembo te konopune sukundu ulu te telemo akumu mindi sike Juda yembomo molemo. Kangi te kopisiku wendo limele akumunge pulumu konopune sukundu Pulu Yemonga yembomo nimbe mako pelemo. ‘Kangi te i siku kopisiku wendo liengi.’ nilimo ungu manemone yuyu uluri naa telemo. Pulu Yemonga Minimuni konopune sukundu telemo akumuni kanu yembomo lipe tapondolemo. Aku yembomo, we yembomane kanoko peanga kanoko kapi ningu imbi liku ola naa mundundulimele, Pulu Yemone yu kanopa peanga kanopa kapi nimbe yunge imbimu lipe ola mundundulimo.

Pulu Yemone ‘Tembo.’ Nimbe Panjilimo Mele Paa Sike Telemo Ungu Te 3:1-8

3 ¹„Juda yembomane kangi te kopisilimele aku ulu pulumuni naa lipe tapondomu^x liemo Juda yemboma we yembo lupemanga nambeko olandopa molongeye? Molo kangi te kopisilimele ulu pulumunge nambolka ulu peanga te wendo ole moye? ²Ama, Pulu Yemone Juda yemboma olandopa naa lipe tapondolemoye? Paa sike olandopa lipe tapondolemo. Ungu kumbinemo isipe: Pulu Yemone yunge ungume ‘Juda yembomane nokangi.’ nimbe sirimu.

³Sike Juda yembo marene ‘Aku ungume sike.’ ningu tondolo munduku naa pilimele nalo aku siku Pulu Yemonga ungume pilku naa limelemonga Pulu Yemone “Tembo.” nimbe panjerimu mele “Naa tembo.” nimbéye?

⁴Paa molo! Yembomane pali sike kolo tolemele nalo Pulu Yemone mindi alieli ungu sikema mindi nilimo. Aku sipe mele yunge bokune ungu te nilimo, akumu isipe:

“Pulu Yemo,
nuni ungu te nilino kinie yembo tene
“Kolo tolono.” paa manda naa nimbé.
Yembo tene nu kote tendepalie
“I yemone kolo tolemo.” nilkenje

^x 3:1 inie yakondo 2:25-29; bokumunge alsena anjokondo “18. katim skin”.

nuni sumbi siku nilina kinie,
 yuni nu kotena ambolou naa ambolka.
 Kote we manie pulke.”^y
 nimbe molemo.^z

⁵Kapola, olio Juda yembomanga ulu keri telemolo ulumene Pulu Yemonga ulu sumbi nili telemoma tepa mona lendelemo liemo olione nambolka ungu te manda nimoloye? “Pulu Yemone olio ulu pulu keri telemolomanga pundu topa mindili silimo kinie tepa kenjilimo.” manda nimoloye? (Inikiru akumu we yembo tene konopuni pilipe karaye tepa nilke mele nikiru.) ⁶Aku sipu paa manda naa nimolo. Pulu Yemone ulu sumbi nilime mindi naa telkanje mana yembomanga ulu pulume nambepa sumbi sipe pilipe apurulkenje? Manda sumbi sipe naa pilipe apurulke. ⁷Nalo yembo tene konopuni pilipelie nimbendo: “Nane kolo tolio ulumene Pulu Yemonga imbi paa olandopa molombando yunge ungu sikema tepa mona lendemu liemo yuni nando “Teko kenjilinomonga mindili nani.” nambemune nilimoye?” nilke. ⁸Yembo tene aku nilkenje iungu keri mele nilimelanje papunje: ““Ulu peangama wendo opili.’ nimbu ulu kerime teamili.” nambemune manda naa nilimelaye? Iungu kerimu mele yembo marene kolo toko nando “Aku nilino.” nilimele. Aku nilimelemonga mindili nonge kinie papu.

**Yembo Telu Kepe Ulu Sumbi Nilime Telemo Yembo Te Naa Molemo
 Ungu Te^a
 3:9-20**

⁹Aku liemo iungumunge pulumu nambolkare nimbu manda pilimoloye? Pulu Yemone olio Juda yemboma kanopa peanga kanopa yembo lupema^b kanopa keri kanolemo? Paa molo! Nane ou akumundu ungu te nindu kanumu. “Olione ulu pulu kerime telemolo.” nindu kanu ungumuni olio Juda yemboma kinie we yemboma kinie pali aki tolemo. ¹⁰Pulu Yemonga bokune aku sipe ungu mare molemo. Akumuni nimbendo:

“Pulu Yemone yembo teluri kepe
 ‘yembo sumbi nili te’ nimbe naa kanolemo.

¹¹Yembo te Pulu Yemone kanopa
 ‘ulu sumbi nilime’ nimbe kanolemo ulume
 pilimo yembo te naa molemo.
 ‘Pulu Yemo kinie tapu topolo molambili.’
 nilimo yembo te naa molemo.

¹²Yemboma pea pali

^y 3:4 Konana 51:4, 116:1. ^z 3:3-4 PeTimoti 2:13. ^a 3:9-20 Ungumu, 24, 30 bokumunge alsena anjokondo “45. stretpela man”. ^b 3:9 bokumunge alsena anjokondo “14. Grik”.

Pulu Yemonga aulkemo munduku siye kolemele.
 Eno pali teko kenjiku
 Pulu Yemone eno-kinie ulu mare
 tapu topa temba ulu te naa liepili molemele.
 Yembomanga te ulu peangama
 tepa molemo yembo teluri kepe naa molemo.
 Te paa molo.”^c

¹³“Enonga kerema yembo ono kolea
 muru akuoli we lemo mele angilimo;
 keremane ungu awisili
 kolo toko mindi nilimele.”^d
 “Wambiemanga kerena tomo pelemo mele
 enonga keremanga aku sipe
 yemboma teko kenjilimele ungume pelemo.”^e

¹⁴“Alieli enone yemboma kinie
 mumindili kolko ‘paa molko kenjengi!’ ningu
 keremane umbune awisili silimele.”^f

¹⁵“Alieli yemboma toko kondongendo
 konopu siku toko kondoko,

¹⁶‘yemboma mindili nongo molangi.’ ningu
 teko kenjiku umbune siku,

¹⁷yemboma kinie konopu telune pupili
 molonge aulkemo kanoko imbi naa silimele.”^g

¹⁸“Eno ‘Pulu Yemo ye paa awilimu.’ ningu
 yu-kinie laye-kolte kepe pipili naa kolemele.”^h
 nimbe molemo mele aku sipu molemolo.

¹⁹Sike olio pilimolo, ‘Yembo telurini kepe “Na molopo kondolio. Na yembo sumbi nilimu.” naa nipili. Koleamanga pali molemele yemboma Pulu Yemone kanopa ‘Ulume teko kenjilimele.’ nimbe kanopili.’ nimbe Pulu Yemonga ungu manemaneⁱ nilimo akumu ungu manemane nokolemo „Juda” yembomando nilimo. Akumunge Juda yembomane kepe ‘Pulu Yemone olio ‘molko kondolemele.’ nimbe kanolemo.’ ningu manda naa laninge.

²⁰Akumunge Mosisini Pulu Yemonga ungu mane sirimume yembomane mimi siku pilku liku telemelемonga Pulu Yemone eno kanopalie enonga ulu pulu kerime siye naa kolopa, ‘konopu sumbi nimbe peli yemboma.’ nimbe naa kanomba.^j Ungu manemanga pulumu isipe: Ungu manemane

^c 3:10-12 Konana 14:1-3, 53:1-3, Pilipe Konginjeli Peli 7:20. ^d 3:13 Konana 5:9.

^e 3:13 Konana 140:3. ^f 3:14 Konana 10:7 mele. ^g 3:15-17 Aisaya 59:7-8.

^h 3:18 Konana 36:1. ⁱ 3:19,20,21,27,28,31 ungu manemabokumunge alsena anjokondo “26. lo”. ^j 3:20 Konana 143:2, Gallesia 2:16, 3:11.

olio ulu pulu keri tepo molemoloma lipé ora silimo akumu pilipulie ‘Pulu Yemone kanopa keri kanolemo ulu pulume telemolo.’ nimbu pilimolo.

**Pulu Yemone Olio ‘Konopu Sumbi Nimbe Peli Yemboma’ Nimbe
Kanomba Aulkemonga Ungu Te**
3:21-31

²¹ Pulu Yemonga ungu manemane Pulu Yemone olio ‘yembo sumbi nilime’ nimbe kanomba aulke te naa sirimu, nalo kinié Pulu Yemone olio ‘yembo sumbi nilime’ nimbe kanomba ulu pulumu mona wendo ombo lemo. Aku ulu pulumu lupela; Pulu Yemonga ungu mane Mosisini yando sirimumenga ulu pulumu lupela. Mosisini „torumu bokume“ kinie, Pulu Yemone ungu umbu tondorumume pilku yemboma ningu siringi yemané „toringi bokume“ kinie, „aku bokumenga,^k enone Pulu Yemone olio ‘yembo sumbi nilime’ nimbe kanomba ulu pulu pe wendo ombámondo bokumenga ningu siku toringi molemola. Aku ulu pulumu kinié mona lemo.

²² Pulu Yemone ‘yembo sumbi nilime’ nimbe kanolemo „mele“ isipe: Yesusi Kirasini olionga nimbe tenderimu kanu ulumu ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilimele yemboma^l Pulu Yemone kanopa ‘eno yembo sumbi nilime.’ nimbe kanolemo. Pulu Yemone mana yemboma kanopa apurumbendo yunge Juda yemboma lupe kanopa apurupe yembo talape lupema lupe kanopa apurupe naa telemo. „Juda yemboma kepe, we yemboma kepe,“ yemboma pea pali kanopa apurulimo aulke akumu telu mindi.^m ²³ Yembomane pali ulu pulu kerime teringi, telemele. Yembomane pali Pulu Yemone kanopa peanga kanolemo ulume naa telemelemonga molko kondonge mele nimbe panjerimumu kapola naa linge.

²⁴ Yembomane pali „aku siku Pulu Yemone “Teaa.” nimbe panjerimu ungu manema pilku liku naa teko bulu siku teko kenjiku moloringi, nalo yuni mana yemboma pali we kondo kolopa olio kanopalie, ‘enonga ulu pulu kerimu siye kolopo eno konopu sumbi nimbe peli yemboma molemele nimbu kanombo.’ nirimu. Olionga nimbe kolo wangopa kolondorumumuni Yesusi Kirasini olio kolea kerine naa pupu, Pulu Yemo pea altopo telune molomolo aulkemo akisinderimumungeⁿ Pulu Yemone olio aku sipe nimbe kanolemo. ²⁵ “Enonga ulu pulu keri telemele manga kolangi tambo.” naa niembo.’ nimbe ‘Nanga kangomo enonga nimbe kolo wangopa kolondopili.’ nimbe Pulu Yemone yu yando sirimu. Pe kinié

^k 3:21 Pulu Yemonga Unug Oume Pali Bokumundu nirimu; bokumunge alsena anjokondo “26.2. Lo” kananila. ^l 3:22 bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”.

^m 3:22 inie 3:9-10. ⁿ 3:24 OuKorini 1:30; bokumunge alsena anjokondo “23. Krais”, “3. baim bek”, “21.1. kisimbek”.

yembo yu-mele-mele “Yu sike nanga nimbe kolo wangopa kolondoramu. Yunge meme ondondorumumuni nanga ulu pulu keri telio konopune pelemoma manda kulu tondomba kene sike omba kulu tondopili.” ninge yemboma paa sike konopu kake tepili molonge Pulu Yemone kanomba. ‘Na konopu sumbi nimbe pepili molopo ulu pulu sumbi nilime mindi kanopo peanga kanopo, ulu pulu kerime kanopo keri kanolio mele piliengi!’ nimbe Pulu Yemone Yesusi Kirasi yando sirimu. Ou sike yuni anda-kolepa yemboma we kondo kolopa enonga ulu pulu keri teringime kanopalie we siye kolopa eno mongo naa sirimu. ²⁶‘Nalo kinié molemele yembomane ‘Na konopu sumbi nimbe pepili molopo ulu pulu kerime we siye naa kolopo ulu pulu sumbi nilime mindi kanopo peanga kanolio.’ ningu piliengi!’ nimbe Pulu Yemone ‘Yesusi olionga ulu pulu kerimenga kolo wangopa kolondopili.’ nimbe yando sirimu. ‘Yesusini olionga nimbe tenderimu ulumu manda.’ ningu tondolo munduku pilimele yemboma Pulu Yemone kanopa enonga ulu pulu kerime siye kolopa, ‘konopu sumbi nimbe peli yemboma.’ nimbe kanolemo.

²⁷Pe kinié yembo tene yunge imbimu yuyu lipe ola mundumbe aulke te tena lemoye? Yembo tene yunge tondolomone ungu manema yuni yuyu pilipe lipe telemo ulume kapola naa latelemo. Olio yu-mele-mele ‘Yesusini olionga nimbe tenderimu ulumu manda.’ nimbu tondolo mundupu pilipu limolo akumu mindi manda telemo. Aulke te lupe molo. Aulke telumu mindi. ²⁸Olione pilipulie, ‘[Yesusini olionga nimbe tenderimu ulumu mindi manda.] ningu tondolo munduku pilimele yemboma aku siku telemeleonga Pulu Yemone eno kanopalie enonga ulu pulu kerime siye kolopa, ‘Konopu sumbi nimbe peli yemboma.’ nimbe kanolemo.’ nimbu pilimolo. Mosisini Pulu Yemonga ungu mane sirimume pilipu temolo kinie kapola naa temba. Akumunge [yembo tene yunge imbimu yuyu lipe ola mundumbe aulke te naa lemo.]

²⁹[Yembo tene yunge imbimu yuyu lipe ola mundumbe aulke te naa lemo ungu te molemola. Akumu isipe:] Pulu Yemo Juda yembomanga manjipe Pulu Yemo molemoye? We yembo lupemanga Pulu Yemo moloye? Molo. Pulu Yemo we yembo lupemanga kepe pali Pulu Yemo. ³⁰Pulu Ye telumu mindi molemo, akumuni yembo kangi te kopisiku wendo limelemane^o ‘Yesusini olionga nimbe tenderimu ulumu manda.’ ningu tondolo munduku pilimelema kanopa enonga ulu pulu kerime siye kolopa, ‘Yembo konopu sumbi nimbe pelime.’ nimbe kanopa, yembo kangi te naa kopisiku wendo limelemane ‘Ye Nomi Kirasimu yu mindi sike lipe tapondolimu.’ ningu tondolo munduku pilimelema kanopa enonga ulu pulu kerime siye kolopa, ‘Yembo konopu sumbi nimbe pelime.’ nimbe kanombala. Yuniaku sipe nimbé aulke telumu

^o 3:30 inie anjokondo 4:11-12; bokumunge alsena anjokondo “18. katim skin”.

mindi, „akumunge „yu sike we yembo lupemanga kepe pali Pulu Yemo.“
 31 Akumunge ‘Kirasi sike.’ nimbu tondolo mundupu pilimolo ulumuni
 ungu manema ‘uluri molo’ nilimoloye? Paa molo. ‘Kirasi sike.’ nimbu
 tondolo mundupu pilimolo ulumuni ‘ungu manema enge nipili.’ nilimolo.

**Ou Pulu Yemone Eporayamo-Kinie Terimu Ulumuni Kinié Pulu Yemone
 Olio ‘Yembo Sumbi Nilime’ Nimbe Kanolemo Mele Lipe Ora Silimo
 Ungu Te
 4:1-25**

**Pulu Yemone Eporayamo ‘Ye Sumbi Nilimu.’ Nirimumunge Ungu Pulumu
 4:1-12**

4 1 ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilimele yemboma Pulu Yemone
 kanopa ‘Yembo konopu sumbi nimbe pelime.’ nimbe kanolemo
 akumunge ungu nikiru, akumunge olio Juda yembomanga mana pulu-
 pulu anda-kolepa Eporayamo-kinie ulu wendo orumumunge olione
 nambolka ungu te nilimoloye? 2 Eporayamone yu yuyu ulu terimumenga
 sike Pulu Yemone yu kanopa yunge ulu pulu kerimu siye kolopa ‘ye sumbi
 nilimu’ nimbe kanorumu liemo yu yuyu yunge imbi lipe ola mundulkenje
 papu. Nalo Pulu Yemonga kumbi-kerena angilipe yunge imbi lipe ola
 mundupe ‘Nanga tondolomone na ulu isipu isipu tendumunge na ye
 sumbi nilimu molio.’ manda naa nilke. [Pulu Yemone ‘Aku sipe molo.’
 nilke.] 3 Aku ungumundu Pulu Yemonga bokumuni nambolka nilimoloye?
 Akumuni nimbendo:

“Pulu Yemone yu-kinie “Tembo.”
 nirimu mele Eporayamone ‘Sike temba.’
 nimbe tondolo mundupe pilierimumunge^p
 kanopalie Pulu Yemone

‘Yu ye sumbi nilimu.’ nimbe kanorumu.”^q
 nimbe molemo.

⁴ Yembo tene yembo tengatengonomo tendelemo kinie mele kalemo
 limo akumu ‘We sikimu-ne naa likiru. Na yunge kongono tendeliomonga
 sikimu-ne likiru.’ konopu lemo.^r 5 Aku sike nalo yembo tene ‘Pulu
 Yemone na ‘yembo sumbi nilimu’ nimbe kanopili.’ nimbe, we ulu
 mare mindili sipe telemo kinie uluri naa telemo. ‘Pulu Yemo kinie
 tepa kenjilimo yembo tene [konopu alowa tepa Yesusini yunge nimbe
 tenderimumunge] Pulu Yemone yu kanopalie yunge ulu pulu kerime siye
 kolopa ‘yu yembo sumbi nilimu’ sike manda nimbe kanomba.’ nimbe

^p 4:3,5,9,11-14,16-20,24 bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”. ^q 4:3 OuPuluPulu
 15:6, Gallesia 3:6, Jemisi 2:23, inie 4:5,6,9,11,13,22; bokumunge alsena anjokondo “45.
 stretpela man”. ^r 4:4 inie anjokondo11:6, Epesasi 2:8-9.

tondolo mundupe pilimo yembomo sike Pulu Yemone kanu yembomo aku telemomonga ‘yu yembo sumbi nilimu.’ nimbe kanolemo.^s

⁶Depisini aku ungu munge telu sipe la nirimu. “Yembo tene mindili sipe ulu „peanga“ mare naa telemomo Pulu Yemone kanopa ‘Yembo sumbi nilimu.’ nimbe kanolemo yembomo yu malo.’ ningi piliengi’ nimbeline nimbendo:

⁷“Yembomanga ulu teko kenjilemelema

Pulu Yemone ‘Manie pupili.’ nimbe siye kolopa,
enonga ulu pulu kerime
konopune kamu kulu tondolemo yemboma
eno malo.

⁸Yembo tengah ulu pulu kerimenga

Awilimuni altopa naa pilipe,
“Teko kenjerinumunge pundu toko
mindili nani.” naa nimbé yembomo
yu malo.”^t

nirimu.

⁹Imolko kondonge mele Depisini, nirimu ulumu yembo kangi te kopisilimele yembo akumenga mindiye? Molo kanu ulu pulumu yembo kangi te naa kopisilimele yembo akumenga peaye? Aku ungu ou nilio kanumu.^u ‘Eporayamone Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ nimbe tondolo mundupe pilierimumunge Pulu Yemone yu ‘ye sumbi nilimu’ nimbe kanorumu.’ ou nilio kanumu.^v ¹⁰Eporayamo nambepa molorumu kinie Pulu Yemone kanopalie ‘ye sumbi nilimu’ nimbe kanorumuye? Yu kangi te kopiserimu kinie Pulu Yemone yu ‘ye sumbi nilimu’ nirimu molo ou kangi te naa kopisepili aku sipe nirimuye? Yu kangi te ou naa kopisepili Pulu Yemone yu ‘ye sumbi nilimu’ nirimu kanumu. Akumunge pilipulie ‘Kangi te kopiserimu ulumuni Pulu Yemone yu ‘ye sumbi nilimu.’ nimbe kanomba uluri naa terimu.’ nimbu pilimolo.¹¹ Yu ou kangi te naa kopisipelie Pulu Yemone nirimu mele “Sike.” nimbe tondolo mundupe pilierimumunge Pulu Yemone yu ‘ye sumbi nilimu’ nimbe kanorumu. ‘Iyemo Pulu Yemone ‘ye sumbi nilimu’ nimbe kanolemo.’ ningi kanangi.’ nimbeline ‘Kangi te i siku kopisiemieni.’ nimbe mane sirimu kanumu paa pe mane sirimu. Akumunge yembo kangi te naa kopisiku Pulu Yemone nilimo mele ‘Sike.’ ningi tondolo munduku pilimelemonga Pulu Yemone kanu yemboma ‘yembo sumbi nilime’ nimbe kanolemo yembomanga pali Eporayamo yu aku yembomanga anda-kolepamo.¹² Kangi te kopisilimele yembo talape akune sukundu yembo mare kangi te we naa kopisilimele. Ou Eporayamo kangi te naa kopisipelie Pulu Yemone nirimu

^s 4:4,5 inie anjokondo 6:23. ^t 4:7-8 Konana 32:1-2. ^u 4:9-12 inie yakondo 3:30; bokumunge alsena anjokondo “18. katim skin”. ^v 4:9 inie nondopa 4:3.

mele ‘Sike.’ nimbe tondolo mundupe pilierimu mele enone aku siku ou Pulu Yemone nilimo mele ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilkulie pe kangi te kopisilimele aku „Juda“ yemboma Eporayamo yu enonga anda-kolepamola. „Kangi te naa kopiseli yembo ‘Sike.’ ningu tondolo munduku pilimele yemboma kinie, kangi te kopiseli yemboma kepe, Eporayamo yu enonga pali anda-kolepamo.„

Pulu Yemone Eporayamo-Kinie Nimbe Panjerimu Ungumu “Yesusi Lomboroko Ola Molou.” Nirimu Pulu Yemo Sike.’ Ningu Tondolo Munduku Pilimele Yembomando Pali Nirimu Ungu Te (4:1-25 pali kanani.)

4:13-25

¹³ Pulu Yemone mana mele terimume pali “Eporayamo kinie yuni kalopa limbe yemboma kinie eno monge mele simbo.” nimbe panjerimu akumu Eporayamone ungu mane mare^w pilipe tengenji terimumunge naa nirimu. Eporayamone Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ nimbe tondolo mundupe pilierimumunge Pulu Yemone ‘Eporayamo yu ye sumbi nilimu.’ nimbe kanopalie “Melema pali simbo.” nimbe, nimbe panjerimu. ¹⁴⁻¹⁵ Ungu manema pelemo kinie yembomane akume pulue tolemelemonga, ungu manemane Pulu Yemone yemboma kanopa keri kanopa eno umbune simbe telemo aulkemo akisindilimo „nalo, ungu manema naa lemo kinie yembomane ungu manema pulue tonge aulkemo naa lemola, akumunge ungu manema pilku tengenji tengemonga Pulu Yemone “melema simbo.” nimbe panjilkenje „Yuni nikimu mele sike aku temba.’ ningu, tondolo munduku pilieli ulumuni uluri naa telka, Pulu Yemone “Melema simbo.” nimbe panjerimu ungumu kamu manie pulkela.

¹⁶ Akumunge Pulu Yemone ‘Eporayamondo “Simbo.” nimbu, nimbu panjikiru ungumu nane yemboma we kondo koliomonga mindi wendo ombá. ‘Aku ungumu Eporayamo kinie yuni kalopa limbe yemboma kinie enonga pali ungumu pepili.’ nimbelie ‘‘Pulu Yemone “Tembo.” nimbe panjerimu mele sike temba.’ ningu, tondolo munduku pilingemonga manjipe iungumu kamu wendo opili. ‘Aulke te lupe molo.’ nirimu. Yembomane ungu manema pilku tengenji panjikku telemele aku yembomando manjipe naa nirimu. Eporayamone Pulu Yemone nirimu mele ‘Sike.’ nimbe tondolo mundupe pilierimu mele aku siku ningu pilinge yemboma enondo kepe pea nirimu. Eporayamo yu olionga pali anda-kolepamo.^x ¹⁷ Eporayamo olia Pulu Yemone nilimo mele ‘Sike.’ nimbu tondolo mundupu pilimolo yembomanga pali anda-kolepamo, akumunge ungu te Pulu Yemonge bokune molemo. Akumu isipe:

‘Pulu Yemone Eporayamo-kinie

^w 4:13-16 bokumunge alsena anjokondo “26. lo”. ^x 4:11-16 bokumunge alsena anjokondo “31. pikinini bilong Eporayamo”.

nimbe panjipelie nimbendo.^y

“Nu yembo talape awisilinge

anda-kolepamo molani.” nirimu.^z

kanumu. Akumundu Eporayamone ‘Sike.’ nimbe tondolo mundupe pilierimu Pulu Yemone ‘Eporayamo yu olionga pali anda-kolepamo molemo.’ nimbe kanorumu.^z Pulu Yemone kolemele yemboma konde molonge ulu pulumu sipe,^a mele naa lemoma ‘wendo opili.’ nilimo kinie sike aku sipe wendo olemo^b aku Pulu Yemo Eporayamone ‘Sike nilimo.’ nimbe tondolo mundupe pilierimu.^z

¹⁸Pulu Yemone anda-kolepa Eporayamondo “Nu yembo talape awisili kalko lini.” nimbe panjerimu ungumu Eporayamo yuni tondolo mundupe pilipe lsimu. Kanu kinie ‘[Anda lekembolomonga] ungu nimbe panjerimu ungumu we manda wendo naa ombá nalo yuni kamu temba.’ nimbe Eporayamo yu nokopa molopalie ou naa kanorumu nalo Pulu Yemone nirimu mele yuni ‘Pulu Yemone kolo naa tolemo-na sike walse temba.’ nimbe pilipe siye naa kolopalie ‘Temba.’ nimbe we nokopa molorumu. [Pulu Yemo yuni ungu nimbe panjerimu ungumu yu isipe: Yuni Eporayamondo nimbendo: “Nuni kalko lini yemboma paa awisili molonge.” nirimu.^c Aku nirimu kinie Eporayamone pilipe ‘Sike temba.’ nimbe tondolo mundupe pilipelie nokopa molopalie pe yu yembo talape awisilinge anda-kolepamo molorumu.

¹⁹Yuni paa laye-kolte kepe siye naa kolorumu. Yu molopili poniema pali wane anderete mele omba purumu yu anda lepa pora sipelie ambomo-kinie pepalie ambolango membá tondolomo naa perimu, yunge ambo Sera ambou lierimu,^d aku siku sike moloringili nalo [Aku sипу molopololie ambolango nambepo membolonje? Manda naa membolo.] nimbe naa pilipelie,^e ²⁰⁻²¹Pulu Yemone “Nu kango meni.” nimbe panjerimumu pilipe mindi molopalie konopu talo tepa naa pilipe ‘Paa sike temba.’ nimbe tondolo mundupe pilipe molopalie nirimumuni, ‘Pulu Yemone ungu nimbe panjerimumu paa sike manda temba.’ nimbe pilipe molopalie yuni Pulu Yemonga imbi lipe ola mundundupe mindi molopalie yunge tondolo mundupe pilierimu ulumu olando olando purumu. ²²Yu

^y 4:17 OuPuluPulu 17:5. ^z 4:17 aku ungumunge Giriki-ungune ungu pulumu pilipu sundulimolo. Ungu akumu yembo marene isiku mele tolemela: ‘Eporayamone ‘Sike.’ nimbe tondolo mundupe pilierimu Pulu Yemone nimbe panjerimu ungumu Pulu Yemone ‘Paa sike wendo opili.’ nimbe konopu kimbu sipe molemo.’ aku siku tolemela. ^a 4:17 Imunge pulumu nambolkanje? We sumbi sipe mele ungumunjé? Aku sikela Jono 11:25-26 kanani. Molo aku ungumunge lipe tere lepa inie 4:18-21 Eporayamo Seraselio yembo kololi meleselo tondolo sirimu akumundu nirimunjé? Akumu sikelanje. ^b 4:17 UNGU pulu te inie 4:20-21. Aisake merimu temanemo OuPuluPulu 18:11, 21:1-3. ^c 4:18 OuPuluPulu 15:5. ^d 4:19 Ambo Sera yu waengono perimula (OuPuluPulu 11:30, 16:1-2). ^e 4:19 OuPuluPulu 17:17.

aku sipe tondolo mundupe pilierimumunge Pulu Yemone yu ‘ye sumbi nilimu molemo.’ nimbe kanorumu.^f

²³‘Pulu Yemone yu ‘ye sumbi nili te’ nimbe kanorumu.’ kanu ungumu ‘Eporayamo yunge mindi.’ ningu kanu ungumu bokune naa tondoringi.

²⁴Olio yandopa yandopa ‘piliengila.’ ningu kanu ungumu bokune tondoringi. Pe olio kinié pilipulie ‘Yesusi olionga Awilimug kolorumu kinie ‘Yu lomboropa ola molopili.’ nimbelie terimu Pulu Yemo.’ nimbu pilipu ‘Yu nilimo mele kolo naa topa sike telemo temba.’ nimbu pilipu ambolopo molomolo yemboma yuni Eporayamo kanorumu mele olio aku sipe ‘yembo sumbi nilime.’ nimbe kanolemola. ²⁵‘Yesusi yu olionga ulu pulu keri telemolomanga pundu tondombando kolo wangopa kolondopili.’ nimbe Pulu Yemone yu mana maniendo olio sipelie nirimumuni, pe yuni olio kanopa olionga ulu pulu kerime siye kolopa, ‘olio ‘konopu sumbi nimbe peli yemboma molemele’ nimbu kanambo.’ nimbe^h Yesusi yu ‘Kelepa lomboropa ola molopili.’ nirimu.

Olio Kirasi-Kinie Pea Kolopolie Yu-Kinie Pea Lombokoropo Ola Molopo Konde Molemolo Ungu Te

Kolomongo Awili 5–8

Kirasini Terimumuni Olio Kinie Pulu Yemo Kinie Telune Kelepa Lipe
Mundorumu Ungu Te

5:1-11

5 ¹Akumunge, ‘Pulu Yemone nirimu ungu akumu sike.’ nimbu tondolo mundupu pilimolomongaⁱ Pulu Yemone olionga ulu pulu kerime siye kolopa ‘konopu sumbi nimbe peli yemboma molemele.’ nimbe kanolemo akumunge olionga Ye Awili Yesusi Kirasini tenderimumuni olio Pulu Yemo kinie kapola kapola molomolo aulkemo akisinderimumunge yu-kinie kapola kapola molemolo. ²Olio ‘Sike’ nimbu tondolo mundupu pilimolo yemboma, aku yemone olionga nimbe tenderimumuni Pulu Yemone olio we kondo kolemo ulu pulumunge sukundu molemolo aulkemo akisinderimu. ‘Pulu Yemo kinie pea pupu mulu koleana tapu topo molomolo.’ nimbu pilipulie olio konopu sipu nokopo molemolola. ³Akumunge mindi konopu naa silimolo. ‘Olio-kinie umbune wendo olemomane olio tondolo mundupu pilimolo ulumu tepa tondolo mundulimo.’ nimbu pilipulie aku umbunema wendo olemo kinie olio konopu silimolola. ⁴Pe olio tondolo mundupu pilimolo ulumu tepa

^f 4:22 3OuPuluPulu 15:6. ^g 4:24 bokumunge alsena anjokondo “6. Bikpela”.

^h 4:25 (4:25–5:1) bokumunge alsena anjokondo “45. stretpela man”. ⁱ 5:1 bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”.

tondolo mundulimo ulumuni ‘Eno nambe-engenje?’ nimbe manda lemo kinie Pulu Yemone ‘eno konopu tondolo pupili molemele nimbu kanolio ulumu’ olio-kinie ‘wendo opili.’ nilimo. Pe manda lieli ulumuni ‘olio Pulu Yemone lipa tapondopa, “Yu-kinie pea molamili waa.” nimbé.’ nimbu pilimolo mele ‘tondolo pupili. Siye naa kolko nokoko molangi.’ nilimo.

⁵Pe ‘Pulu Yemone olio lipa tapondomba.’ nimbu pilimolo ulumu olio oliolio ‘Sike wendo ombá.’ nimbu we nokopo naa molemolo. Pulu Yemone Mini Kake Teli ou olio sirimu akumuni olionga konopune Pulu Yemo olio konopu mondolesmo ulu akumu ondo lenderimu akumunge ‘Sike wendo ombá.’ nimbu konopu sipu nokopo molemolo ulumu ‘Ombanje naa ombanje.’ nimbu konopu awisili lipu naa mundulimolo. Paa sike wendo ombá.

⁶Olionga ulu pulu keri telemoloma olio oliolione siye kolopo topo manie mundumolo enge te naa perimu kinie Pulu Yemone ‘Tendembo.’ nimbe, nimbe panjerimu mele kamu temba wale kanumunge olio Pulu Yemo bulu sipu tepo kenjeli yembomanga nimbe Kirasi kolondorumu.^j ⁷Pulu Yemonga ungu manema pilipe lipa tepa kondolemo yembo konopu sumbi nimbe peli te tonge tengenye kinie olionga yembo tene yu kondo kolopa “Molo.” nimbe ‘Na yunge kolo wangopo tangi kolondambo.’ nimbene naa nimbenje. Taki-teki yembo tene aku sipe naa nilimele kanumu. Molo yemboma kondo kolopa lipa tapondolemo yembo peanga te tonge tengenye kinie yembo tene yu kondo kolopa “Molo.” nimbe ‘Na yunge kolo wangopo tangi kolondambo.’ nimbenje. Walse walse sike aku siku nilimelanje. ⁸[Akumu sike] nalo Pulu Yemone olio ‘Konopu mondolio ulu imu eno kanangi.’ nimbe olio ulu pulu keri teli yemboma mindi molamili ‘Pulu Yemone olio naa topili.’ nimbe Pulu Yemo_m yunge Malo Kirasi olionga nimbe kolo wangopa kolondorumu [aku sipe Pulu Yemo olio paa sike konopu mondorumu mondolesmo mele Pulu Yemo yuni olio lipa ora sirimu].^k

⁹Pe Kirasi olionga nimbe kolondombando yunge meme ondopa omba wendo purumu akumuni Pulu Yemone olionga ulu pulu kerime siye kolopa, olio ‘konopu sumbi nimbe peli yemboma.’ nimbe kanolemo^l liemo akumunge olando sipe Kirasi olionga nimbe tenderimu kanumuni Pulu Yemo mumindili kolomba walemo wendo ombá kinie olionga uluri naa pemba. ¹⁰Olio yu-kinie opa puluema molorumulu kinie yunge Malo^m olionga nimbe kolondorumu kanu ulumuni olio ‘Pulu Yemo kinie altoko konopu telune pupili kapola kapola molangi.’ nimbe olio lipa Pulu Yemo kinie tere lenderimu. Aku sipu kinié yu-kinie paa sike telune molemolo liemo Kirasi kelepa lomboropa ola molorumu konde molemo aku ulumuni

^j 5:6 Jono 15:13, Taitasi 3:5, JonoKumbi Lepamo 3:6. ^k 5:8 Jono 3:16.

^l 5:9 Ibokumunge alsena anjokondo “45. stretpela man”. ^m 5:10 bokumunge alsena anjokondo “24. laip”, “21.2. kisimbek”.

Pulu Yemone olio paa sike lipe tapondopa, mindili nolemela aulkena wendo limbe.ⁿ ¹¹Aku sipe mindi molola. Ulu te pea isipe: Olionga Awili Yesusi Kirasini^o olio Pulu Yemo kinie lipe telune kelepa tere lenderimumunge yu-kinie kelepo kapola-kapola molemolo-na Kirasi yuni aku terimumuni kinié olio Pulu Yemo kinie paa konopu sipu molemolola.

**Pulu Pulu Mana Ye Adamene Terimu Ulumuni Kololi Aulkemo Lipe
Noserimu, Kelepa Kirasini Terimu Ulumuni Konde Molko Mindi Puli
Aulkemo Lipe Noserimu Ungu Te^p**

5:12-21

¹² „Olio Pulu Yemo kinie opa puluema molopolie pe yu-kinie kelepo konopu telune pupili molemolo nikiru akumunge ungu te piliengi niembo: Ou pulu pulu ma koleana Adamene^q ulu pulu keri te terimu kinie ulu pulu kerimu kamu mana perimu pelemo. Yuni terimu kanu ulu pulu kerimuni kololi aulkemo wendo orumula. Akumunge kinié yandopa yandopa olio yembomane pali ulu pulu kerime telemolo-na olio-kinie pali kololi ulu pulumu wendo olemtola. ¹³Pulu Yemone Mosisindu “Yemboma i siku i siku teangi.’ ni.” nimbe ungu umbu tondopa ungu manema ou naa nimbe sipili ma koleana ulu pulu kerime ou sike we perimu.^r Nalo Mosisini Pulu Yemonga ungu manema yemboma ou naa nimbe sipili ou ulu pulu kerime teringi kinie Pulu Yemo yuni kanopalie boku tengu naa topa akumenga “Pundu taa.” ni naa nirimu. ¹⁴Akumu sike nalo kololi aulkemo Adame molorumu kinie lierimu, pe yandopa Mosisi molorumu kinie we lierimula. Adamene Pulu Yemonga ungu te ta nimbelie kolorumu aku siku yemboma pali Pulu Yemonga ungu telu sipe mele ta naa niringi nalo we koloringila.

Kanu ye Adamene terimu ulumu kinie pe orumu yemone^s terimu ulumu kinie telu sipe mele akumu isipe: Adamene terimumunge ulu pulu te wendo orumula; pe orumu yemone terimumunge ulu pulu te wendo orumula. ¹⁵Nalo teringilimunge ulu pulu lupe lupe wendo orumu. Pulu Yemone olio we kondo kolopalie yuni terimu ulu akumu paa lupela; Adamene terimu ulu pulu keriaku ulumu yu paa lupela. Iuluselo telu sipe molo, lupe luneselo. Ye telumuni ulu pulu keri terimu aku ulumuni yembo awisili kolemele nalo Pulu Yemo olio yemboma we kondo kololi ulumuni mele paa peangamo we simbendo Yesusi Kirasi we sirimu,^taku yemone manjipe yemboma we kondo kolopa yembo awisili konde molko kondoko mindi punge aulkemo akisinderimu.

ⁿ 5:10 bokumunge alsena anjokondo “32.2. Pikinini Bilong God”. ^o 5:11 bokumunge alsena anjokondo “6. Bikpela”, “23. Krais”. ^p 5:12-21 **Ungumu** OuKorini 15:20-23.

^q 5:12 Adamenga temane mare OuPuluPulu 2:17, 3:6,19. ^r 5:13 Adame paa ou. Paa pe Pulu Yemone Mosisi ungu mane sirimumenga mare Wendo Oringi 20 molemo; bokumunge alsena anjokondo “26. lo” kananila. ^s 5:14 Pe orumu ye kanumu Yesusi Kirasi.

^t 5:15 Pulu Yemone olio we kondo kolopalie terimu ungu mare yakondo 3:24, Jono 3:16.

¹⁶ Akumunge ungu te pelemola. Pulu Yemone we sirimumu kinie, kanu ye telu ulu pulu keri terimumunge wendo orumu ulumu kinie, lupe lupe. Ye telumuni ulu pulu keri terimu akumuni yemboma pali Pulu Yemone kote tendepalie “Eno pali teko kenjilimelemonga mindili nongo molko mindi pang.” nimbe aulkemo akisinderimu nalo Pulu Yemone we sirimu mele i sipe: Yembomane ulu pulu keri awisili teringi kinie Pulu Yemone “Mindili nangi.” nilke nalo we kondo kolopa yembomando aku naa nimbe. Eno kanopalie, enonga ulu pulu kerime siye kolopa eno ‘konopu sumbi nimbe peli yemboma molemele.’ nimbe kanolemo. ¹⁷Ye telumuni „Pulu Yemonga“ ungu ta nirimu akumunge kanu yemone ulu pulu keri terimumunge kololi ulu pulumu ye nomi kingi mele molopa yemboma pali tondolo mundupe nokolemo. Akumu sike liemo Pulu Yemone yemboma we kondo kololi ulumu kinie yuni olio we sirimu ulumu-selonga tondolomo olandopamo. Pulu Yemone yemboma we kondo awili tepa kololi ulu pulumu kinie Pulu Yemone ‘yembo sumbi nilime’ nimbe kanomba ulu pulumu kinie linge yemboma eno ye telu Yesusi Kirasini terimumunge ye nomi kingime molko^u melema nokoko konde molko mindi punge.

¹⁸ Aku liemo ye telumuni^v ungumu ta nirimumunge Pulu Yemone yemboma pali kote tendepa ‘Mindili nangi.’ nimbe ulumu wendo orumu, aku sipela ye telumuni ulu sumbi nilimu terimumunge Pulu Yemone yemboma pali kanopa, enonga ulu pulu kerime siye kolopa, ‘yembo konopu sumbi nimbe pepili molemele.’ nimbe kanolemomonga yemboma konde molko mindi punge ulu pulumu wendo orumu. ¹⁹Ye telumuni ungumu ta nirimu akumunge yembo awisilini ulu pulu keri teringi yemboma moloringi, aku sipe ye telumuni ungumu pilipe tenge panjipe terimumunge yembo awisili yembo sumbi nilime molonge.

²⁰ Yemboma teko kenjiku molangi Pulu Yemone ‘Ungu ta nilimele mele olandopa teko ta niengi.’ nimbe „Mosisi“ ungu manema sirimu. Nalo „Pulu Yemone ungu manema sirimumunge“, yembomane ulu pulu keri olandopa olandopa teringi kinie Pulu Yemone yemboma we kondo kololi ulumu olandopa purumula.

²¹ Aku liemo ulu pulu kerime kololi ulu pulumunge ye nomi kingi mélemo molopa kololi ulu pulumu nokorumu aku sipela Pulu Yemone yemboma we kondo kololi ulu pulumu ye nomi kingi mélemo molopa olio nokopa olionga Ye Awili Yesusi Kirasimuni tenderimumunge Pulu Yemone olio ‘yembo sumbi nilime.’ nimbe

^u 5:17 Olio kingime molomolomonga ungu pokore LipeOraSirimu 1:5, 5:10. ^v 5:18 Adame kinie Yesusi kanu yeselondo nirimu kanumu. Bokumunge alsena anjokondo “24. laip”, “45. stretpela man” kananila.

kanolemomonga alieli konde molopo mindi pulimolo ulu pulumu we kondo kololimuni silimo.

**Olio Kirasi-Kinie Pea Kolopolie Yu Pea Konde Molopo, Ou-We-Konopu
Kerime^w Kolopa Pora Sipili Molemolo Ungu Te**
6:1-14

6 ¹Ou yembomane ulu pulu keri awisili teringi kinie Pulu Yemone eno paa kondo kolorumumunge^x pe kinié nambolka nimolonje? “Pulu Yemone olio paa kamu we kondo kolopili kene ulu pulu kerime kamu tepo molamili.” niemiliye?^x ²Aku paa naa niemili. Olio ^{kinié} Kirasinge yembo molemoloma^y konopu keri akumene olio ou ulu pulu kerime konopu mondopolie terimulu aku konopu keri perimume kolopa pora sirimu. Aku konopume kolorumumunge^yaku sipu ulu pulu kerime mundupu siye kolorumulu kanumu. Pe kinié kelepo nambepo manda ulu pulu kerime tepo molomoloye? ³Kelepo temolo aulke te molo.^z Olio no lsimulu kanu ulumuni Kirasi Yesusi kinie olio kinie yembo telumu mele molorumulu. Pe Kirasi-kinie yembo telumu mele molorumulu kulu yu kolorumu kinie ⁴olianga ou-konopu keri perimume^z yu pea kolorumulu. Imu naa pilimeleye? ⁴Pe no lsimulu akumuni ⁵olianga konopu keri oume pepili, yu-kinie pea kolopolie, yu pea ono teringi ono koleana perimulu. Yu pea ono koleana peringi kinie Lapane “Yu lomboropa ola molopili.” nirimu kanu ulu tondolomone olio ⁶ou konopu keri pepili^z molopo kenjerimulu mele siye kolopo, kinié ou-konopu kerime kolorumu, kinié konopu konde peangama pepili molemolo.^z

⁵Kirasi kolorumu kinie olio yu-kinie pea tapu topo kolorumulu, aku liemo pe yu lomboropa ola molorumu kinie paa sike aku sipu olio yu-kinie pea tapu topo lomboropo ola molopo yu molemo mele pea molomolola.^a ⁶Olio pilimolo, ‘Kirasi unjona ola uku toko mondoringi kolorumu kinie Pulu Yemone olianga ou perimu konopu kerime ‘Yu pea unjona kolangi.’ nirimu. ‘Ulu pulu keri telemolomanga ulu pulumu tondolo naa pupili, olio naa ambolopili, altoko pilku naa teangi kene Kirasi pea kolangili.’ nirimu, pea toko kondoringi.’ nimbu pilimolo.^b ⁷Yembo te kolemo kinie ulu pulu kerimene yu altopa lipe manda naa ambolomba akumunge^c ulu pulu kerime altopo pilipu temolo aulke te molo.^d

⁸‘Ou Kirasi pea kolorumulumunge yu pea molomolo.’ nimbu pilimolo. ⁹Olio pilimolo, ‘Kirasi lomboropa ola molorumu akumunge kelepa

^w 6:1-14 **Ungumu** inie anjokondo 7:5, 8:7, 13:14, OuKorini 3:3, Gallesia 2:19-20, 5:19-21,24, Epesasi 2:3. Bokumunge alsena anjokondo “29. olpelabel”. ^x 6:1 inie yakondo 3:5,8. ^y 6:2 Gallesia 5:24, Kollosi 3:5, OuPita 2:24. ^z 6:4 Kollosi 2:12. ^a 6:5 OuTesallonaika 4:13-15, Kollosi 2:20, 3:1. ^b 6:6 Gallesia 5:24

kamu-kumu manda naa kolomba. Kololi ulu pulumuni kelepa yu manda naa ambolomba.' nimbu pilimolo.¹⁰ Kirasi kolorumu kanu ulumuni 'Ulu pulu kerimene yu kamu-kumu kondi naa topili.' nimbe walsikele mindi kolorumu. Nalo kinié yu we molemo kanu ulumuni Pulu Yemone 'Pilipu molopo pea kapola kapola molambili.' nimbe pea molembele.¹¹ Aku siku eno Kirasi Yesusi pea tapu toko molemele kene, kinié 'Olio kolorumulu kinie ulu pulu kerime manie purumu. Pe kinié ulu pulu kerime kinie olio kinie telune naa molemolo. Pulu Yemo pea kapola kapola molemolo.' ninggu pilku molayo.

¹² Akumunge enonga ou-we-konopume kolopa konopu konde pepili molemele kene kinié 'Ulu pulu kerimene olionga kangime naa nokopili, kangi akumene olio 'Ulu pulu kerime waka kolkolie teangi.' nimbe olio kondi tomba kinie aku naa temolo.' ninggu tondolo munduku molayo.^c ¹³ 'Olionga kangimenga kimbu ki angilimoma kinie we mele angilimoma kinie akumene tepo kenjipu ulu pulu kerime teamili.' naa niengi. 'Aku ulume naa tepo ulu olandopamo teamili.' ninggu 'Olio Kirasi pea kolorumulu, kinié kelepo konde molemolo kene olionga kimbu ki kangime pali Pulu Yemo siemili. Olionga kangime pali Pulu Yemone nokopili. Akumene ulu sumbi nilime manjipu tepo molamili.' ninggu teayo.^d ¹⁴ Pulu Yemone ou Mosisi nimbe sirimu ungu manemane^e eno naa nokopa, Pulu Yemone eno we kondo kolopalie Malo Jesusini enonga nimbe tenderimumunge eno Pulu Yemonga yemboma molemelemonga ulu pulu kerimuni 'Na enonga awilimu.' nimbe naa nokopa molomba, akumunge enone aku siku 'olionga kangime Pulu Yemonga mindi.' ninggu 'ulu sumbi nilime mindi teamili.' niengi..

**Ulu Pulu Kerimunge Kendemandema Molemolone Molo Ulu Pulu Sumbi
Nilimunge Kendemandema Molemolonje Akumunge Ungu Te
6:15-23**

¹⁵ Kinié Pulu Yemonga ungu manemane olio naa nokolemomonga olio nambe-emoloye? Kinié Pulu Yemonga we kondo kololimuni olio nokolemo akumunge ulu pulu kerime teamiliye? Paa molo!¹⁶ 'Yembo tene 'yembo tengə kendemandeo molambo.' nimbeline yu sike kanu yembomonga ungume mindi pilipe lipe yunge kongonoma manjipe mindili sipe tendelemo.' akumu eno naa pilimeleye? Aku sipe melela eno ulu pulu kerimunge kendemande tendeko molongi liemo aku tengemonga kolonge. Molo Pulu Yemonga kendemande tendeko yunge ungume pilku tengə panjiku molongi liemo aku tengemonga Pulu Yemone 'Eno yembo sumbi nilime.' nimbe kanomba. Aku ninggu

^c 6:12 inie anjokondo 13:14. ^d 6:13 inie anjokondo 12:1-2. ^e 6:14 bokumunge alsena anjokondo "26. lo".

naa pilimeleye? ¹⁷Eno sike ou ulu pulu kerimunge kendemande yemboma moloringi nalo kinié Pulu Yemonga ungume ‘pilku liengi.’ ninguu eno mane siringi kinie aku ungume paa tondolo munduku pilku lsingi, aku siku teringimunge kinié olione Pulu Yemo kinie ‘Paa ange.’ niemili. ¹⁸Ou ulu pulu kerimuni eno tondolo mundupe ka sipe ‘yunge kendemandema molangi.’ nirimu nalo pe Pulu Yemone eno lipe tapondopa wendo lsimu kinie eno ulu pulu sumbi nilimunge kendemandema molemele.

¹⁹‘Nane ungu mane we simbo kinie sumbi siku naa pilingenje.’ nimbu enonga umbu konopumene we mana ungume temane toko nilimele mele nikiru. Ou ‘ulu pulu kerime enonga kimbu ki kangimenga pali ye nomi mele molopili.’ niringi kinie tondolo mundupe nokoramu kinie kimbu ki kangimenga melemane ulu pulu peanga te naa teko, ungu manema pulue topa kalaro molemo ulu pulu kerime mindi olandopa olandopa ka kongono mele manjiku teko moloringi, aku siku mele kinié alowa teko ‘kimbu ki kangimenga pali ulu sumbi nilimenga kendemande mele molamili.’ ningu Pulu Yemo kanopa peanga kanolemo ulu pulu peangama kinie ulu pulu sumbi nilime kinie akume mindi teko molayo. ‘Pulu Yemonga yembo kake telime molamili.’ ningu aku teangi.

²⁰Ulu pulu kerimene eno ambolorumu kinie yunge kongono kendemande tenderingi. Ulu pulu sumbi nilimuni eno manda ambolomba aulke te naa lierimu. ²¹Ou teko moloringi ulume kinié pilkulie olie polemele kanu ulumenga ou mele peanga nambolkama lsingiye? ‘Mele peangare naa lsingi kanumu.’ Ulu pulu keri teringimenga eno kololi ulu pulumu mindi liku, ‘mini pali kolea kerine molko kenjiku mindi punge aulkena puringi.’ ²²Nalo ulu pulu kerimene eno ou ka mele sipe ambolopili moloringi kinie Pulu Yemone ‘Naa ambolopili.’ nimbe eno wendo lsimu, kinié eno yunge kendemande yemboma molemele. Aku siku molemelemonga yuni eno mele kalombando eno konopu kake telime silimo limele. Kanu kinie konopu kake teli pelemo yembomando “Molko kondoko mindi pang.” nimbé.^f ²³Ulu pulu kerimuni yunge kongono tendelemele yemboma mele kalemo. Mele kalemo akumu eno kolkolie molko kenjiku mindi punge aulkemo silimo.^g Nalo olio Kirasi Yesusi olionga Awilimu^h yu pea telune kapola kapola molemolo kinie Pulu Yemone olio melte we silimo. Mele we silimo akumu olio peanga tepo molopo mindi pumolo aulkemo silimo.ⁱ

^f 6:22-23 bokumunge alsena anjokondo “24. laip”. ^g 6:23 OuPuluPulu 2:17.

^h 6:23 bokumunge alsena anjokondo “6. Bikpela”, “23. Krais”. ⁱ 6:23 inie yakondo 4:4-5. Ungu te Ungu Tondolo Kangama 10:16 molemola, akumu isipe: “Ulu sumbi nilime telemele yembomaneaku telemelemonga molko kondoko mindi punge ulu pulumu mele kalolimu limele. Ulu kerime telemele yembomaneaku siku teko kenjilimelemonga mongo linge ulumu mele kalolimu limele.”

**Mosisini Sirimu Ungu Manema Yemboma-Kinie Ou Ambo Ye Mele
Moloringi Ungu Te
7:1-6**

7 ¹Angokeme, Mosisini Pulu Yemonga ungu mane ou sirimume^j eno pilimele yembomando nikiru, ‘Yembo konde molemelema ungu manemane nokolemo nalo kolemele kinie naa nokolemo.’ akumu eno naa pilimeleye? ²Akumu isipe mele: Ambo te ye pulimomo yunge yemo we konde molemo kinie ungu mane tene elo nokolemomonga ambomo ulsu pumbe aulke te naa lemo. Nalo yunge yemo kolemo kinie ungu manemone yu naa nokolemo. ³Akumunge yunge yemo we konde molopili yu ye te kinie ulu kerinele temu liemo ‘yu wa ulu kerinele teli ambomo’ nilimele. Nalo yunge yemo kolemo kinie ungu manemone yu naa nokolemomonga ye te lupe pulimo kinie uluri molo. Aku telemo kinie ‘Yu wa ulu kerinele teli ambomo.’ naa nilimele.

⁴Nanga angokeme, enoaku siku teringi. Kirasi kolorumu kinie eno pea telune molko koloringimunge^k kinié Mosisini ungu mane sirimumene eno naa nokolemo; eno ye te lupenga ambomo mele, molemele,^l aku yemo yembo ono koleana lomboropa ola molorumu ye Kirasimu. Olio ‘Pulu Yemone kanopa peanga kanolemo ulume teangi.’ nimbe aku terimu. ⁵Ou olionga ou-we-konopumene^m olio nokorumu kinie ungu manemane “Teangi.” molo “Naa teangi.” nirimu mele pilipu olionga kangimene pali ‘ulu pulu kerime mindi teamili.’ konopu lepo terimulu. Aku ulu terimulume kolomolo ulumu mindi terimulu. ⁶Nalo kinié olio Kirasi pea kolorumulu akumuni olio ou ka sipe ambolorumu ulumu manie purumu. Kinié Mosisini ungu mane sirimumene olio naa nokolemo. Akumunge ungu mane sipe bokune torumumenga kendemande yembomaⁿ naa molemolo. Minimuni “Teaa.” nilimo ulu kondemanga kendemandema molemolo.

**Ulu Pulu Kerimuni Olio Tondolo Mundupe Nokolemomonga Ulu Pulu
Peangama Temolondo Mindili Silimolo Ungu Te
7:7-25**

*Ulu Pulu Kerimuni Olio Tepa Kenjilimo Ungu Te
7:7-13*

⁷l ‘Ungu manemane olionga konopukundu ulu pulu kerime konopu kimbu siengi.’ nilimo, liemo, nambolka nimoloye? ‘Mosisini ungu mane

^j 7:1,2-25 wale awisili pea, ungu manemabokumunge alsena anjokondo “26. lo”.

^k 7:4 Unugu pulu te 6:2-7. ^l 7:4 PeKorini 11:2, Lipe Ora Sirimu 19:7, 21:2, 9, 22:17.

^m 7:5 inie yakondo 6:1-14; bokumunge alsena anjokondo “29. olpelabel”. ⁿ 7:6 inie yakondo 6:14,17-23.

sirimume ulu pulu kerimu.' niemiliye? Aku paa molo! Ungu manemane na naa lipa ora silkenje ulu pulu kerime na apurupu naa pilke. Ungu mane tene 'Yembo tengə melema kanoko kumu naa panjel!' ni naa nilkenje yembo tengə melema kumu panjeli ulumu 'keri' nimbu naa pilke.⁸ Aku sike₉ nalo ulu pulu kerimuni na mele lupe lupe kumu panjimbo aulkemo kororumu kinie aku ungu manemone aku tembo aulkemo akiserimu. Ungu manema naa pelkanje ulu pulu kerimu yembo kololi mele pelka. Akumuni olio ulu te temba tondolo te naa pelka.¹⁰ Na ou ungu manema naa pilipu walu molorundu¹¹ nalo pe Pulu Yemone "Teaa." nirimu ungume na molorundune wendo orumu kinie ulu pulu kerimu wendo omba tondolo purumu kinie nanga konopune yembo kololi none telimu molorundu.¹⁰ Kanu kinie 'Pulu Yemone "Teaa." nirimu ungu manema 'pilku liku tengə yemboma kondé molopa mindi puli ulu pulumu¹² lingē.' nimbelie sirimu kanu ungu manemane na kololi ulu pulumu sirimu' nimbu kanorundu.¹¹ Aku nambepa terimuye? Aku "Teaa." nirimu ungu manemane na nokorumu kanopalie ulu pulu kerimuni kanu ungu manema lipa, akumene na kolo topa kondi topalie topa kondorumu.

¹² Pe kinié ungu manemando nambolka nimoloye?¹³ Mosisini Pulu Yemonga ungu mane sirimume Pulu Yemonga mele kake telimu. Ungu manemanga sukundu Pulu Yemone 'Teaa.' nirimu ungu pelemoma pali Pulu Yemonga mele kake tepa, sumbi nili paa peangamo.

¹³ Aku liemo aku mele peangamone na kololi ulu pulumu sirimuye? Aku paa molo! Ulu pulu kerimuni kololi ulu pulumu sirimu. Pe nane ulu pulu kerime waka kolopolie terindumunge kololi ulu pulumu na-kinie omba perimu. Ulu pulu kerimuni 'Aku mele peangamonga kololi ulu pulumu wendo opili.' nirimu. Pulu Yemone 'Ulu pulu kerimu mona lemba kinie yembomane akumu sike ulu pulu kerimu ningu kanangi.' nimbe 'Tepili.' nimbe siye kolorumu. Akumunge Pulu Yemone ' "Teaa." nimbu ungu mane sirindumene 'ulu pulu kerimu paa mele keri lkupendi tolimu yembomane kanangi.' nimbe tepa mona lendepili.' nirimu, akumunge ungu manemane aku terimu.

^o 7:9 akumunge ulu pulu talo pelemo: Te: "naa pilipu walu molorundu" mandala. Molo "na naa nokorumu" mandalanje. Te: Pollo yu yuyu kango kango molorumu kinie ungu manema mane naa siringi-ne naa pilierimumundu nirimunje? Molo OuPuluPulu 3 ambo yeselonga ungu mane te naa perimu-ne we moloringilimunge pilipelie nirimunje. Molo peaselo mandanje? ^p 7:10 bokumunge alsena anjokondo "24. laip". ^q 7:12 inie nondop 7:7.

Ulu Pulu Kerimuni Olio Nokolemo Ungu Te (7:7-25 pali kanani.)

7:14-25

¹⁴Olio pilimolo: Mosisini Pulu Yemonga ungu mane sirimu akume ungu mane peangama nalo nanga we-konopu-oumu perimu we pelemomo Pulu Yemonga ulu te molo, akumunge na Pulu Yemonga ungume pilipu limbo aulke te naa pelemo. Ulu pulu kerimuni na ka silimo-na na yunge we kongono kendemande tendeli yemo molio.

¹⁵Ulu telioma nambolka puluringe ulu akume telionje, naa pilio. Na konopu mondopo ‘Teamboa!’ konopu lelio mele naa tepo, ‘Naa teambo!’ konopu lepo konopu naa mondolio ulume telio. ¹⁶Na konopu naa mondopo ‘Naa teambo.’ nilio ulume teliomonga ‘Pulu Yemonga ungu manema sike peangama.’ nilio. ¹⁷Akumunge aku ulu kerime na nanu ‘Teambo.’ nimbu naa telio. Ulu pulu kerimu nanga konopune molopalie yuyu telemo. ¹⁸Na pilio, nanga konopune sukundu ulu peanga te tembo ulu pulumu naa pelemo. Aku konopumu nanga we konopu ou perimumundu nikiru. Sike ‘na ulu peangama teamboa!’ konopu lelio nalo manda naa telio. ¹⁹Ulu peanga ‘teambo.’ konopu lelio akume naa telio. Ulu keri ‘naa teambo.’ konopu lelio akume tepo mindi molio. ²⁰Ulu keri ‘naa teambo.’ konopu lelio aku ulu kerime telio akumu nanu ‘Teambo.’ nimbu naa telio. Nanga konopune sukundu ulu pulu keri pelemomone mindi aku ulume telemo.

²¹Akumunge ‘ungu mane tene na nokolemo’ nimbu kanolio akumu isipe: ‘Ulu peangama teambo.’ nilio kinie ulu kerimenga aulkemo mindi na moliona wendo olemo. ²²Sike nanga konopune sukundu Pulu Yemonga ungu manema kanopo peanga kanopo ‘paa teamboa!’ konopu lelio, ²³nalo na ‘Tei.’ nilimo ungu mane te lupe nanga kangimunge sukundu pali pelemo nimbu kanolio. Akumuni ‘Na ungu mane teambo.’ konopuni nimbu pilio ungu manemo-kinie opa telemo. Aku ungu mane lupemo ulu pulu kerimu, akumuni nanga kagine sukundu pali pepalie ka sipe nokolemo. ²⁴Aku ulumuni na konopu topa bulu-balu sipe umbune silimomo nawene na lipe tapondomba-na kololi ulu pulumu pelemo kangimu mundupu siye kolomboye? ²⁵Yesusi Kirasi olionga Awilimuni nanga nimbe tenderimumunge Pulu Yemone na lipe tapondolemomonga Pulu Yemo yu-kinie “Ange.” nikiru.

Akumunge na nanu kinie, nanga konopu leliomo kinie pali Pulu Yemonga ungu manemane nokolemo, akumenga kendemande yemo molio, nalo we-konopu-keri-oumu ulu pulu kerimunge ungu manemone nokolemo.

**Pulu Yemonga Minimu Olio-Kinie Molemo Kinie Telemolo Ungu Te
8:1-27**

*(1-4) Yesusini Olionga Ulu Pulu Kerime ‘Manie Pupili.’ Nimbe Yu
Kolondorumumunge (4-13) Pulu Yemonga Minimu Olionga Konopune Molopalie
Nilimo Mele Manjipu Telemolo Mele Ungu Te Kinie, (14-17) Aku Siku Molemele
Yemboma Pulu Yemonga Ambolangoma Molemele Ungu Te Kinie.
8:1-17*

8 ¹Akumunge^r Kirasi Yesusi kinie pea tapu topo molemolo yemboma yembo tene olionga kote pilipe “Teko kenjilimelemonga pundu toko mindili nangi.” manda naa nimbé. Olionga kote tendenge ulu te naa pelemo.^s ²Olio Kirasi Yesusi kinie pea tapu topo molemolomonga konde mololi ulu pulumu pelemo Mini Kake Telimuni olio nokopa, ‘Ulu pulu kerimu kinie kololi ulu pulumu kinie olio nokoringiliselone olio naa nokangili. Molko kondangi.’ nilimo akumunge yembo tene olio-kinie aku siku ulu te manda naa tepa nimbé. ³Olionga ou-we-konopu-kerime enge naa perimumunge Mosisini Pulu Yemonga ungu mane sirimumene^t tondolo naa pupelie olio-kinie temba terimu mele manda naa terimu nalo manda naa terimu mele Pulu Yemone manda terimu. Yunge Malo ‘manā yembomanga ulu pulu kerimenga kolo wangopa kolondopili.’ nimbe mana lipe mundoramu, aku yemo ombo olio mana yembo ulu pulu keri teli yemboma mele alierimu.^u Aku sipe Pulu Yemone ‘Yesusi-kinie ulu pulu kerimu kamu olionga pundu tondopa manie pupili.’ nirimu. ⁴‘Olio ungu manemane ‘I siku i siku sumbi siku teangi.’ nilimo mele olione aku siku kamu teangi.’ nimbe Pulu Yemone yunge Malo Yesusi mana manie lipe mundoramu. Olio kinié ou-we-konopu-kerimuni ‘Teaa.’ nilimo mele naa pilipu tepo Mini Kake Telimuni ‘Teaa.’ nilimo mele pilipu telemolo yembomando Pulu Yemone nirimu.

⁵ Ou-we-konopu kerimuni ‘Teaa.’ nilimo mele pilku teko molemele yembomaaku konopumuni konopu mondolemo mele mindi konopu kimbu siku molemele, nalo Mini Kake Telimuni ‘Teaa.’ nilimo mele pilku teko molemele yembomane Mini Kake Telimuni konopu mondolemo mele mindi konopu kimbu siku molemele. ⁶Ou-we-konopu-keri pelemomo konopu kimbu sipe molemo yembomo kolomba, nalo yembo te Mini Kake Telimuni yunge konopumu nokolemo-na pilipe molemo yembomo konde molopa konopu pe nipili molomba. ⁷Yembo te ou-we-konopu-kerimu^v

^r 8:1 Yakondo kolomongo-awili 7 nilimo akumunge. ^s 8:1 inie nondopa 8:33-34.

^t 8:3 bokumunge alsena anjokondo “26. lo”. ^u 8:3 Ipuru 2:14,17. Yesusi mana ye alierimu (bokumunge alsena anjokondo “32.3. Pikinini Bilong Man”) nalo ulu pulu keri te paa naa terimu (Ipuru 4:15). ^v 8:3-7 inie yakondo 6:1-14; bokumunge alsena anjokondo “29. olpelabel”.

konopu kimbu sipe molemo yembomone Pulu Yemonga ungu manema naa pilipe lipe telemomonga yu Pulu Yemo kinie opa puluemo molemo. Kanu yembomo Pulu Yemonga ungu manema manda pilipe lipe temba aulkemo paa naa lemola.⁸ Ou-we-konopu-kerimene ambolemo yemboma Pulu Yemone kanopa peanga kanolemo ulu telu kepe naa telemele.

⁹Nalo „ibokune tokoromo kanonge yemboma“ eno Pulu Yemonga Minimu paa sike konopune molomu liemo Minimuni eno ambolemo-na ou-we-konopu kerimene eno naa ambolemo. Kirasinge Minimu konopune naa molemo yemboma yunge yemboma naa molemele.¹⁰ Sike enonga ulu pulu keri teringime perimumunge enonga kangime kolonge nalo Kirasi enonga konopune molomu liemo kinié eno ulu pulu sumbi nilimu pelemomonga enonga minime konde molonge.^w ¹¹Pe Yesusi kolorumu kinie “Yu lomboropa ola molopili.” nirimumunge Minimu enonga konopune molomu liemo yu ungu aku sipe nirimumuni Kirasi Yesusi topa maknjinderimu kanu Pulu Yemone pe enonga kangime kololi ulu pulumu pelemo kangime “Konde pang.” nimbéla. Yunge Minimu enonga konopune molemomonga yuni aku temba.

¹²Akumunge,^x angokeme, „olio Pulu Yemonga Minimunge yemboma molemolo akumunge“ olio-kinie pundu sike angilimo nalo olionga ou-we-konopu kerimenga pundu paa naa angilimo. Olionga ou-we-konopu kerime ungumu pilipu temolo aulke te naa pelemo.¹³ Enou ou-we-konopu-keri pelemomonga pilku teko molongi liemo Pulu Yemone ‘Eno mini pali kolangi.’ nilimo. Nalo ‘Minimuni olio lipe tapondomba kinie yunge tondolomone olio ou-we-konopu-kerimenga ulume kolopili.’ ningutoko kondongi liemo kolkolie eno molko kondoko mindi punge.

¹⁴Pulu Yemonga Minimuni memba andolemo kinie yuni nilimo mele pilku molemele yemboma Pulu Yemonga ambolangoma^y molemelemonga „aku siku konde molonge.“ ¹⁵‘Eno „kelko“ Pulu Yemo mini-wale mundupu molamili.’ ningutoko piliengi!^z nimbe ka kongono silimo mini te naa lsingi, molo. ‘Pulu Yemonga ambolangoma molangi.’ nilimo Minimu lsingi. Kanu Minimuni olio lipe tapondolemomonga olione Pulu Yemondo “Tata.” nimbu walsilimolo.

¹⁶We oliolio pilipu “Tata.” naa nilimolo. Yunge Minimuni olionga minimendo “Eno Pulu Yemonga ambolangoma molemele kene yundu “Tata.” nie.” nilimo kinie aku sipu nilimolo.¹⁷Olio yunge ambolangoma molomulu liemo pe yuni yunge yemboma tepa kondolemo monge-melema “Moke tepo siembo.” nimbélie olio simbela, Kirasi-kinie pea limolo. Nalo we naa simbe. Olio ‘Pe yu pea yunge kolea peangana tapu topo molopo kondamili.’ nimbu kinié Kirasi pea tapu topo mindili nombo molomulu liemo „Pulu Yemone yunge tepa kondolemo moyā melema Kirasi simbe limbe kinie olio pea simbe limolola.„

^w 8:10 bokumunge alsena anjokondo “24. laip”. ^x 8:12 8:1-11 nilimo akumunge.

^y 8:14-17,21 bokumunge alsena anjokondo “31.3. pikinini bilong God”.

*Ulu Peangama Om̄ba Mona Lemba Ungu Te
8:18-25*

¹⁸Na pilio, ‘Pulu Yemonga pa telimu-kinie molopo kondomolo ulu peangama mona lendemba kanu ulume paa olandopa mele; kinié walemanga olio Kirasinge yemboma mindili nombo molemolo ulume paa maniendopa mele.’ nimbu pilio. ¹⁹‘Pulu Yemone ‘Nanga ambolangoma kangi peanga angiliepili na-kinie kamu tapu topo molamili.’ nimbé ulumu kanamili.’ ningu kanongendo Pulu Yemone terimu melema pali nokoko molemele. ²⁰Sike Pulu Yemone terimu melema pali molko kenjilimele, nalo melema enono ‘Molopo kenjemili.’ ningulie molko naa kenjilimele, molo. ‘Ulu pe wendo ombá ulume kanangi nokoko molangi.’ nimbeline Pulu Yemone yuyu ‘melema tepa kenjepili.’ nimbe terimu. ²¹Pe wendo ombá ulu peangamo kanongendo yuni terimu melema pali, nokoko molemele akumu isipe: Pulu Yemone olio ‘Tepo kenjemo.’ nimbeline ‘Olio-kinie melema pali kolko purengi.’ nirimu, aku sipe yu olio kepe melema pali ka mele sirimumunge olio-kinie melema pali wendo limbe kinie yunge ambolangoma ulu peangamo liku, molko kondonge mele yuni terimu melema palila kanu ulumu liku molko kondongela.

²²Olio pilimolo, ‘Amboma ambolango kanoko lingendo mindili nongo perelemele mele Pulu Yemone terimu melema pali aku siku mele mindili noringi, yandopa kinié kepe mindili nongo perekō molemele. ²³Melema mindi molola, olio Pulu Yemone Minimu ou kumbi lepa sipe pe melema pali simbe lipu nosimolo yemboma pea. I kangi sukundu mindili nombo perepo molopolie ulu pulu kerimene olio kundupe ka-mele silimo aku kangimunge olio wendo lipe kangi te lupe, Kirasinge kangimu mele, sipe olio kamu-kumu yunge ambolangoma tepa limbemonga^z nokopo molemolo.’ nimbu pilimolo.

²⁴‘Sike kinié umbu kangine sukundu molopolie molopo kenjilimolo. Pe walse kangi te lupe lipu Pulu Yemonga ambolangoma kamu-kumu molamili.’ nirimulumunge Pulu Yemone olio lipe tapondopa mindili nolemela aulkena wendo lsimu.^a Nalo ‘Isipu kanomolo. Isipu molomolo.’ nimbu pilimolo mele ou kanolemelanje molo ou limelanje ‘Isipu limolo, molo isipe wendo ombá.’ nimbu pilipu nokopo molemela aulke te naa lelka. Yembo nawene melte ou lipe nosipelie ‘Limbo.’ nimbe pilipe nokopa molemoye? Aku naa telemolo ²⁵nalo kinié ‘aku sipu limolo, aku sipu molomolo.’ nimbu pilipu ‘Aku walemo wendo ombá.’ nimbu taka lipu nokopo molemolo.

^z 8:23 bokumunge alsena anjokondo “31.3. pikinini bilong God”, “3. baim bek”, “21. kisimbek”. ^a 8:24 bokumunge alsena anjokondo “21. kisimbek”.

***Minimuni Pulu Yemo Olionga Mawa Tendelemo Ungu Te
8:26-27***

²⁶ Akumunge ungu te pea pelemo: Olio konopukundu enge naa pelemo kinie Minimuni olio lipe tapondolemola. Olio Pulu Yemo-kinie ungu nimolondo melema kinie, ulume kinie mawa temolo mele naa pilimolola; ‘Yu-kinie nambepo ungu nimolonje?’ nimbu, pilipu sundulimolola kanumu. Olio *aku sipe* pilipu sundupu molemolo kinie Minimuni pilipelie kerena nimolondo mindili sипу kapola naa nilimolo ungume yuni lipe sumbi sipe pilipelie Pulu Yemo kinie olionga nimbe pupe mawa tepe nindilimo. ²⁷Yembo konopumenga sukundu kanolemo Pulu Yemo Minimuni nimbé telemo ungumenga pulumu yuni pilimo. Pulu Yemone ‘Ulume wendo opili.’ nimbe pilimo mele Minimuni pilipelie olio lipe tapondopa olionga mawa tepe popo tondolemomonga Minimuni olionga mawa tendelemo ungumenga pulume Pulu Yemone pilimola.

***Yunge Yembo Molongema Pulu Yemone Koronga Ou Mako Torumu
Ungu Te
8:28-30***

²⁸ Olio pilimolo, olio Pulu Yemo konopu mondolemolo yemboma yuni ‘eno-kinie konopu lelio ulume teambo.’ nimbe mako topa ‘Pea molamili waa.’ nimbe limo yemboma Minimuni olio ‘Ulu te we wendo opili.’ ni naa nilimo; ‘Olio lipe tapondopa tepe kondomba ulume mindi wendo opili.’ nilimo, akumu olio pilimolo. ²⁹Paa koronga ou Pulu Yemone yunge yembo molongema kanopalie ‘Nanga malo komolayemo yuyu naa molopili, angenupili kinie pea molangi kene’ nimbe ‘Nanga yembo molonge.’ nimbe kanopa mako torumu yemboma ‘Nanga kangomo mele molangi.’ nimbe panjerimu. ³⁰Kanu kinie yuni *aku sipe* nimbe panjipe mako torumu yemboma ‘Nanga yemboma molangi waa.’ nirimu; ‘Nanga yemboma molangi waa.’ nirimu yemboma kanopalie enonga ulu pulu kerime siye kolopa, ‘konopu sumbi nimbe pepili molemele.’ nimbe kanorumu. ‘Konopu sumbi nimbe pepili molemele.’ nimbe kanorumu yemboma ‘Nanga kolea peangana pea tapu topo molopo mele peanga nosilioma pea nosemili wangi.’ nirimu.

***Pulu Yemone ‘Nanga Yemboma’ Nimbe Mako Torumu Yemboma Yuni
Eno Konopu Mondolemo Aulkemo Kamu Manie Naa Pumbe Ungu Te
8:31-39***

³¹ Akumunge Pulu Yemone olio-kinie telemo inikiru mele pilipulie olione nambolka nimoloye? Pulu Yemo *aku sipe* olionga opa lkeraye molemomonga nawene olio-kinie opa pulue molopa manda topa manie mundumbeye? Tene manda molo. ³²Yuni yunge malo kepe olio

‘naa simbo.’ naa nimbe, olionga pali ‘Lipe tapondopa kolo wangopa kolondopili.’ nimbe toya topa sirimu. Pe yunge malo telumu olionga nimbe sirimu liemo aku sipe pe we melema pea pali konopu kimbu naa sipe olio toya topa naa simbeye? Toya topa simbela.

^b 33 Pulu Yemone ‘Nanga yemboma molangi’ nimbe mako torumu yemboma nawene kote tendembaye? Pulu Yemone yuyu mindi eno kanopalie enonga ulu pulu kerimu siye kolopa, ‘konopu sumbi nimbe peli yemboma molemele.’ nimbe kanolemomonga yunge yemboma kote manda tendemba yembo te molo.^b ³⁴ Pe kinié olio kote tendepalie ‘Nuni teko kenjenu kene pundu toko mongo lieni.’ nawene nimbeye? Te molo. „Kirasini Yesusini kepe aku naa nimbé.„ Yu olionga nimbe kolondorumu kanumu. Kolopalie pe yu Pulu Yemone topa makinjinderimu yu lomboropa ola molopa „imbi ola molopili Pulu Yemo-kinie melema nokombando, Pulu Yemonga ki umbukundu purumu akune molopa,^c yuni Pulu Yemo olionga mawa tendelemo.

³⁵ Kirasini olio konopu mondolemo aulkemo nawene manda pipi simbeye? Umbune temba meltene manda pipi simbeye? Molo kamele mindili temba meltene manda pipi simbeye? Molo yembomane olio teko kenjingue ulu tene, molo engelene kolomolo kanumuni, molo gele wambale melema molo tomba kanumuni, molo meltene molo ulu tene olio topa kondomba temba kanumuni, molo opa te wendo ombá kanumuni, kanu ulumenga pali tene Kirasini olio konopu mondolemo aulkemo manda pipi simbeye? ³⁶⁻³⁷Tene manda pipi naa simbe, paa molo.

Sike Pulu Yemonga bokumuni umbune aku sipema olio-kinie wendo ombá mele nilimo, akumu i-sipe:

‘Olio nunge yemboma molemolo-na
alieli enone olio toko kondonge telemele.

Kongi konopu naa leko we tolemele aku mele
olio aku siku ‘tamili.’ ningu molemelela.’^d

aku sipe bokumuni sike nilimo nalo Kirasi yuni olio konopu mondolemo-na olio ‘Enge niengi.’ nimbe telemo kanu kinie olio mindili silimo ulu akume olione topo manie mundulimolo, aku ulumene olio uluri naa telemo naa temba.

³⁸ Na pilio, ‘kololi ulu pulumuni, molo mololi ulu pulumuni, molo Pulu Yemonga mulu koleana angellomane, molo Setenenga kurumene, molo kinié pelemo ulumene, molo pe pemba ulumene, molo mele tondolomane,³⁹ molo mulune paa ola melemane, molo mana manie pelemomane, molo mele lupe lupemane pali kepe, Pulu Yemone olio konopu mondolemo aulkemo aku ulumenga pali tene manda pipi naa simbe, paa molo.’ nimbu akumu na tondolo mundupu pilio. Pulu Yemone olio konopu mondolemo aulkemo Kirasi Yesusi olionga Awilimuni kamu akisinderimu.

^b 8:33 seloinie yakondo 8:1. ^c 8:34 Mako 16:19. ^d 8:36-37 Konana 44:22.

**Pulu Yemone Isirele Yemboma-Kinie Terimu Mele Pollone
Nimbe Sirimu Ungu Te**
Kolomongo Awili 9-11

**Pulu Yemone Yuyu Pilipe ‘Teambo.’ Nilimo Mele Telemo Ungu Te 9:1-5
Pollone Isirele Yemboma Kamele Umbune Kolopa Kondo Kolorumu
Ungu Te
9:1-29**

9 ¹Na Kirasinge yembo te molio-na ungu sikemo nikiru. Kolo naa tokoro. Konopuni pilipulie, Mini Kake Telimuni nanga konopune ‘Sike ninkinu.’ nikimu pilkirula. ²⁻³Nanga angokeme, anda-kolepalimene na pea kalko lsingi Isirele yembo^e akume, ^fenone telemelемonga Pulu Yemone eno tepa kenjimbe, kolea kerine molko kenjiku mindi punge-na pilipulie niliomone, ^g‘Nanga konopune paa kondo kolopo aliel i kamele umbune kolopo mindili paa nombo molio.’ ^hakumu sike nikiru. Akumunge ‘Wendo liembo.’ nimbu nane ‘Nanga Isirele yemboma lipu tapondambo.’ nimbu Pulu Yemone ‘Eno molko kenjinge aulkena naa pang.’ nimbe na Pollo ‘Kirasi kinie pea molombolo aulke puliona naa pambo.’ nimbe pipi sipe, ‘Enonga kolo wangopo molopo kenjimbo aulkena pambo, eno nanga kolo wangoko molko kondonge aulkena pang.’ nimbe aulke te lelkanje nane Pulu Yemondo “Aku siku ni.” nilke, nalo aku sipe nimbe aulke te naa lemo.^f

⁴Ou Pulu Yemone Isirele yemboma mako topa ‘nanga ambolangoma molangi.’ nimbe tepa lsimu ulumu kinie^g Pulu Yemonga pa telimu kinie, ungu anjo yando nimbe panjipe mi lierimu ungume kinie,^h Mosisini ungu mane sirimu ungu manema kinie,ⁱ Pulu Yemo popo toko kapi ninge aulkemo kinie, ‘Eno-kinie isipu isipu tembo.’ nimbe panjerimu ungume kinie, ime pali enonga. ⁵Pulu pulu anda-kolepa ye awilime^j Isirele yemboma enongala. Pulu Yemone ‘Eno molopa kondomba ye te lipu mundumbo.’ nimbe mako torumu ye nomi Kirasimu^k mana ye

^e 9:2-3 inie yakondo kolomongo awili 1-8 akune Pollone “Juda yemboma” nimbe, “kangi te kopisilimele yemboma” nilimo akume kinie ya “Isirele yemboma” nilimo yemboma kinie talape telumu. ^f 9:2-3 Wendo Oringi 32:32. ^g 9:4 Pulu Yemone Isirele yemboma tepa lsimu ungu mare Wendo Oringi 4:22-23, Jeremaya 31:9, Osia 11:1. Olio tepa lsimumunge ungu mare inie yakondo 8:23, Gallesia 4:5, Epesasi 1:5; bokumunge alsena anjokondo “31.3. pikinini bilong God”. ^h 9:4 bokumunge alsena anjokondo “22. kontrak”. ⁱ 9:4 bokumunge alsena anjokondo “26. lo”. ^j 9:5 Eporayamone Aisake merimu, Aisakene Jekopo merimu (Ou Pulu Pulu 21:1-7, 25:21-26, 32:26-28, 35:22-26). Pe yu Pulu Yemone imbi Isirele nimbe sirimu. Jekopo Isirelene kango rurepo merimu. Aku ye malapunge yepoko (tene-pape) Isirele yemboma enonga ou pulu pulu anda-kolepa awilimendo nirimu. ^k 9:5 bokumunge alsena anjokondo “23. Krais”.

molombando anda-kolepalimene yandopa kalko lsingi yembo tene ye nomi Kirasimu yu merimu-ne yu enonga talapena suku molorumula.¹ Yu melema pali nokopa molemo Pulu Yemo. Yu taki-teki kapi nimbu siye naa kolopo imbi lipu ola mundundemili. Aku sipe tepili.

⁶ „Anda-kolepa, Isirelene kalopa lsimu yembo nanga angenupili mare awisili Pulu Yemo bulu silimelemonga sike Isirele yemboma naa molemelemonga „na eno kanopo kondo telemo nalo,“ aku sipu nikirumu ‘Pulu Yemone Isirele yemboma-kinie “Tembo.” nimbe panjerimu ungumu kamu manie pumu.’ nimbu naa nikiru. „Pulu Yemone “Tembo.” nimbe panjerimu ungu akumu Isirele yembo sikemanga ungumu, akumunge yunge ungumu sike kamu manie naa pumu.”^m We pelemo. ⁷“Eporayamone kalopa lsimu yemboma pali” Pulu Yemonga ambolangoma molemele.” manda naa lanimolo. Ou Pulu Yemone Eporayamondo aku sipe nimbelie nimbendo:

“Aisakene kalopa limbe yemboma mindi imbi leko

‘Eporayamone kalopa lsimu yemboma.’ ninge.”ⁿ

nirimu. ⁸ Aku ungumunge pulumu isipe: “Olio Eporayamone kalopa lsimumunge Pulu Yemonga ambolangoma molemolo.” manda naa ninge. Pulu Yemone Eporayamondo ‘Yemboma-kinie tembo.’ nimbe panjerimu ungumu „Sike.” ningi tondolo munduku pilimele yemboma mindi, Pulu Yemone ‘Eporayamonga ambolangoma.’ nimbe kanolemo. ⁹Pulu Yemone “Tembo.” nimbe panjerimu ungumu isipe: “Wale ‘wendo ombá.’ nikirumu wendo ombá kinie kelepo yando ombó kinie „nunge emena, Serane kango te memba.” nirimu.^p

¹⁰ Akumu mindi molo. Ulu te peala isipe: „Eporayamonga malo Aisakenga menu, Repekane merimu kangoselonga lapa telumu mindi, akumu olionga anda-kolepa Aisake kanumu. ¹¹⁻¹² Akumu sike nalo olopakilieme kangoselo ou naa meringi kinie, ou ulu keri peangama naa pilku teangili kepe Pulu Yemone Repekando nimbendo: “Komomone akiliomonga kongono kendemande tendemba.” nirimu. Pulu Yemone yuyu alieli pilipe ‘wendo opili.’ nimbe mako tolemo mele pilipelite aku nirimu. Kangoselone ulu teringili mele kanopa naa apurupe, yu yunge konopuni mindi pilipe mako topalie aku sipe nirimu.^q ¹³Aku sipe Pulu Yemonga bokune ungu te molemo, akumu isipe:

„Pulu Yemone nimbendo:“

“Jekopo konopu mondopo

¹ 9:5 Yesusi Kirasi kalko lsingi Isirele yembomanga imbime Mateyu 1:1-17,

LLuku3:23-38. Inie yakondo 1:3 ungu te molemola. ^m 9:6 Ipuru 4:12, inie yakondo

2:28,29, Gallesia 6:16. ⁿ 9:7 bokumunge alsena anjokondo “31.1. pikinini bilong

Eporayamo”. ^o 9:7 OuPuluPulu 21:12, Ipuru 11:18. ^p 9:9 OuPuluPulu 18:10,14.

^q 9:10-12 OuPuluPulu 25:21-23. 25:24-26 akune “Iso kumbi lepa membali Jekopo akilipe merimu.” nimbe molemo.

‘Nanga yemo molopili.’ nilio,
 nalo Iso kanopo keri kanopo
 ‘Telune naa molambili.’ nilio.” nirimu.^r

nimbe bokune molemo.

¹⁴Pulu Yemone aku sipe terimu ulumunge olione nambolka nimoloye?
 “Pulu Yemone aku sipe terimu mele lawa tepe, tepe kenjerimu.”
 nimoloye? Akumu paa manda molo. Yuni tepe naa kenjerimu. ¹⁵Aku
 ulumunge Pulu Yemone Mosisindu nimbendo:

“Nane nanu yembo te
 „tepa kenjimbe kinie kanopolie,
 ‘Kondo kolopo ‘Mindili naa nopili.’ nimbo.’
 konopu lembo yembomo
 kondo kolopo ‘Mindili naa nopili.’ nimbo.
 Nane nanu yembo te
 „umbune pemba kinie kanopolie,
 ‘Kondo kolopo lipu tapondombo.’
 konopu lembo yembomo
 kondo kolopo lipu tapondombo.”^s

nirimu. ¹⁶Akumunge yembo tene ‘Pulu Yemone na ‘yunge yembomo’
 nimbe mako topili.’ konopu lemomonga Pulu Yemone ‘yunge’ nimbe
 mako naa tolemo. Molo yembo tene ‘Na mako topili.’ nimbelie mindili
 sipe ulu telemo akume kanopa mako naa latolemo. Pulu Yemone yuyu,
 yunge kondo kolemo akumuni mindi aku telemo.

¹⁷Aku ulumunge^t Pulu Yemone „Mosinge kerena, Isipi ye nomi
 kingimundu nirimu ungumu Pulu Yemonga bokune molemo akumu isipe:

“Nu-kinie tembo mele yemboma kanoko
 nanga tondolomo kanangi.
 Nanga imbimu ola molopili temanemo
 ma koleamanga pali toko molangi.’ nimbu
 ‘Nu Isipi yembomanga
 ye nomi kingimu molani.’ nirindu.”^u

nirimu. ¹⁸Akumunge „kinié olia pilimolo;’ ‘Pulu Yemone ‘Yembo te kondo
 kolombo.’ konopu lemo yembomo sike kondo kolemo. “Nanga ungumu
 naa pilipe kara pupe molopili.’ nimbu.’ konopu lemo yembomo sike aku
 sipe molemo.’ nimbu pilimolo.

¹⁹Akumunge kinié eno yembomanga tene na walsipe pilipelie
 nimbendo: “Pulu Yemone aku telemo, liemo olia ulu kerime telemolo
 mele kanopalie olia nambemune ‘Teko kenjilimele.’ nilimoye? Pulu
 Yemone konopuni pilipe ‘Tembo.’ konopu lemo mele nawene manda

^r 9:13 Mellekai 1:2-3. ^s 9:15 Wendo Oringi 33:19. ^t 9:17 inie yakondo 9:14.

^u 9:17 Wendo Oringi 9:16.

‘Molo.’ nimbéye?” nilke. ²⁰ Aku nilkelā, nalo mana yembo nawene Pulu Yemone ulu telemomanga “Teko kenjikinu.” nimbe iri tombaye? Yembo tene melte tepa mimi temba kinie kanu melemone yembomondo “Na nambemune aku siku teko mimi tekenoye?” nimbé kinie papuye?” ²¹ Mane mingi tepa mimi telemo ye tene mingi talo tepa mimi tepalie ulu awili te wendo ombá kinie kongono simbendo mingi peanga te tepa mimi tepa, we walemanga kongono mingi te tepa, aku telemomo papu naa telemoye? Akumu yunge konopuni pilipe telemo.„

²² Aku liemo Pulu Yemone aku sipe manda naa tembaye? Pulu Yemone ‘Nanga mumindili kolio mele mona wendo opili. Nanga tondolomo kanangi.’ nimbe, mele ‘Tepo kenjimbo.’ konopu lemo melema tepa kenjimbe walemo wendo ombá kinie tembando wale awisili we liepili siye kolemo akumu kapola moloye? ²³ Aku temba nikirumu, ‘Yunge pa telimu kinie tondolomo-selo kanoko, yunge molopa kondoli ulumu kanangi.’ nimbe melema pe lepa kondopa yunge pa teline lembama koronga-ou tepa mimi tepa nosinderimu aku melema yu kondo kolomba melema temba kinie kapola moloye? ²⁴ ‘Melema kondo kolombando temba melema.’ nikiru akume olio mana yembo Pulu Yemone mako torumu yemboma. Olio Juda yembomanga mare manjipe molo. We yembo lupemanga mare pea.^w ²⁵ Akumundu Pulu Yemone ou nirimu Osiane bokune torumu molemo mele isipe:

“Nanga yembo naa moloringime
‘Eno nanga yemboma.’ nimbo.
Yembo na konopu naa mondorundume
‘Na konopu mondolio yemboma.’ nimbo.”^x

nirimu.

²⁶ “Kolea tengā ‘Eno nanga yemboma molo.’

nirindu aku koleana
‘Konde molopa mindi puli ulu pulumu
pelemo Pulu Yemonga ambolangoma.’^y nimbo.”

nirimula. ²⁷ Aisayane Isirele yemboma moloringi mele pilipelie nimbendo:
‘Isirele yemboma „sike awisili molemele nalo,
nomú-kusa kélona ukiya mele kapola molemelanje
„kepe wema pali kolonge kinie„
Pulu Yemone paa koltalo mindi
lipe tapondomba kinie
enonga koleana altoko puku „kapola„ molonge.^z

^v 9:20 Aisaya 29:16, 45:9. ^w 9:24 bokumunge alsena anjokondo “2. arapela lain”.

^x 9:25 Osia 2:23. ^y 9:26 Osia 1:10. Bokumunge alsena anjokondo “31.3. pikinini bilong God” kananila. ^z 9:27 Aisayane Isirele yemboma-kinie pe wendo omb mele ou nimbe sirimu. Pe sike Bepillonia yemboma ongo Juda yemboma-kinie opa teko toko munduku enonga kolea Bepillonia mengo puringi. Paa pe Juda yembo paa koltalo mindi altoko enonga koleana yando ongo moloringi.

²⁸ Yawene mana yembomanga kote
 popenge tepe pilipelie
 enonga ulu telemelemanga sumbi sipe
 kamu pundu topa mindili simbe „akumunge„
 aku sipe Isirele yemboma koltalo mindi
 lipe tapondomba.^a

nirimu. ²⁹Ou Aisayane nirimu mele aku sipe wendo orumu kanumu:
 ‘Pulu Ye’ Paa Engema Pali Pelemo Awilimuni
 olio pali topa kondopa
 olionga yembo mare ‘we konde molko
 yandopa yemboma kalko liengi.’ naa nilkenje
 kolea awili Sodomo kinie Gomoraselonga
 yemboma torumu pali koloringi
 te konde naa moloringi mele^b
 olioaku sipu te konde paa naa molemela.^c

nirimu.

**Isirele Yembomane ‘Yesusi Olio Lipe Tapondomba Orumu.’ Ningu
 Tondolo Munduku Naa Pilieringi Ungu Te
 9:30–10:21**

*Isirele Yembomane ‘Pulu Yemone Olio We Lipe Tapondomba.’ Ningu Tondolo
 Munduku Naa Pilieringimunge Pulu Yemone Eno ‘Yembo Sumbi Nilime’ Nimbe
 Naa Kanorumu Ungu Te
 9:30–33*

³⁰Aku liemo kinié olione nambolka nimoloye? „Isipu nimolo;“ Isirele
 yembo naa molemele yembo lupemane ‘yembo sumbi nilime molamili.’
 ningu mindili siku ulume naa teko moloringi aku yemboma Pulu Yemone
 ‘yembo sumbi nilime’ nimbe kanorumu. Pulu Yemonga ungumu ‘Sike.’
 ningu tondolo munduku pilieringimunge mindi Pulu Yemone ‘eno yembo
 sumbi nilime.’ nimbe kanorumu.^d ³¹Nalo „Pulu Yemone ‘nanga’ nimbe
 mako torumu“ Isirele yembomane ‘Olio Pulu Yemone ‘yembo sumbi
 nilime’ nimbe kanomba ungu mane te kanopo teamili.’ ningu molkolie „te
 naa lierimu-ne“ koroko kelieringi. ³²Nambemune yembo sumbi nilime naa
 moloringiye? Eno Pulu Yemonga ungume ‘Sike.’ ningu tondolo munduku
 naa pilieringi akumunge eno yembo sumbi nilime naa moloringi. Eno
 enono ‘Mindili sipu ulu peangama temolo kinie olio ‘yembo sumbi nilime’
 nimbe kanomba.’ konopu lieringimunge „Pulu Yemone ‘eno yembo sumbi
 nilime’ nimbe naa kanorumu.“ ‘Yembo tele-male tondolemo kou’ akumuni

^a 9:27-28 Aisaya 10:22-23. ^b 9:29 OuPuluPulu 19:pali. ^c 9:29 Aisaya 1:9.

^d 9:30-32 bokumunge alsena anjokondo “14. Grik”, “8. bilip”, “45. stretpela man”, “26. lo”.

eno topa manie mundorumu.^e ³³ „Aku koumuntu, Pulu Yemonga bokune
„Aisayane torumu, ungu te molemo, akumu isipe:

‘Pilieyo! Yemboma tele-male tondolemo kou te,
yemboma topa manie mundumbe kou te,
nane Mulu Sayono^f ola liepili noserindu.
Kanu koumu molemo yemo ‘Yu sike
„Pulu Yemone ‘Olio nokopili.’ nimbe
lipe mundorumu ye nomi Kirasimu.^g’ ningu^g
tondolo munduku pilinge yembomane
„yuni sike lipe tapondombamonga,
pe ‘Yu kolo tokomo.’ ningu
konopu keri panjinge aulke te naa lemba.^h
nimbe bokune molemo.

Pulu Yemone Ulu Terimumenga Pulumu Isirele Yembomane Naa Pilieringi Ungu

Te (9:30–10:21 pali kanani.)

10:1-15

10 ¹Angokeme, ‘Nanga pulu lemo Isirele yemboma mindili nolemela
aulkena wendo ongo, yu kinie pea molko kondonge aulkena pang.ⁱ
konopu lepo „na Pollone, Pulu Yemo alieli mawa tepo molio.ⁱ ²Enone Pulu
Yemone “Teaa.” nilimo ulume ‘Tondolo mundupu teamili.’ ningu telemele
mele na kanopo manda nimbu simbo nalo Pulu Yemone kanopa peanga
kanolemo ulume naa pilku kondolemele akumunge aku sipu mawa tepo
molio. ³Pulu Yemone ‘yembo sumbi nilime.’ nimbe kanolemo mele naa
pilku, eno enono pilku ‘Isipu temolo kinie yembo sumbi nilime molomolo.’
ningu pilku teringi. Akumunge ‘Pulu Yemone eno ‘yembo sumbi nilime’
nimbe kanolemo ulumu teamili.’ naa niringi. ⁴Kirasini ‘Yemboma „Na sike
lipe tapondopa, mindili nolemela aulkena wendo limo.’ ningu, tondolo
munduku pilimele yemboma pali Pulu Yemone ‘yembo sumbi nilime’
nimbe kanopili.’ nimbe „Mosisini Pulu Yemonga, ungu manema „sirimume,^j
nga tondolomo Kirasini ‘manie pupili.’ nirimu kanumu.^j

⁵Mosisini sirimu ungu manema pilku liku tengi yemboma Pulu
Yemone ‘yembo sumbi nilime’ nimbe kanomba mele Mosisini boku
topalie nimbendo:

^e 9:32 Ya 9:33 ‘kou’ nilimomondo nirimu. ^f 9:33 inie anjokondo 11:26; Mulu Sayono
akune ola kolea awili Jerusalleme lierimumunge wale mare “Jerusalleme” ningendo
“Mulu Sayono” niringi. PeSamuele 5:6-9, Konana 2:6, 87:1-3, LipeOraSirimu 14:1.

^g 9:33 Koumuntu LLuku 20:18, OuPita 2:6,8, inie anjokondo 10:11. ^h 9:33 ekendo
Aisaya 8:14; ekendo AISAYA 28:16. ⁱ 10:1 Nambeko molko kondongeye? “Yesusi yu sike
Pulu Yemone lipe mundorumu ye nomi Kirasi olionga Lipe Tapondolimu.” ningulie molko
kondonge.’ nimbe nirimunje. Bokumunge alsena anjokondo “21.2. kisimbek” kananila.

^j 10:4-6 bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”, “45. stretpela man”, “26. lo”.

“Ungu manema pali, pilku kondokolie
sumbi siku tengen yemboma
aku tengemonga molko kondoko mindi punge.”^k

nirimu.^k ⁶Nalo ‘Yesusi Kirasi, sike nanga nimbe tenderimu.’ ningu tondolo munduku pilimelemonga Pulu Yemone ‘yembo sumbi nilime.’ nimbe kanombamonga ungu te isipe molemo:

“Eno enono konopuni pilkulie,
‘Nawene (‘Kirasi mana manie lipu membo wambo.’
nimbe) mulu koleana ola pumbeye?’
ni naa niengi.”^l

ungu te aku sipe molemo. ⁷Molo i siku ninge:

“Nawene (Kirasi kelepa kololi koleana
wendo lipe memba ombándo)
yembo kololime pulimele koleana
manie pumbeye?’ ni naa niengi.”^m

nimbe molemo.

⁸Aku sipe ungumu manda molo. Pulu Yemone yembo sumbi nilime nimbe kanolemomonga, ungumu nambolka nimbe molemoye? Isipe nilimo:

“Ungumu eno-kinie nondopa molemo.

Enonga kerena molopa konopune pelemo.”ⁿ

nilimo. Aku ungu nirimumu ‘Kirasi, sike olionga lipe tapondolimu.’ nimbu tondolo mundupu pilimolo ungumu olione andopo nimbu silimolo ungu kanumu. Akumu isipe: ⁹Enone sumbi siku “Yesusi yu nanga Awilimu.” ningu siku, enonga konopune ‘Yu kolorumu kinie Pulu Yemone yu ono koleana topa makinjinderimu.’ ningu tondolo munduku pilimele kinie Pulu Yemone lipe tapondopa eno mindili nolemela aulkena wendo lipe, yu kinie pea molko kondonge aulkena lipe mondomba.^o ¹⁰Konopuni ‘Yesusi sike nanga nimbe kolondorumu kinie Pulu Yemone sike yu topa makinjinderimu. Yu nanga Awilimu.’ ningu tondolo munduku pilimele yemboma aku siku pilimelemonga Pulu Yemone eno kanopalie, enonga ulu pulu kerime siye kolopa eno ‘yembo sumbi nilime.’ nimbe we kanomba. Konopuni ningu pilimele mele ‘Yemboma piliengi!’ ningu keremone ningu silimelemonga Pulu Yemone eno lipe tapondopa mindili nolemela aulkena wendo lipe yu-kinie molko kondonge aulkena lipe mondolemo. ¹¹Akumu Pulu Yemonga bokune ungu te molemo mele isipe:

“Yu sike lipe tapondomba.” ningu

^k **10:5** LLipai 18:5. ‘Nalo akumu manda temba yembo te naa molemo.’ nimbe nirimu. Inie yakondo 2:13, 3:10,20,23 kana. ^l **10:6** UnguManema 30:12. ^m **10:7** UnguManema 30:13. ⁿ **10:8** UnguManema 30:14. ^o **10:9** LipeMundorumuYema 8:37, 16:30-31; bokumunge alsena anjokondo “21.2. kisimbek”.

tondolo munduku pilimele yembomane
 „yuni sike lipe tapondombamonga,
 pe ‘Yu kolo tokomo.’ ningu
 konopu keri panjinge aulke te naa lemba.”^p

nilimo.¹² Bokune ‘tondolo munduku pilimele yemboma’ nilimo akumu Juda yembomando mindi naa nilimo. Juda yemboma naa molemele yembomando^q kepe pali nilimo. Ye awili telumu olionga pali Ye Awilimu akumunge olio pali telu sipe nokolemo. Awilimu yu walsiku ‘Na liku tapondou.’ ningu mawa telemele yemboma pali awili tepa, tepa kondolemo.

¹³ “Awilimu imbi leko walsiku
 ‘Liku tapondou.’ ningu mawa telemele’
 yemboma pali yu sike lipe tapondopa
 mindili nolemela aulkena wendo lipe
 yu-kinie pea molko kondonge aulkena
 lipe mondomba.”^s

akumunge olio pali telu sipe nokolemo.

¹⁴ Aku liemo ‘Yu sike. „Yuni sike lipe tapondopa mindili nolemela aulkena wendo limbe.” ningu tondolo munduku naa pilkulie “Liku tapondou.” ningu nambeko yu walsingeye? Yuni enonga nimbe tenderimu, yu molemo mele temanemo naa pilkulie ‘Yuni lipe tapondomba.’ ningu nambeko tondolo munduku pilingeye? Yembo tene yuni enonga nimbe tenderimu, yu molemo mele nimbe naa simbe kinie eno nambeko pilingeye?¹⁵ “Ungumu ningu si-pe!” nimbe lipe naa mundumbe kinie eno nambeko ungumu puku ningu singeye? Aku sipe Pulu Yemonga bokune ungu te molemo, akumu isipe:

“Yemboma ungu peangamo ningu singendo
 kimbu kongono teko olemele akume
 yembo paa peangama.”^t
 nilimo.

Isirele Yembomane Pulu Yemonga Temane Peangamo Pilku Naa Lsingi Ungu Te

(9:30–10:21 pali kanani.)

10:16–21

¹⁶ Nalo Isirele yembo mare temane peangamo pilku naa lsingi.
 Akumunge Aisayane nimbendo:

“Awilimu, nunge ungu andopo nimbu simulumu
 namelene ‘Sike.’ ningu

^p 10:11 Aisaya 28:16, inie yakondo 9:33. ^q 10:12 bokumunge alsena anjokondo “14. Grīk”. ^r 10:13 bokumunge alsena anjokondo “28. nem”. ^s 10:13 Joele 2:32; bokumunge alsena anjokondo “21.2. kisimbek”. ^t 10:15 Aisaya 52:7.

tondolo munduku pilieringiye?”^u

nirimu. ¹⁷Akumunge Pulu Yemonga ungu ningu silimele pilimele aku ulumuni yembomane ‘Kirasi, sike. Yuni sike na lipe tapondopa mindili nolka aulkena wendo limbe.’ ningu tondolo munduku pilimele aulkemo akisindilimo. Ungu ningu silimele pilimele akumu Kirasinge ungumu.

¹⁸Nalo nane walsipulie: ‘Isirele yemboma eno „ungumu, naa pilieringiye?’ nimbu walsikiru. Molo, „aku naa nikiru. Eno paa sike pilieringi. „Akumu Pulu Yemonga bokune ungu te molemo:’

“Kerena niringi ungume yembo moloringi

ma koleamanga pali wendo ombo purumu.

Enonga ungume koleamanga pali pilieringi.”^v

„ungu te aku sipe molemo.” ¹⁹Altopo ungu te walsipulie: ‘Isirele yemboma iungumunge pulumu naa pilieringiye?’ nimbu walsikiru. Molo. Paa sike pilieringi. Mosisini „Isirele yembomando Pulu Yemonga, ungu te nirimumu ou niembo:

„Pulu Yemone nimbendo:”

“„Na Pulu Yemone ‘eno Isirele yemboma mindi
tepa kondomba.’ konopu lemele mele pilipulie
enone, ‘Yembo talape imbi naa mololime.’

ningu kanolemele yemboma

„tepo kondombo kinie,

molko kondongemonga kanokolie

eno Isirele yembomane

kanu yemboma-kinie konopu keri panjiku

„Olio aku sipe tepa kondopili kene

yunge ungumu pilipu

yu bulu naa siemili.’ niengi.” nimbo.

‘Nane „eno Isirele yemboma

lipu tapondambo.’ nimbu molio mele

enone, ‘Yembo talape konopu naa peli

molko kenjilimele yemboma.’

„ningu kanolemele” yemboma

lipu tapondombo kinie

molko kondongemonga kanokolie

nane ‘eno Isirele yembomane akume kanoko

mumindili kolko,

‘Olio aku sipe tendepili

yu molemona pamili.’ niengi.”^w nimbo.”

nirimu. ²⁰„Sike Isirele yembomane ‘Olio manjipu Pulu Yemonga yemboma
molemolo.’ ningu pilieringi nalo, Aisayane kepe aku sipe „Isirele

^u 10:16 Aisaya 53:1. ^v 10:18 Konana 19:4. ^w 10:19 UNGUManema 32:21. Mateyu 17:27, Romo inie anjokondo 14:20-21.

yemboma, pipili naa kolopalie „Pulu Yemonga“ ungu te „Isirele yembo talape ulsukundu yembomando“ sumbi sipe nimbendo:

“Na ‘koropo kanamili.’ naa niringi yembomane
na kanoko lenderingi.

Na ungu te walsiku naa pilieringi yemboma
‘Na kanangi.’ nimbu eno moloringine
ombo mona molorundu.”^x

nirimu. ²¹ Isirele yembomando Aisayane „Pulu Yemonga“ ungu te pea nimbendo:

“Nanga ungumu naa pilku liku
kara pulimele yembomando
nane alieli “Wangi.” nimbu
koronga-ou kepe kinié yandopa kepe
kangulupu limbo tepo angilio.”^y

nirimu.

Pulu Yemone Isirele Yembo Koltalo We Moloringime Kondo Kolorumu

Ungu Te

11:1-10

11 ¹Akumunge nane „eno“ walsikiru: Pulu Yemone yunge Isirele yemboma bulu sipe mundupe siye kolorumuye? Paa molo! Na „Pollo,

Isirele ye tela, Eporayamone kalopa lsimu ye te, na Benjamininge yembo talapemonga ye te.^z Na bulu sipe mundupe siye naa kolorumu kanumu.

²Pulu Yemone yunge yembo pe molonge mele ou pilierimu^a kanu yemboma mundupe siye naa kolorumu. „Pulu Yemone ungu umbu tondorumume pilipe yemboma nimbe sirimu ye, Illainjane terimu mele temane Pulu Yemonga bokune molemomo eno naa pilimeleye? Illainjane Isirele yembomane tekо kenjeringi mele Pulu Yemondo tondolo mundupe nimbe sipelie nimbendo:

³“Awilimu, nunge ungu umbu tondolenoma

pilku andoko ningu silimele yema^b toko kondoko,
nu popo toko kalemele poloma
toko bulsuku teko kenjeringi.

Kinié na telumu mindi „nunge ye“ moliomo
toko kondonge tekemelela.”

nirimu kanumu. ⁴Nalo Pulu Yemone yundu topondopa nambolka nirimuye? Yuni nimbendo:

^x 10:20 Aisaya 65:1. ^y 10:21 Aisaya 65:2. ^z 11:1 ungu pulu te inie yakondo 9:5. Isirelene kango rurepo merimu aku kangomanga te Benjamin. Aku kangomane Isirele yembo talape rurepo kalko lsingi. Pillipai 3:5-6, bokumunge alsena anjokondo “31.1. pikinini bilong Eporayamo”, “31.2. pikinini bilong Isrel” kinie kananila. ^a 11:2 inie yakondo 8:29. ^b 11:3 bokumunge alsena anjokondo “35. profet”.

“Yembo sepene tausini molemele akume
nane nokoliomonga enone ‘olio nokolemo
pulu yemo’ ningu kolo toli Belenga^c
kumbikerena tamalu peko popo naa tolemele.”

nirimu.^d ⁵Aku sipela kinié kepe Pulu Yemone „Isirele” yemboma mare koltalo we kondo kolopa ‘nanga yemboma molangi.’ nimbe mako torumu-ne molemele.^e ⁶Pe yuni yuyu eno we kondo kolopalie ‘Yunge yemboma molangi.’ nimu liemo enonga kongono telemelamonga uluri naa telka.^f Eno kongono tengemonga yuni kanopalie ‘Nanga yemboma molangi.’ nimu liemo yuni yemboma we kondo kolopalie, ‘Nanga yemboma molangi.’ nilimo aku we kondo kololi ulumu sike we kondo kololi ulumu molo.

⁷Aku liemo kinié olione nambolka nimoloye? Isirele yembomane „Pulu Yemo kinie kapola kapola molko yuni eno ‘yembo sumbi nilime.’ nimbe kanomba ulumu^g ‘Paa liemiliya!’ ningu kongono mindili siku teringi nalo naa lsingi akumu „Pulu Yemone yuyu konopuni pilipe” mako torumu yemboma lsingi. We „Isirele” yemboma konopu pipi sirimumunge Pulu Yemonga ungu mu pilinge aulke te naa lierimu.^h ⁸Akumunge ungu te „Pulu Yemonga” bokune toringi molemo, akumu isipe:

“Pulu Yemone eno
‘konopu naa peli yemboma mele molko,
mongone melema naa kanoko,
komuni ungume naa piliengi’ nimru akumu
pe kinié kepe yandopa yandopa
aku siku molemele.”ⁱ

nimbe molemo. ⁹[Kanu yemboma Depisini ‘Yunge opa puluema molangi.’ nimru mele molonge.] Depisini „yunge opa puluema molonge mele” ungu te isipe nimbendo:

“Enonga langi nongo molonge koleamo
kera mamuli anjeli koleamo mele lepa,
yembo tepa atondolemo melte mele lepa,
enone tekno kenjilimelemonga
pundu topa umbune simbe mele te liepili.

¹⁰Enonga mongomane ‘melema naa kanangi.’
nimbe pipi sipe, sumbulu topa,

^c 11:4 bokumunge alsena anjokondo “13. god giaman”. ^d 11:2-4 aku temanemo OuKingime 19:10,14,18. ^e 11:5 ‘we kondo kolorumu’ nimru akumu kanu yemboma enono ulu peanga mare teringimunge “nanga yemboma molangi.” naa nimru. Yuni yuyu konopuni pilipe we kondo kolopa “nanga yemboma molangi.” nimru. ^f 11:6 inie yakondo 4:4, Epesasi 2:8-9. ^g 11:7 inie yakondo 9:30, 10:3. ^h 11:7 inie anjokondo 11:25. ⁱ 11:8 UnguManema 29:4, Aisaya 29:10, Mateyu 13:13-15, Jono 12:40, Lipe Mundororumu Yema 28:26-27.

alieli eno umbune awili teko mengemonga
 enonga bulume langopa olkondo sukundu opili
 molko mindi pangi.”^j
 nirimu.

**Pulu Yemone Yembo Talape Lupema ‘Nanga Yemboma Molangi.’ Nirimu
 Ungu Te
 11:11-24**

¹¹ Akumunge na ungu te pea walsikirula:^k „Isirele yemboma, molko kenjerengi kinie kamu molko kenjerengiye? Paa molo! Isirele yemboma Pulu Yemo kinie teko kenjiku bulu siringimunge Pulu Yemone yembo lupemando lipe tapondopa ‘Mindili nolemela aulkena wendo ongo, na-kinie pea molko kondonge aulkena pangi.’ nimbe lipe mondorumu. ‘Na yembo lupema lipu tapondombo kinie Isirele yemboma kanokolie konopu keri panjiku ‘olio yu-kinie kapola kapola molemelanje papu.’ niengi.’ nimbe aku terimu.^l ¹² Nalo Isirele yembomane Pulu Yemo kinie teko kenjiku bulu siringimunge Pulu Yemone ma koleana pali yemboma paa tepe kondorumu, Isirele yembomane Pulu Yemonga ulu peangama munduku siye koloringimunge yembo lupema-kinie ulu peangama terimu. Aku liemo Isirele yemboma Pulu Yemo molemona kelko ongo yunge talapena sukundu molonge kinie yemboma-kinie pali ulu peanga awisili olandopa olandopa temba.

¹³⁻¹⁴ Eno Isirele yemboma naa molko yembo lupe molemelema, nane kinié enondo nikiru. Na yembo lupemanga nimbe Kirasini lipe mundorumu yemo^m moliomonga yembo lupema „ungu peangamo” nimbu silipu andolio mele ‘Nanga Isirele yembomane kanokolie “Eno malo.” ningu kumu panjikulie mindili nolemela aulkena wendo ongo Pulu Yemo kinie pea molko kondonge aulkena pangi.’ nimbu Yesusini na ‘yembo lupemanga’ nimbe lipe mundundorumu yemo molio mele yemboma pali nimbu silipu andolio. ¹⁵ Pulu Yemone Isirele yembomando “Naa ongo anjo paa.” nirimu kulu mana yemboma pali yu molemona sukundu puku molko kondoko mindi punge aulkemo wendo orumu. Aku sipe Isirele yemboma molko kondonge aulkemo manie purumumunge yembo lupema molko kondonge aulkemo wendo orumu kulu nanga Isirele yemboma eno Pulu Yemone altopa sukundu limu liemo kololi ulu pulumu manie pupelie molopa mindi puli ulu pulumu paa kamu-kumu wendo ombá. ¹⁶ Pillawa

^j 11:9-10 Konana 69:22-23. ^k 11:11 Ungu pulu te inie yakondo 10:19. ^l 11:11 Isirele yembomane ‘eno enono Pulu Yemonga yemboma. Pulu Yemone eno mindi tepe kondolemo kondomba. Yembo lupema yembo kerime. Pulu Yemone kanume tepe naa kondomba.’ konopu lieringi. Pollone akumu pilipelie aku sipe nimbe pep torumu. LipeMundorumuYema 13:46-47, 22:18,21. ^m 11:13-14 bokumunge alsena anjokondo “1. aposel”.

kalongendo pillawa topele tolemelemonga mare ou wendo liku Pulu Yemo popo toko silimele akumuⁿ Pulu Yemonga pillawa kake telimu lemo liemo pillawa we lemoma pali kepe Pulu Yemonga pillawa kake telime lemola. Unjo tengā pulkinioma Pulu Yemonga kake telime liemo unjomo pali Pulu Yemonga unjo kake telimula.^o

17-18 Unjo ollipi peanga ponienā angilimomonga kola mare^p Pulu Yemone langopa ltepaliie, eno yembo lupema lamana unjo ollipi keri angilimomonga kolama mele moloringimunge kola mare langopa unjo ollipi peangamonga lipe waka-maka suku panjerimumunge enone ‘Unjo peangamonga kola maniendopa, olio olandopa molemolo.’ ningū konopuni naa piliengi! Kola peangama kinie unjo peangamonga langi norumu langime eno-kinie pea nolemelemonga enone ‘Unjo peangamonga kola maniendopa, olio olandopa molemolo.’ ningū konopumuni naa piliengi! Aku siku konopu lieringi liemo i siku piliengi: ‘Eno unjo kolamane unjomonga pulkinioma langi naa silimele. Unjomonga pulkiniomane eno kolama langi silimo.’ konopu leayo.^q 19 Nalo pe eno Isirele yembo naa molemelemane_r ningendo: “Pulu Yemone ‘Olio kola kerime lipu unjo peangana panjembo.’ nimbe unjo peangamonga kola mare langopa lterimu.” ninge. 20 Aku sikela. Nalo unjo peangamonga kola langopa lterimu akumene_s Pulu Yemone ‘Eno nokopili.’ nimbe lipe mundorumu ye nomi Kirasimu ‘Yu sike orumu.’ ningū tondolo munduku naa pilieringimunge Pulu Yemo yuni eno langopa lterimu; eno unjo kerimunge kolama enone ‘Yu sike orumu.’ ningū tondolo munduku pilimelemonga_t aku siku angilku kondolemele. Aku sike nalo ‘Olio peanga.’ ningū enonga imbi liku ola naa munduku kara puku naa molangi. Pipili kolko pilku konginjiku molayo. 21 Pulu Yemone unjo peangamonga kolama_u kondo naa kolopa, we angiliepili siye naa kolopa, langopa lterimumunge eno kepe aku sipe we angiliepili siye naa kolomba kene kara puku naa molayo.

22 Imu konopuni pilku molayo: Pulu Yemone yemboma-kinie ulu peangama tepa mindili silimo ulume tepa peaselo telemo. Yu munduku siye koloringi yemboma mindili sirimu, nalo enone yu kanopa peanga kanopalie eno tepa kondomba ulume teko molongi liemo yuni eno-kinie ulu peangama terimu mele sike aku sipe temba. Aku naa tengi liemo eno langopa ltembala.^v 23 Pe unjo kola ou langopa lterimume konopu

ⁿ 11:16 Rasi-witi kepe langime kumbi lepa polo torumu kinie mare ou liku Pulu Yemo siringi ungu manema Kambu 15:17-21, LLipai 23:10,17. Ya ungu iko topalie Isirele yembomando nirimu. ^o 11:16 Unjomo Isirele yemboma. Unjo pulkinioma Isirele yembomanga pulu pulu anda-kolepama. ^p 11:17-18 aku unjo kolama Isirele yembo mare yu mele mele kanume ungu pulu te 11:16. ^q 11:17-18 Iungumu lipe tapondolemo ungu te Jono 4:22 molemola. Pulu Yemone Eporayamo-kinie nimbe panjerimu ungumu kananila (OuPuluPulu 18:18). ^r 11:20 bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”. ^s 11:22 Ipuu 10:26-31.

alowa teko altoko ‘Ye nomi Kirasimu yu sike orumu.’ ningu, tondolo munduku piliengi liemo unjo langorumune kelepa topa mondomba. Pulu Yemone kanu kolama aku sipe manda temba.²⁴ Eno pilimele, eno lamana unjo ollipi kerimunge kolama Pulu Yemone langopa unjo ollipi peanga ponieno umbu topa nokoru, kanumu enongaunjomo molo, akumunge eno panjerimu. ‘Aku sipe mele kapola naa temba.’ ningu naa telemene kanumu. Aku terimu kinie kapola orumu liemo unjo peangamo yunge kolama kelepa lipe topa mondomba kinie paa kapola naa angilimbeye?

Pulu Yemone Yunge Kondo Kololi Ulu Pulumu ‘Yemboma Pali Kanangi.’

Nimbe Terimu Ungu Te Kinie Pulu Yemone Isirele Yemboma Pali

‘Mindili Naa Nangi.’ Nimbe Lipe Tapondomba Ungu Te Kinie

11:25-32

²⁵ Angokeme, Pulu Yemonga ungu pulu te ou lopi tepa perimumu eno naa pilinge kinie kapola naa temba. ‘Enone ‘Olio pilipe konginjeli yemboma molopo ungume pali pilimolo.’ ningu naa piliengi’ nimbu kanu ungu pulu lopi tepa perimumu piliengi nimbu siembo. Akumu isipe: Isirele yembomane pali Pulu Yemonga ungumu ‘Sike.’ ningu pilku linge aulkemo kamu-kumu pipi naa silimo. Pulu Yemone yembo lupe mako torumu yemboma pali yunge talapena sukundu sukundu olemele kinie mindi Isirele yembomanga konopume isili-ou pipi silimo.^t ²⁶ Yembo lupema Pulu Yemonga talapena sukundu ongo pora singe kinie Pulu Yemone yunge Isirele yemboma pali lipe tapondopa mindili nolemela aulkena wendo lipe yu-kinie pea molko kondonge aulkena lipe mondomba.^u [Pulu Yemonga] bokune ungu te aku sipe nimbe molemo, akumu isipe:

‘Pulu Ye Yawene nimbendo:’

“Isirele yemboma kamu molko naa kenjengi!” nimbe

lipe tapondomba yemo Jerusalleme” molopalie ombá.

Kanu yemone

Jekopone kalopa lsimu yembo talapemo

Pulu Yemonga ungumu naa pilku

bulu siku molemele mele ‘munduku siye kolko

konopu alowa teangi.’ nimbe lipe tapondomba.

²⁷Nane ‘enonga ulu pulu kerime manie pupili.’

nimbo walemonga

aku sipu aku ungumu nimbu panjipu mi lembo.” „nirimu”^w

^t 11:25 inie yakondo 11:7. ^u 11:26 bokumunge alsena anjokondo “21.2. kisimbek”.

^v 11:26 Imbi Jerusalemenga ungu pulu te inie yakondo 9:33molemo. “Kanu lipe tapondomba yemo yu Isirele ye te molomba.” nimbelie nirimu. Bokumunge alsena anjokondo “23. Krais”. ^w 11:26 ekendo-27 Aisaya 59:20-21, 27:9, Jeremaya 31:33-34; bokumunge alsena anjokondo “22. kontrak”.

nimbe molemo.

28-29 Pulu Yemone yembo tendo “Yu nanga yembomo molopili.” nimbe mako topalie kelepa konopu alowa naa telemo. “Yu tepo kondombo.” nimbe panjilimo ungume konopu alowa naa tepe siye naa kolemo akumunge Isirele yembomane „Yesusinge temane peangamo naa pilku liku bulu siringimunge Pulu Yemo Isirele yemboma-kinie opa pulue molemele akumunge eno yembo lupema lipe tapondopa Pulu Yemonga yemboma molonge aulkemo akisinderimu. Nalo Pulu Yemone Isirele yembomanga pulu pulu anda-kolepalime konopu mondopa ‘Enone kalko linge yemboma ‘nanga yemboma molangi.’ nimbo.’ nimbe mako torumu mele pilipelie kinié Isirele yemboma konopu mondopa molemo. 30 Eno yembo lupemane ou Pulu Yemone “Teaa.” nirimu mele pilku liku naa teko su siringi nalo Isirele yembomane Pulu Yemone “Teaa.” nirimu mele su siringimunge Pulu Yemone eno yembo lupema we kondo kolemo. 31 Aku sipela Pulu Yemo eno yembo lupema we kondo kolemomonga Isirele yembomane Pulu Yemonga ungu naa pilku liku su silimele. Nalo we molo. Pulu Yemo yuni Isirele yemboma we kondo kolombala. Eno yembo lupema Pulu Yemone we kondo kolemo mele aku sipe yuni Isirele yemboma kepe we kondo kolombando Isirele yemboma eno yunge ungumu liku su silimelela. 32 Yemboma pali Pulu Yemone ‘We kondo kolambo.’ nimbeline ‘Eno pali ou ungu ta niengi.’ nirimu.

Pollone Pulu Yemo Kapi Nimbe Imbi Lipe Ola Mundundorumu Ungu Te 11:33-36

33 Olionga Pulu Yemo paa molopa kondolemo.

Yu molemo mele olione pilipu sundulimolo.

Mulúmu^x paa olandopa lemo olione

yu kapola naa manda manjimolo mele aku sipela

Pulu Yemo yunge ulu peanga telemoma kinie

yunge konopumu kinie

yunge pilipe konginjelimu kinie

paa awisili pelemo,

olione manda pilipu naa limolo.^y

Yu konopumuni pilipe nilimomanga pulume

olionga yembo tene paa manda naa pilipu nilimolo;

yu aulke pulimoma

paa manda naa kanopo lendelemolo.^z

^x 11:33 Kewa-ungune “nomu-kusa mele” nilimo nalo umbu yembomane naa pilimele.

^y 11:33 Konana 92:5. ^z 11:33 Jopo 5:9, 11:7, Konana 139:6.

- 34 “Nawene Awilimu konopu lemo mele pilimoye?
 Molo nawene ungume kinie, ulume kinie,
 Awilimu lipa ora simbeye?”^a
- 35 “Molo nawene ‘Yuni na mele pundu topili kene
 nane yu-kinie elou teambili.’ nimbe
 yu melte we sirimuye? „Yembo te molo.”^b
- 36 Yu melema pali terimu Pulu Yemo;
 yu melema pali enge sipe nokopa molemo;
 melema pali yunge mindi.
 Kinié kepe pe alielie kepe olione
 ‘Yu paa olandopa yemo. Yunge imbi
 melemanga pali paa olandopa molemo.’ nimbu
 yu kapi nimbu
 imbi lipu ola mundundulipu mindi pamili.
 Sike aku sipe tepili.

Kirasi ‘Sike’ Ningu Tondolo Munduku Pilimele Yembomane Ulu Tenge Mele Pollone Nimbe Sirimu Ungume

12:1–15:13

**Pollone “Pulu Yemo Popo Tamili.” Ningu Enone Enono Konde Molangi
 Kangi Pali Yu Siee.” Nirimu Ungu Te**
 12:1-2

- 12** ¹Akumunge^c angokeme, nane enondo tondolo mundupu nikiru:
 “Pulu Yemone olio kondo kolopa ‘Naa tambo.’ nilimo kene
 yembomane kongi kinie kera kinie paa kake telime Pulu Yemo popo
 toko kalko siringi yuni kanopa peanga kanopa lsimu mele, enone ‘Pulu
 Yemo popo tamili.’ ningu eno enono konde molangi kangi pali ulu pulu
 keri te naa pepa kake tepili yu siengi.” nimbu mawa tekero. ‘Pulu Yemo
 kapi nimbu yunge imbi lipu ola mundundemili.’ ningu aku teangi.^d
²Aku tekolie enonga kangimene altoko we mana yembomanga konopu
 leko ulume telemele mele manda manjiku naa teayo. ‘Pulu Yemone olio
 konopu kondema sipili.’ ningu alowa teko konopu lupe leko ulu lupe teko
 molayo. Aku siku tengi liemo enone Pulu Yemone ‘Ulu teangi.’ konopu
 lemo ulume manda pilinge. Ulu peangama kinie ulu yu kanopa konopu
 silimoma kinie ulu sumbi nilime kinie manda pilinge.^e

^a 11:34 Aisaya 40:13. ^b 11:35 Jopo 41:11. ^c 12:1 Nambolka akumungeye? Pollone inie
 yando kolomongo-awili 1-11 nimbe silimo pali akumunge. ^d 12:1 UnguManema 6:5.
^e 12:1-2 inie yakondo 6:13.

**Pulu Yemone Olio Yu-Mele-Mele Tondolo Apurupe Silimomane Yunge
Kongono Teamili Ungu Te
12:3-8**

³Pulu Yemone na we kondo kolopalie nando “Andoko yemboma nanga ungumu ningu si.” nirimu-ne nane enondo nimbondo: “Eno yu-meles-meles molemele mele konopu siku imbi manie mele molopili molkolie ‘Olio imbi ola mele molopili molemolo.’ konopu naa leaa.” nikiru.^f Pulu Yemone eno kongono lupe lupemanga pilipe konginjeli lupe lupe sirimu akumene konopu leko kondoko eno yu-meles-meles telemele tenge mele apureyo. ⁴Olionga kangine kimbu-ki mele angilimomane pali kongono lupe lupe telemele. Kini kongono lupe tepa, mongone lupe tepa, komuni lupe tepa, kangimunge melemane aku siku kongono lupe lupe telemele mele ⁵aku sipu olio yembo awisili molemolo nalo olio Kirasinge yemboma molemolomanga olio kangi telumu mele molopo kangi telumunge kimbu-ki melema mele molemolo.^g

⁶Pulu Yemone yuyu ‘Olio yu-meles-meles kongono lupe lupe teamili.’ nimbe, pilipe konginjelime lupe lupe moke tepa silimo kanu kongonoma teamili. Ungu nimbe sílimunge pilipe konginjelimu simu liemo Pulu Yemone ungu umbu tondolemoma pilimolo mele yemboma ungume nimbu siemili. Kanu yembomanga te Pulu Yemo ‘Sike lipe tapondolemo.’ nimbe awili tepa tondolo mundupe pilimo yembomone ungu awisili tondolo mundupe nimbe sipili. Molo te Pulu Yemo kanga tepa mele mindi pilimomone kanga tepa nimbe sipili. ⁷Yembo lipe tapondoli pilipe konginjelimu silimo liemo yemboma lipe tapondopili. Ungu mane sili pilipe konginjelimu silimo liemo akumu limo yembomone ungu mane sipili. ⁸‘Umbunemane yemboma topa manie naa mundopili. Konopu tondolo pupili molangi.’ nilimo pilipe konginjelimu pelemo yembomone aku sipe nipili. Yembo lupema lipe tapondombando kou mone silimo yembomone konopu talo tepa naa lepa toya topa kou mone sipili. Yembo lupemanga kongono nokolemo yembomone nokopa kondopili. Yembo mindili nolemelema kondo kolopa lipe tapondolemo yembomone konopu sipe lipe tapondopili.^h

**Enonga Angenupilime Konopu Mondonge Ungu Te
12:9-21**

⁹Yembo lupema paa sike konopu mondoko kondayo. Ulu pulu kerime kanoko keri kanoko munduku siye kolko, ulu pulu peangama mindi konopu mondoko tondolo munduku teko molangi.ⁱ ¹⁰Enonga angenali

^f 12:3 Pillipai 2:1-11. ^g 12:5 UNGU pulu te Ou-Korini 10:17 ^h 12:6-8 OuKorini 12:4-11, Epesasi 4:11, OuPita 4:10-11. ⁱ 12:9 OuTesallonaika 5:21-22.

konopu mondolemele mele Kirasinge yemboma anjo yando konopu mondayo.^j Enonga yembo mare molko kondonge eno molko kenjinge kinie konopu awisili naa leko konopu peanga pepili yembo lupema kapi ningu molayo. ¹¹ Ulu peangama tengendo siye naa kolko enge ningu teko, ‘Yembomane olio Pulu Yemonga Minimu pea molemolo kanangi.’ ningu ‘Yu olio ambolopa molopili.’ ningu molayo. Awilimunge kongono tondolo munduku tendayo. ¹² ‘Pe molopo kondomolo.’ ningu pilku konopu sieyo. Mindili singe kinie mumindili naa kolko tako liku molayo. Alieli Pulu Yemo kinie ungu ningu molayo. ¹³ Pulu Yemonga yembo mare mele molo tolemoma liku tapondoko mele mare siengi. Yembo kolea sulune yembo mare ponenge leko onge kinie liku tapondoko pea peangi.

¹⁴ Yembo marene eno teko kenjingema ‘Pulu Yemone eno tepa kondopa lipe tapondopili.’ ningu yu mawa teangi. Sike Pulu Yemo mawa tendekolie ‘Kanu yemboma tepa kondopa lipe tapondopili’ niengi. ‘Eno „pundu topa“ tepa kenjepili.’ ningu mawa naa teangi. ¹⁵ Yembo konopu singema-kinie eno konopu siku molangi. Yembo kola tengema-kinie kola teko molangi.^k ¹⁶ Yemboma-kinie konopu telune pupili ulume telu siku teko molangi. Eno kakera naa ningu ‘Yembo awilime molemolo, we yemboma-kinie naa andopo molomolo.’ naa ningu, yembo imbi naa mololime-kinie konopu siku telune tapu toko molangi. ‘Na imbi paa ola molemo. Na paa pilipe konginjeli pelemo yembomo molio.’ naa niengi.

¹⁷ Yembo marene eno teko kenjinge kinie enone anjo teko naa kenjengi! Yembomane pali kanoko peanga kanolemele ulume mindi pilku teko molangi. ¹⁸ Opa teko mumindili kololi ulu akume konopu liku munduku naa piliengi! Alieli ‘yemboma-kinie pali tako lipu molamili.’ ningu konopu kimbu siku pilku molangi.^l ¹⁹ Nanga pulu lemo yemboma yembo marene eno teko kenjinge kinie eno pundu naa tangi. ‘Pulu Yemone eno-kinie mumindili kolomba.’ ningu siye kolangi. Aku sipe mele „Pulu Yemonga, bokune ungu te molemo, akumu isipe:

‘Awilimuni nimbendo:

“Teko kenjilimelemonga pundu toli kongonomo
nanga kongonomo mindi. Teko kenjilimelemonga
nane nanu pundu topo mindili simbo.” nilimo.”^m

aku sipe molemo kene „eno enono naa teangi.“ ²⁰ Aku siku paa naa tekolie „Pulu Yemonga bokune nilimo mele teangi. Akumuni nimbendo:“

“Nunge opa puluemo engelene kolomba kinie ga sieni.

‘No waka lekemo.’ nimbé kinie no kolko sieni.

Aku teni kinie”

^j 12:10 Ipu 13:1. ^k 12:15 ungu pulu te Ou Korini 12:26 nje. ^l 12:18 Ipu 12:14 ekendo. ^m 12:19 Ungu Manema 32:35, Mateyu 5:39. ⁿ 12:20 Giriki-ungune isipe ungu iko tolemo: “Aku teni kinie nuni yunge pengena tepe elka liku maku toni” nilimo.

nu-kinie tepa kenjimbe ulu kanume pilipelie
pipili kolomba.”^o

„nilimo mele teangi..”²¹ Ulu pulu kerimene eno topa manie naa mundopili.
‘Ulu pulu kerime topo manie mundemili.’ ningulie ulu pulu peangama
teangi.

**Polone “Yemboma Gapomanone Ungu Mane Sipe Panjilimoma Pilku
Liku Teko Molaa.” Nirimu Ungu Te
13:1-7**

13 ¹Yemboma pali gapomanone nilimo mele pilku liku molangi.
Gapomano we naa molemo. Pulu Yemone ‘Kolea nokopili.’ nimbe
mako tolemo-na molemomonga aku siku teko molangi. Koleamanga
pali gapomano molemelema Pulu Yemone mako topa ‘molangi.’ nilimo-
na molemelemonga aku siku enone nilimele mele pilku liku molangi.
²Akumunge “Gapomanonga ungu naa pilimolo.” nilimele yembomane
aku siku “Pulu Yemone ‘teangi.’ nimbe mondoleso yembomanga ungume
naa pilimolo.” nilimele. Aku telemelemonga enonga kotemo wendo ombá.

³Molko kondolemele yemboma nokoli yembomane teko naa kenjilimele.
Teko kenjiku molemele yemboma mindi pipili kolangi. Gapomanone eno
mindi tepa kenjimbe. ‘Nokoli yemboma olione pipili naa kolamili. Enone
olio teko naa kenjengi!’ ningulie ulu peangama teko molayo. Aku tengen kinie
gapomanone enone teko molemele mele kanopa kapi nimbé. ⁴‘Yemboma
molko kondangi.’ nimbe Pulu Yemone ‘Nanga kongono tendelimu molopili.’
nimbe gapomano lipe mondoleso-na gapomanone aku sipe temba. Nalo
gapomano we tondolo naa pelemo. Gapomanomone yembo kerime konopu
keri panjipe mongo simbendo tondolomo pelemo kene enone teko kenjengi
liemo yu pipili kolayo. ‘Teko kenjingine yembomanga kote wendo ombá
kinie nanga kote pilindepili.’ nimbe Pulu Yemone gapomano mondoleso.
⁵Akumunge ‘Yuni olio tepa kenjimbe kene yuni nimbé mele tepo molamili.’
akumu manjiku ningu naa molangi. ‘Olio konopu keri naa pepili, konopu
waengo sipu molamili.’ ningu yuni nimbé mele teko molangila.

⁶Enone aku siku ningu pilkulie, nokoli yembomane Pulu Yemonga
kongono manjiku teko molemele kene kou-takisi tangila. ⁷Gapomanone
ungu mane sipelie “Mele sie.” nilimo melema siengi. Kou takisi limele
yemboma kou-takisi toko siengi. Mele limelemanga kou-takisi pulimo
mele toko siengila. Eno nokolemele yemboma-kinie karaye naa teko ungu
ningema taka liku pilku molangi. Yembo te imbi ola molemomonga imbi
liku ola mundundengila.^p

^o 12:20 Unugu Tondolo Kangama 25:21-22; Wendo Oringi 23:4-5, Mateyu 5:44.

^p 13:6-7 Kou takisimunge ungu mare Mateyu 17:24-27, 22:17,21 (LLuku 20:22,25). Romo
yembomanga kou mone pikisa te gomo 124.

**Ungu Manema Pali Pilipu Lipu Temolondo Yemboma Konopu
Mondamili Ungu Te
13:8-10**

⁸ Eno anjo-yando yemboma-kinie pundu anjikulie ‘We pepa mindi naa pupe aku pundume welea pora nipili.’ ningu nondoko pundu tangi. Ulu telu mindi tekolie “Pora naa nipili.” niengi. Akumu isipe: Anjo yando yembo eno enono-kinie konopu mondoko kondo kolko mololiku pang. Aku tenge yemboma aku siku Pulu Yemonga ungu manema pali paa pilku liku tenge-na yemboma konopu mondoko siye naa kololiku punge kinie paa papu.^q ⁹[Pulu Yemonga ungu mane Mosisini yando nimbe sirimu pelemo] ungu manema isipe:

“Ambo yema wa ulu kerinele naa teangi.

Yemboma toko naa kondangi.

Melema wa naa liengi.

Yembo lupemanga melema kanoko yama naa meangi.”^r

kanumu. Aku ungu manema kinie ungu mane lupema pali kinie lipu tere lepo nimolondo

“Eno enono yu-melete-melete konopu mondoko
kondo kolko nokolemele mele aku sikula
yemboma konopu mondoko nokoko molangi.”^s

aku ungu mane pelemomo nilimolo. ¹⁰Enone konopu mondolemele yemboma kondo kolkolie manda naa teko kenjing. ^t Kanu kinie [Pulu Yemonga] ungu manema pali pilku liku tengendo yemboma konopu mondoko kondo kolonge kinie aku siku paa sike ungu manema pali pilku liku tenge.”^u

**Pollone Yesusi Yunge Yemboma Om̄ba Limbe Walemo Wendo Omb
monga Olio Kinié Molomolo Mele Nirimu Ungu Te
13:11-14**

¹¹‘Aku sipu ulume teamili.’ nambemune nikiruye? Wale te om̄ba pelemomonga aku sipu nikiru. Kanu walemo eno pilimele, akumu isipe: Kinié eno uru pelemelema makilku ola molonge wale kanumu. [Kirasini olionga nimbe tenderimumu ou ‘Sike.’ nimbu, tondolo mundupu pilierimulu] kinie yuni yu molombana olio ‘yu pea molamili.’ nimbe kamu sukundu limbe walemo nondopa naa ombá terimu, nalo kanu

^q 13:8 Mateyu 5:43-44, Jono 13:34, Ou Korini 13, Kollosi 3:14. ^r 13:9 Wendo Oringi 20:13-15,17, Unugu Manema 5:17-19,21. ^s 13:9 LLipai 19:18, LLuku 10:27.

Temane te LLuku 10:25-37 pali paa kanoyo. ^t 13:10 LLuku 6:27, Gallesia 5:14.

^u 13:8-10 bokumunge alsena anjokondo “26. lo”. ^v 13:11 bokumunge alsena anjokondo “8. bilip”.

walemo kinié nondopa wendo ombá tekemo kene eno uru pelemelema makilku ola molonge walemo koronga wendo omu.^w ¹²Ipulueli pora nimbé tepa, kolea tangomba tekemo kene sumbulu tolemo kinie telemele ulu pulume mundupu siye kolopo,^x pa teline^y opa telemele melema lipu panjemili.^z ¹³Ulu kake telime kolea pa telemo kinie yemboma kanangi pipili naa temba ulume temolondo tondolo mundupu teamili. Maku topo no tondolo nombo kara pupu kekelepa naa tamili.^a Wa ulu kerinele naa tepo, kanu ulume temolondo konopu lipu mundupu naa andamili. Irinele naa tepo, yembo lupemanga melema kinie kalune angilimo melema kinie ulu mare lupe lupe yembo marene telemele kinie kanopolie, yama naa membo ‘Nanga aku sipe liepiliyal’ molo ‘Na aku sipu teamboa!’ nimbu pilipu konopu keri naa panjemili.^b ¹⁴Nalo „mulumbale pakolemele mele eno aku siku, Awili Yesusi Kirasi „konopu lemo mele aku sipu konopu leamili.’ ningu yu, liku pakokolie,^c ou-we-konopumene^d ulu kerime pilku waka kolemele mele ‘Waka naa kolamili’ ningu ‘Konopumene pilipu waka kolemolo ulume teamili.’ naa nieyo.

**Kirasinge Yembo Konopu Tondolo Pupili Molemele Yemboma Kinie,
Konopu Tondolo Naa Pupili Molemele Yemboma Kinie, Akumenga**

Ungu Te

14:1–15:13

Kirasinge Yembomanga Ulume Kanopo Apurupu ‘Teko Kenjikinu.’ Naa Niemili

Ungu Te

14:1-12

14 ¹Yembo te ‘Kirasi yu sike’ nimbe pilimo nalo yu tondolo mundupe naa pilimo yembo akumundu “Pea molamili ou.” ningu, yuni pilipe ulu telemoma naa pilku apuruku yu-kinie ungu awisili kerepale naa niengi.^e ²Kirasinge yembo te ‘langime pali nombó kinie uluri naa temba.’ nimbe pilimo nalo Kirasinge yembo te konopu tondolo naa pupili molopalie kongime pea pali mi lepa naa nomba, ponieno olemo langime mindi nolemo. ³Yembo te langime pali nolemo yembomone yembo kongime mi lepa naa nolemo yembomo ‘Yu keri, na peanga.’ konopu naa liepili. Yembo te kongime mi lepa naa nolemo yembomone yembo

^w 13:11 PePita 3:8-14. ^x 13:12 Epesasi 5:11. ^y 13:11-12 Pollone ungu iko topalie ipulueli kinie tangoliselondo nirimu mele Ou Tesallonaika 5:4-8 kananila. ^z 13:12 Opa tengendo melema Epesasi 6:10-17, PeKorini 10:4. ^a 13:13 LLuku 21:34. ^b 13:13 Gallesia 5:16-24.

^c 13:14 Ya 13:12 kinie, Epesasi 6:11 kinie ‘opa teli mulumbale kapane telime pakangi.’ nimbe molemo nalo ya 13:14 kinie Gallesia 3:27 kinie ‘kapane teli mulumbalema’ nimbe naa molemo. Ya 13:14 Giriki ungune ‘Yesusi Kirasi pakangi.’ nimbe molemo, akumu ‘Pilku sundungenje.’ nimbu pilipulie ‘mulumbale mele’ torumulula. Epesasi 4:24, Kollozi 3:10,12 kananila. ^d 13:14 bokumunge alsena anjokondo “29. olpelabel”. ^e 14:1 Mateyu 7:1-5.

langime pali nolemo yembomo kanopa apurupelie ‘Tepa kenjikimu.’ naa nipili. Yembo langime pali nolemo kanu yembomo Pulu Yemone kanopa peanga kanopa ‘nanga yembomo molemo.’ nirimu kene aku naa teangi. ⁴Nu nawe konopu lekolie yembo tengaf kendemande yembomone ulu tembama kanoko ‘Imu teko kondokono. Imu teko kenjikinu.’ ningу apurulinoye? Yunge ye awili nokolimuni mindi yunge kongono telemoma kanopa ‘Imu teko kenjikinu. Imu teko kondokono.’ nimbe apurumbe. Nalo Awilimuni kanu yembomo ‘Konopu tondolo pupili molopili.’ nimbe lipe tapondombamonga yu sike konopu tondolo pupili molomba.

⁵Kirasinge yembo tene ‘Iwalema we walema. Iwalemo Pulu Yemonga wale kakemo.’ konopu lemo. Nalo Kirasinge yembo tene walema apurou naa apurupe ‘walema telu sipe’ konopu lemo. Yembomane pali yumele-mele konopu lemele mele konopuni pilkulie ‘Na aku sipu konopu lelio papu konopu lelio.’ ningу tondolo munduku piliengi! ⁶Yembo tene ‘Iwalemo peanga olandopa.’^g nimbe pilimo yembomone ‘Awilimuni kanopa peanga kanolemo mele teambo.’ nimbe aku sipe nimbe pilimo. Yembo te langime naa apurupe walu nolemo yembomo ‘Awilimuni kanopa peanga kanolemo mele teambo.’ nimbe Pulu Yemondo “Ange.” nimbeline langime nolemo. Yembo te langime mi lepa naa nolemo yembomo ‘Awilimuni kanopa peanga kanolemo mele teambo.’ nimbe aku sipe te Pulu Yemondo “Ange.” nilimo.

⁷Olio Kirasinge yembomanga tene konopuni pilipe ‘Na nanu pilipulie isipu tepo molambo.’ manda pilipe naa nimbé. Yuyu pilipelie ‘Isipu kolambo.’ manda naa nimbéla. ⁸Olio konde molopolie Awilimuni^h kanopa peanga kanolemo ulume mindi tepo molamili. Molo kolomulu liemo ‘Awilimuni ‘Kolani.’ nikimu walemo wendo okomo-na yunge imbi ola molopili kolambo.’ niemili. We konde molomolo kinie kepe kolomolo kinie kepe olio Awilimunge yemboma molomolo. ⁹Aku ulumunge ulu pulumu isipe: Yu ‘Yembo kololimenga kepe konde molemelemanga kepe Awilimu molambo.’ nimbe Kirasi yu kolopalie kelepa konde molorumu.

¹⁰Akumunge nuni nambemune nunge angenane ulu telemoma ‘Imu teko kenjikinu. Imu teko kondokono.’ ningу apurulinoye? Nunge angena nambemune kanoko keri kanoko ‘Yu yembo kerimu.’ nilinoye? Pe olio pali Pulu Yemonga kotena angilimolomonga kinié aku teleno kapola naa telemo. ¹¹Akumunge Pulu Yemonga bokune ungu te molemo, akumu isipe:

‘Awilimuni nimbendo:

“I konde molopo mindi pulio akumu paa sike mele

^f 14:4 “yembo te” kinie “nokoli yemo” kinie nikimu akumu Yesusi Kirasi kanumu.

^g 14:5-6 Walemondo ungu mare Gallesia 4:10, Kollosi 2:16. ^h 14:6,8 bokumunge alsena anjokondo “6. Bikpela”.

yemboma pali ongo nanga kumbikerena
koporongo langoko tamalu peko,
“Pulu Yemo yu sike molemo.” kerena ninge
akumu paa sikela.” nikimu.ⁱ

nimbe molemo.^j ¹²Akumunge oliong yu-mele-mele olionga ulu
telemolomanga pulume pali sike Pulu Yemo nimbu simolo.^k

*‘Kirasinge Yemboma Teko Kenjengi!’ Ningu Ulu Mare Naa Teangi Ungu Te
(14:1-15:13 pali kanan.)
14:13-23*

¹³Akumunge olione anjo yando yembomane ulu telemelena apurupu
kanopo keri kanolemolo mele mundupu siye kolamili. Ulu te lube isipu
teamili: Nunge angena ‘manie pumbe molo ulu pulu kerime temba ulu
te paa naa teambo.’ ningi^l pilku molangi. ¹⁴Na „Pollo, Awili Yesusi pea
konopu telune pupili molembolo yemo molopolie^m “Melemanga pali
melte” yuyu Pulu Yemone kanopa kalaro molemo’ nimbe naa kanolemo.’
nimbu tondolo mundupu pilkiru. ‘Nalo yembo tene melte ‘kalaro molemo’
konopu lemo liemo sike kanu melemo kanu yembomone aku sipe konopu
lemomonga aku melemo kanopa ulu te temba kinie tepa kenjimbe.’
nimbu pilkiru. ¹⁵Nuni langi te noleno kinie angenane kanopalie yunge
konopune umbune pelemo liemo nuni yu konopu naa mondokolie aku
siku teleno. Kirasi yunge nimbe kolo wangopa kolondorumu angena
akumu nu langi noleno-na kanopalie Kirasi mundupe siye kolopa kamu
ulsu pupe molopa kenjimbe liemo aku langimu naa nou. ¹⁶Nuni ulu pilku
peanga pilku telenomo yembomane kanokolie nunge bulkundu nindiku
‘Tepa kenjikimu.’ ninge kinie kapola naa temba kene nu teni ulume mimi
siku pilku teko molani. ¹⁷Pulu Yemo ye nomi kingi molopa „Kirasinge
yemboma, nokopalie^o langi kinie no kinie nolemele aku melemanga yu
kanopalie ungu te naa nilimo. Yu ye nomi kingi molopa nokopalie ulu
sumbi nilime kinie, takalipe mololi ulume kinie, konopu sili ulume kinie,
Mini Kake Telimuni silimo aku ulume mindi ‘tenge kinie kanopo peanga
kanombo.’ nimbe pilipe molemo. ¹⁸Yembomane Kirasinge kongono pilku
tendengendo aku ulume telemelena yemboma Pulu Yemone kanopa peanga
kanolemo, we yembomane kanoko ‘teko kondokomele’ ningi kanolemele.

ⁱ 14:11 Aisaya 45:23, Pillipai 2:10-11. ^j 14:11 Ou walse Josepone aku sipe ungu te nimbe panjipe mi lierimu (OuPuluPulu 42:15). ^k 14:10,12 Kirasinge yembomanga kote te wendo omb la. PeKorini 5:10, Ipu 4:13, Mateyu 12:36 kananila. ^l 14:13 inie anjokondo 16:17, PeKorini 6:3. ^m 14:14 Aku sipe mandala, molo akumunge ungu pulumu isipenje: ‘Na Awili Yesusini nanga konopune melema pali lipe ora silimomonga na ulume pali pilio.’

ⁿ 14:14 inie manie 15 kinie ou yakondo kinie langi nikimu akumundi ya nikimula. Mateyu 15:10-11,16-20, Mako 7:14-23, LipeMundorumuYema 10:9-16, OuTimoti 4:4, Taitasi 1:15.

^o 14:17 bokumunge alsena anjokondo “20. kingdom”.

¹⁹Akumunge olione yemboma taka liku konopu telune mindi pupili molonge ulume kinie, olionga angenupilime Kirasinge ungume pilku liku teko molongendo konopu olandopa tondolo pupili molonge ulume kinie, paa tondolo mundupu teamili.^p ²⁰Langi te nonimunge Pulu Yemonga kongonomo kamu toko manie mundoni kinie paa kapola naa temba kene aku paa naa teani. Sike langime pali kalaro te naa molopa uluri naa telemo nalo langi te noni kinie yembo tene kanopalie yu konopu talo pembamonga Kirasinge yembo molopa temba mele pilipe sundupe tepe kenjimbe liemo aku tenimu kapola naa temba. ²¹Nuni kongi te molo nowaene te noni molo ulu te lupe teni kinie angenane kanopalie yu konopu talo pembamonga Kirasinge yembo molopa temba mele pilipe sundupe tepe kenjimbe liemo altoko aku siku naa teni kinie papu.

²²Nunu aku melema kanoko konopuni pilino mele akumu nu kinie Pulu Yemo kinie elonga kongonomo. Yembo tene melte kanopa ‘Imelemo peanga.’ konopu lepalie yunge konopuni pilipe ‘Tepo kenjikiru.’ nimbe ungu te naa piliemu liemo yu konopu sipili. ²³Nalo yembo tene langi te kanopa ‘Ilangimu kalaro molemonje. Nombó kinie kapola naa tembanje.’ nimbe pilipelie nomu liemo tepe kenjilimo. ‘Pulu Yemone kanopa peanga kanolemo ulu te tekero.’ nimbe tondolo mundupe naa pilimomonga nomu liemo sike tepe kenjilimo. Olione ‘Pulu Yemone kanopa peanga kanolemo ulume telemolo.’ nimbu tondolo mundupu naa pilimolo ulume telemolo kinie aku sipu ulu pulu kerime telemolo.

‘Kirasin Pilipe Telemo Mele Olione Aku Sipu Pilipu Teamili.’ Nirimu Ungu Te

(14:1-15:13 pali kanani.)

15:1-6

15 ¹Olio ‘Yesusi sike’ nimbu, tondolo mundupu pilipu siye naa kolemolo yembomane konopu tondolo naa pulimo yemboma ‘Yesusi ambolko kondangi.’ nimbu enonga umbunema pea mendepo, olio oliolio konopu sipu molomolo ulume mindi naa teamili.^q ²Olio yumele-mele ‘Kirasinge yemboma ‘Kirasi yu sike.’ ningu tondolo munduku pilimele mele siye naa kolko yu tondolo munduku ambolangi.’ nimbu eno lipu tapondonolondo kanoko peanga kanolemele ulume teamili. ³Olio pilimolo, Kirasi kepe yu yuyu ‘konopu sipu molombo ulume teambo.’ naa nirimu kanumu.^r Yuni pilipe terimu mele Pulu Yemonga bokune molemo mele isipe: ‘Pulu Yemone “Mana pu.” nimbe lipe mundumbe ye Kirasimuni pe ombo temba mele Depisini ou pilipelie nimbendo:’

“Yembomane nu^s ungu taka tondoko marake tengi

^p 14:19 OuKorini 14:26. ^q 15:1 inie yakondo kolomongo-awili 14 nirimumunge ungu mele pilipe ya we nilipe pukumu. Te lupe molo. ^r 15:3 Pillipai 2:6-8. ^s 15:3 akumu Pulu Yemo.

akumu na pea tengila.”

„nirimu.^t ⁴Ou „Pulu Yemonga“ bokune imbi toringi aku ungu mene pali olio mane simbendo molemo.^u ‘Olionga konopu tondolo pupili siye naa kolopo Kirasi ambolopolie ‘Pulu Yemone olio lipe tapondomba walemo sike ombá.’ nimbu tondolo mundupu pilipu nokopo molamili.’ nimbe Pulu Yemone ‘Aku ungu mene piliengi kene bokune tangi.’ nirimu-ne toringi molemo.

⁵‘Konopu tondolo pupili siye naa kolko Kirasi ambolangi.’ nilimo Pulu Yemone ‘Eno Kirasi Yesusi tepe molemo mele manda manjiku tekо molemele yemboma anjo yando konopu telune pupili kapola kapola molangi.’ nipili. ⁶‘Eno pali konopu telune pupili molkolie olianga Awili Yesusi Kirasinge Lapa Pulu Yemonga imbi liku ola mundundengi.’ nimbe ‘aku siku molangi.’ nirimu.

Talape Lupe Yemboma Kinie Juda Yemboma Kinie Kirasi Enonga Pali Lipe

Tapondolimunge Ungu Te (14:1-15:13 pali kanani.)

15:7-13

7Pe kinié eno Kirasinge yemboma molemele kene ‘Pulu Yemonga imbi ola molopili.’ ningu Kirasini enondo “Pea tapu topo molamili waa.” nirimu mele aku siku enone enonga yemboma anjo yando “Pea tapu topo molamili waa.” nieyo. ⁸⁻⁹Nane eno „Romo yemboma“ nimbu sikiru: Kirasini ‘Pulu Yemone ‘sike nilimo’ ningu piliengi!’ nimbe, ‘Pulu Yemone anda-kolepalindu wendo ombá mele nimbe panjerimu mele paa sike wendo okomo piliengi!’ nimbe, ‘Juda yembo naa molemele yembomane Pulu Yemo kondo kolopa lipe tapondolimunge Pulu Yemo yunge imbi liku ola mundundengi.’ nimbe, Kirasi yu Juda yembomanga kendemande yemo ombo molorumu. Juda yembo molemele yembomando ungu te aku sipe mele Pulu Yemonga bokune toringi molemo kanumu. Akumu i sipe:

‘Isirele^v yembomanga talapena
naa molemele yemboma molongena
nane nu kapi nimbu, konana nimbu
nunge imbi lipu ola mundundumbo.^w

nimbe molemo kanumu. ¹⁰Ungu te lupe nimbe molemola. Akumu isipe:

‘Isirele yembomanga talapena naa molemele yemboma,
eno Pulu Yemonga „Isirele“ yemboma-kinie pea
konopu siku molangi.’^x

nimbe molemo. ¹¹Ungu te lupe isipela:

^t 15:3 Konana 69:9, PeKorini 8:9. ^u 15:4 inie yakondo 4:23-24, OuKorini 10:6 (10:1-13 pali), PeTimoti 3:16. ^v 15:8-9 Pe isili mele “Juda yemboma” niringi nalo ou “Isirele yemboma” niringi. Ungu talo pea manda. Isirelene Juda yemboma kalopa lsimu kanumu.

^w 15:8-9 Konana 18:49. ^x 15:10 UNGUManema 32:43.

‘Isirele yembo naa mololi yemboma,
Awilimu kapi niengi.

Yembomane pali yu kapi ningu konana nieyo.^y
nimbe molemo. ¹²Pulu Yemone ungu umbu tondorumume pilipe
yemboma nimbe sirimu ye te Aisayane ungu te pea nimbendo:

“Jesini kalopa limbe yemo ombá.^z

Yu omba Isirele talapena naa molemele
yembomanga ye nomi kingimu molopa eno nokomba.
Enone ‘Yu olio lipe tapondomba.’ ningu
pilku nokoko molonge.”^a

nirimu.

¹³ Mini Kake Telimunge tondolomone eno Pulu Yemo “Tembo.” nimbe
panjerimu mele ‘Sike aku temba.’ ningu tondolo munduku pilimele mele
‘Pe siye naa kolko ‘Sike.’ ningu tondolo munduku paa pilku mololiku
mindi pang.’ nimbe, eno ‘Sike’ ningu tondolo munduku pilimelemonga
pulumu Pulu Yemo yuni eno ‘Sike’ ningu tondolo munduku pilimele kanu
ulumuni ‘Eno konopu awili teko siku konopu pe nipili molangi.’ nipili.

Pollone Yu Kongono Terimu Mele Nimbe Sipelie Romo Yembomando “Eno Molaa.” Nirimu Ungumu

15:14–16:27

Pollone Yembo Lupema-Kinie Kongono Konopu Sipe Terimumunge Ungu Te

15:14-22

¹⁴Nanga angokeme, ‘Eno sike ulu peangama mindi aliei teko molko,
ungume pali sike pilku kondoko, anjo yando manda mane singe
tondolomo sike eno-kinie pelemo.’ nimbu tondolo mundupu pilio. ¹⁵Ungu
mare ‘Eno altoko piliengi!’ nimbu na pipili naa kolopo tondolo mundupu
pepá tondu. ‘Na kongono paa peanga te siembo.’ nimbe Pulu Yemone ¹⁶na
mako topa “Kirasi Yesusinge kongono tendambo.” ningu Juda yembo naa
molemele yemboma liku tapondani.’ nirimumunge aku tendu. ‘Yembo
lupema Pulu Yemo popo toko kalko silimele kanopa peanga kanolemo
melema mele molko, Mini Kake Telimuni ‘Eno Pulu Yemonga yembo
manjiku molko, yembo kake telime molangi.’ nipili.’ nimbe Pulu Yemone
na ‘Yembomanga popo tondoli yemo molko yemboma temane peangamo
toko siliku andani.’ nimbe na mako torumumunge aku sipu eno ungu
mare tondolo mundupu nimbu sipu pepá tondu.

^y 15:11 Konana 117:1. ^z 15:12 Jesini ye nomi kingi Depisi merimu, Depisini Yesusi kalopa
lisimu temanema OuSamuele 16:5-13, Mateyu 1:6,17, 21:9, Aisaya 11:1, LipeOraSirumu 5:5.

^a 15:12 Aisaya 11:10.

¹⁷Akumunge na Kirasi Yesusi-kinie pea tapu topo kongono telembolomonga Pulu Yemonga kongonomo tendeliomonga na ‘Papu telio.’ nimbu pilipu konopu silio. ¹⁸Nane ungu te lupe paa naa nimbu simbo. Kirasini na lipe tapondolemo-na nane ungumu nimbu sipu ulu tondolo, mare teliomonga yembo lupema Pulu Yemonga ungume pilku liku telemele aulkemo akisindendu ulu akume mindi nimbu simbo.

¹⁹Mini Kake Telimuni na tondolo sirimumunge nane ulu tondolo mare terindu-ne^b kanokolie yembo lupema aku teringi. Aku kongono tembondo Kirasinge temane peangamo pali kolea awili Jerusalleme pulu polopo topo sipulie koleamanga pali topo silipu pupu kolea Illirikame poropinji topo sipu pora sirindu. ²⁰Ou kepe kinié yandopa yandopa kepe, ‘Kirasinge imbimu naa pilimele koleamanga yunge temane peangamo ‘paa piliengi’ nimbu andopo topo siembo.’ nimbu pilio. “Ye tene ulke ponga ou polarumune ola ulke naa takambo.” nimbu aku sipu teambo.’ nimbu pilio. ²¹[Nane ‘Teambo.’ konopu lelio mele] bokune ungu te molemo, akumu isipe:

‘Yembo ou yunge temanemo naa toko siringi yembomane yu kanonge.

Ungumu naa pilieringi yembomane
aku ungumunge ungu pulumu pilinge.’^c

nimbe molemo. [Aku sipe mele nane ‘ungu naa pilieringi yemboma nimbu siembo.’ konopu lelio.]

Pollone Romo Yembomando “Ombo Kanambo.” Nirimu Ungumu 15:22-33

²²Aku nimbu pilipu aku kongonomo ou ya tepo molio kongonomone eno Romo yemboma ombo kanombo aulkemo wale awisili pipi silimo.

²³Nalo kinié ikoleamanga na kongono tembo mare naa lemo, nane ponie awisili ‘Eno ombo kanamboal’ konopu lepo molorundu, akumunge ²⁴na kolea Sipéne pumbondo ou eno ombo kanopolie pumbo.’ konopu lekero. ‘Na eno-kinie konopu sipu pea tapu topo molomolo kinie pe na liku tapondoko kolea Sipéne mundu-pengi.’ nimbulie ‘Aku sipu tembo.’ konopu lepo molio. ²⁵Kinié aku telka nalo isili-ou Pulu Yemonga yembo^d Jerusalleme molemelema pupu lipu tapondo-pukuru. ²⁶[Kirasinge yembo] kolea Masedonia kinie Akaya poropinjiselonga moloringi yembomane Pulu Yemonga yembo Jerusalleme moloringimenga yembo koropama liku tapondongendo kou mone toya toko liku maku toringi [kou monema

^b 15:19 Ulu tondolo teringi temane mare LipeMundorunuYema 14:8-10, 16:16-18,25-26, 20:9-12, 28:8-9, ungu telu sipe mele PeKorini 12:12, Ipuru 2:3-4. ^c 15:21 Aisaya 52:15.

^d 15:25,26 (15:25,26,31,16:2,15) “Pulu Yemonga yemboma” nirimu akumu Kirasinge yembomando nirimu. Ungu pulu te inie yakondo 1:7.

simbo pukuru.^e 27 Enono pilkulie ‘Aku teamili.’ ningu toya toko siringi nalo pundu mele toringila. Yembomanga minime lipe tapondolemo melema ou Juda yemboma-kinie perimu aku Pulu Yemonga mele peangama yembo lupema-kinie naa perimu akume siringi akumunge yembo lupemane pundu mele tongendo kalkundu lipe tapondomba melema Juda yemboma sikimili papu tekemele. 28 Akumunge na ikongonomo tepo pora simbondo ou Jerusalleme pupu *kolea* Akaya kinie Masedonia poropinjiselo yembomane liku maku toko na siringi^f kou monema yemboma sindi-pupulie nimbomone, pe *kolea* Sipéne pumbondo ou *kolea* awili Romo ombo eno kanombo. 29 Na pilkiru, ombó kinie Kirasini eno tepa kondomba ulu paa awisili na membo ombó.^g

30 Angokeme, nane enondo tondolo mundupulie nimbondo: “Na ‘Lipu tapondamili.’ ningu na-kinie mindili siku Pulu Yemo nanga ningu mawa tendeko molangi.” nikiru. ‘Awili Yesusi Kirasi^g sike.’ nimbu tondolo mundupu pilimolomonga kepe, Mini Kake Telimuni olia anjo yando konopu mondolemolo ulumu silimomonga kepe, akuselonga ‘aku tendangi.’ nimbu mawa tekero. 31 Pulu Yemondo nanga ningu mawa tendekolie, ‘Kolea Judia disiriki^h Kirasinge temanemo naa pilku lsingi yembomane na teko kenjiku mindili naa siengi. Nane Pulu Yemonga yembo Jerusalleme molemelema lipu tapondombo kinie kanoko peanga kanangi.’ nieyo. 32 ‘Na Pulu Yemone ‘Kapola, pu.’ nimu liemo ene molemelena na konopu silipu ombo eno-kinie pea wale mare tapu topo molomolomonga altopa konopu enge nipili.’ ningu aku siku Pulu Yemo mawa tendayo. 33 ‘Olio konopu pe nipili taka liku molangi.’ nilimo Pulu Yemo eno-kinie pali molopili. Sike aku tepili.

**Pollone Yembo Lupe Lupema “Molaa.” Nirimu Ungumu
Kolomongo Awili 16**

16 ¹Olionga kemulu ambo Pimbi, yu Sengiria taono Kirasinge yembo talapemoⁱ lipe tapondoli kongono te tendelemo ambomo, yu ombá kinie kanoko peanga kanoko ²yu Awilimunge ambo te kene ningu “Molamili ou.” nindengi. ‘Eno Pulu Yemonga yemboma^j molkolie aku siku teko, yuni *Pulu Yemonga* yembo awisili tondolo mundupe lipe tapondopa, na kepe lipe tapondoru mu kene yu umbune te pemu liemo liku tapondangi.’ nimbu mawa tekero.

^e 15:25-26 Lipe Mundorumu Yema 11:29-30, 24:17, temanemondo nirimu. OuKorini 16:1-4, PeKorini kolomongo-awili 8,9selo. Korini akumu Akaya poropinji sukundu lierimu kolea awilimu. ^f 15:29 23,28 Pe Pollo sike Romo purumu temanemo Lipe Mundorumu Yema 28:14-31 molemo. Nalo yuyu pilipe naa purumu. Ele yemane yu akune mengo puringi (Lipe Mundorumu Yema kolomongo awili 27-28 palii). ^g 15:30 bokumunge alsena anjokondo “6. Bikpela”, “23. Krais”. ^h 15:31 Jerusalleme akumu Judia disiriki sukundu lierimu kolea awilimu. ⁱ 16:1,4,5,16,17,23 bokumunge alsena anjokondo “43. sios”. ^j 16:2 ungu pulu te inie yakondo 15:25.

³Na kinie pea Kirasi Yesusinge kongono terimulu ambo Pirisilla kinie ye Akuwillia kinie^k “Manda molembeleye?” nindengi. ⁴‘Elo toko kondonge kinie uluri molo.’ ningulu na liku tapondoringili. Na liku tapondoringilimunge nanu mindi “Ange.” naa nikiru; Juda yemboma naa molemele yembo lupe kolea lupe lupe Kirasinge yembo talapemanga yembomane kepe “Ange.” nilimelela.

⁵Kirasinge yembo mare elonga ulkena maku tolemele yemboma “Manda molemeleye?” nindengila.

Nanga paa konopu mondolio pulu lemo ye Epainetasi, yu kolea Esia poropinji sukundu koleamanga pali pulu pulu Kirasinge yemo molorumu yemo, yu “Manda molenoye?” nindengi.

⁶Enonga kongono tondolo mundupe tenderimu ambo Maria “Manda molenoye?” nindengi.

⁷Nanga „Juda“ ye Andoronikasi kinie Juniasisel, na-kinie pea ka ulkena perimulu, aku yeselo “Manda molembeleye?” nindengi. Yesusini “Nanga kongonomo tende-paa.” nimbe lipe mundorumu yemane pali^l aku yeselo ‘Teko kondolembele ye peangaselo.’ nilimele. Na Kirasinge yemo ou naa molambo elo Kirasinge yeselo moloringili.

⁸Yu Awilimunge yemo molemomonga yu konopu mondolio ye Ambilliatasi “Manda molenoye?” nindengi.

⁹Olio Kirasinge kongono pea telemolo ye Upanasi kinie nanga pulu lemo konopu mondolio ye Sitakisi kinie “Manda molembeleye?” nindengi.

¹⁰Apellesi, Kirasinge yemo molorumumunge mindili norumu nalo Kirasi mundupe siye naa kolopa tondolo mundupe ambolorumumunge yu kanoko kapi nilimele, aku yemo “Manda molenoye?” nindengi.

Aritopullasinge ulkena pelemele yemboma “Manda molembeleye?” nindengi.

¹¹Nanga „Juda“ ye Erotiane “Manda molenoye?” nindengi.

Nasisasinge ulkena pelemele yembomanga mare Awilimunge yembo molemelema “Manda molembeleye?” nindengi.

¹²Awilimunge kongono tondolo munduku tenderingili ambo Tiripina kinie Tiriposaselo “Manda molembeleye?” nindengi.

Nanga konopu mondolio pulu lemo ambo Pesisi, Awilimunge kongono tondolo mundupe tendelemo ambo tela, akumu “Manda molenoye?” nindengi.

¹³Awilimuni ‘Nanga yemo molopili.’ nimbe mako torumu ye Rupasi^m kinie yunge anumu kinie “Manda molembeleye?” nindengi. Kanu ambomone nanga anumu mele molopa na nokolemola.

^k 16:3 aku ambo yeselonga temanemo Lipe Mundorumu Yema 18:2-3,18-19,26.

^l 16:7 bokumunge alsena anjokondo “1. aposel”. ^m 16:13 Mako 15:21 ye imbi telu sipemo, ye telu sipemonje?

¹⁴ Asinikiritasi, Pellekono, Emesi, Patoropasi, Emasi keme, enonga angenupili eno kinie pea molemele yema kinie “Eno manda molemeleye?” nindengi.

¹⁵ Pillollokasi keme Julliaⁿ keme Nerusi keme yunge kemulu keme Ollimipasi keme Pulu Yemonga yembo^o eno kinie pea molemele yemboma pali “Manda molemeleye?” nindengi.

¹⁶ ‘Olio pali Kirasinge yemboma’ ningu anjo yando yemboma kangulku^p “Manda molemeleye?” niengi.

Kirasinge yembo talapemane pali “Eno manda molemeleye?” ningu mundukumili.

*Yembo Marene Kirasinge Yembo Talapemo Sungu Siringimenga Ungumu
16:17-20*

¹⁷ „Ungu te kamu niembo.„ Angokeme, nane eno tondolo mundupulie nimbondo: Yembo marene Kirasinge yembo talapemo sungu siku, ou mane siringi pilku lsingi ungume ‘naa piliengi!’ ningu ungu lupe lupema ningu silimelemonga Kirasinge yemboma pilkulie, Kirasinge ungumu ou pilimele mele kelko pilku sunduku teko kenjinge kene^q kanu yemboma kanoko kondoko molaa. Aku yemboma-kinie nondoko telune tapu toko naa molangi.

¹⁸ Kanu yembomane olionga Awili Kirasinge kongonomo naa tendelemele kene eno-kinie telune naa molangi. Enonga kalkundu ulume mindi konopu mondoko telemele.^r Yembomane “Eno sike nikimili.” ningu piliengi!^s ningu kolo toko ‘ungu peanga mare nikimulu’ ningu kondi tolemele aku ungume Kirasinge yembo marene ‘Iungumu sike ungumu. Iungumu kolo.’ ningu naa apuruku kondoko we walu pilku limele yemboma ningu embambo silimele. ¹⁹ Enone „Awili Kirasinge“ ungume pilku liku ambolko kondolemele mele yembomane pali pilimelemonga na eno-kinie awili tepo konopu sipu molio, nalo ‘Eno ulu peangama paa pilku kondangi. Ulu kerime pilku tengen aulke te paa naa liepili.’ konopu lekero.

²⁰ ‘Nanga yemboma konopu pe nipili tako liku molangi.’ nilimo Pulu Yemone nondopa mele ‘Eno Romo Kirasinge yembomane kurumenga nomi, Setene kimbuni kambiliengi.’ nimbé.^t

Olionga Awili Yesusini eno we kondo kolopa molopili molangi.

ⁿ 16:15 ‘Jullia yu Pillollokasinge ambomonje.’ ningu pilimele. ^o 16:15 ungu pulu te inie yakondo 15:25. ^p 16:16 “kanguluengi.” nimbe molemo akumu Giriki-ungune “kere toko nongo nunu niengi.” nimbe molemo. OuKorini 16:20. ^q 16:17 inie yakondo 14:13,20,21, PeKorini 6:3. ^r 16:18 akumu ungu iko mele torumu molo yakondo 14:1-6 akune langi nongemando nirimu ungu akumunje? ^s 16:20 OuPuluPulu 3:15; bokumunge alsena anjokondo “42. Seten”.

***Yembo Marene Romo Yembomando “Manda Molemeleye?” Niringi Ungume
16:21-24***

21 Na pea kongono tapu topo telembole ye Timotini^t “Eno manda molemeleye?” nimbe nimbe mundukumu. Nanga „Juda^u“ ye LLusiasi keme^v Jesono keme^w Sosipate keme akumene kepe “Eno manda molemeleye?” ningu ningu mundukumilila.

22 „Na Tetiasi, Pollone nikimu mele pilipu i pepamo tondokoro yemone Awilimunge yemola molopolie “Eno manda molemeleye?” nimbu nimbu mundukuru.^x

23 Na Pollo kinie Kirasinge yembo talape ya molemelema kinie yunge ulkena ‘pea peamili waa.’ nimbe nokolemo ye Gayasini^y “Eno manda molemeleye?” nimbe nimbe mundukumu.

Ya kolea awili Korini kou mone kinie koleamonga kongonoma kinie nokolemo ye Erasitasi kinie^z olionga angenu Kuwatasi kinie elone “Eno manda molemeleye?” ningulu ningu mundukumbili.

24 (Olionga Awili Yesusi Kirasini eno pali we kondo kolopa molopili molangi. Sike aku sipe tepili.)^z

***Pulu Yemonga Imbi Lipe Ola Mundundoli Ungu Te
16:25-27***

25-27 Kinié olione Pulu Yemonga imbi alieli lipu ola mundundemili.^t Na temane peangamo topo siliomone kinie, Yesusi Kirasindu nimbu silimolomone kinie, Pulu Yemone eno konopu manda tondolo mundundumbe. Itemane peangamo ou lopi tepe perimu ungumu.^a

Yu ponie paa awisili Pulu Yemone ou nimbe para naa sirimu nalo pe kinié mele ‘Mona lepa olio piliengi!’ nimbelie nimbe para sikimu. Molopa Mindi Puli Pulu Yemone ‘Ma koleana yembo talapeman pali ‘Itemanemo yu sike ungumu.’ ningu tondolo munduku pilku kanu ungumu pilku liku tenge panjiku teangi.’ nimbe yuni ungu umbu tondorumume pilku yemboma ningu siringi yemando “Mona liepili ningu para siee.” nirimu.

^t 16:21 LipeMundorumuYema 16:1. ^u 16:21 “Nanga ye” nikimu olio pilipu sundulimolo. Pollone yunge lapalini kalko lsingi yembomando nirimu molo yunge Juda talape yembomando nimbe nirimunje? ^v 16:21 Lipe Mundorumu Yema 13:1. ^w 16:21 Lipe Mundorumu Yema 17:5-9. ^x 16:23 Ye Gayasinge ungu talo Lipe Mundorumu Yema 19:29, OuKorini 1:14. ^y 16:23 Ye Erasitasinge ungu talo Lipe Mundorumu Yema 19:22, PeTimoti 4:20. ^z 16:24 Iungumu, pala () akune sukundu molemomo, Pisini ungune kepe, Ingillisi ungu toringi boku marenga molemo, marenga naa molemo. Pulu Yemonga ungumu paa pilku kondolemele yembo marene pilkulie, ‘Pollone ipep mo ou topa mundumbendo iungumu naa torumu. Ye tene pe konopuni pilipelie walu torumu.’ ningu pilkulie ‘Bokune sukundu naa molopili.’ nilimele. ^a 16:25-27 Ou lopi tepe perimu pe kinié nimbe para sikimu ungu akumunge ungu pokore Epesasi 3:3-6.

Kanu kinie kanu ungu ningu siringi yemane ‘Yemboma paa piliengi!’ ningu enonga bokumenga sukundu kanu temane peangamo wendo ombá mele ningu siku boku toringi nimbe pelemo. Yesusi Kirasini olianga nimbe tenderimumunge Pulu Ye yu manjipe pilipe kongnjeli pelemo yemo, yunge imbi kamu ola molopa mindi pupili. Sike aku sipe tepili.

„Aku pea nikiru.“